

LINGUA ET VITA

**vedecký časopis
pre výskum jazykov a interkultúrnej komunikácie**

**Fakulty aplikovaných jazykov
Ekonomickej univerzity v Bratislave**

Ročník I.

Číslo 1/2012

Lingua et vita 1/2012

Redakčná rada

Šéfredaktorka časopisu: Doc. PhDr. Daniela Breveníková, CSc., mim. prof.

Výkonný redaktor: PhDr. Roman Kvapil, PhD.

Členovia redakčnej rady: Prof. PhDr. Lívia Adamcová, PhD.
Prof. PhDr. Štefan Povchanič, PhD.
Doc. PhDr. Jana Lenghardtová, CSc.
Doc. PhDr. Helena Šajgalíková, CSc.
Doc. PhDr. Ladislav Lapšanský, PhD.
Doc. Mgr. Katarína Seresová, PhD.
PhDr. Katarína Strelková, PhD.
Mgr. Milada Pauleová
Dipl. Slaw. Heike Kuban

Recenzenti: Prof. PhDr. Lívia Adamcová, PhD.
Doc. PhDr. Daniela Breveníková, CSc., mim. prof.
Doc. PhDr. Helena Šajgalíková, CSc.
Doc. PhDr. Eva Szeherová, CSc.
PhDr. Katarína Strelková, PhD.

Grafická úprava a zlom: PhDr. Roman Kvapil, PhD.

Vydavateľ: Vydavateľstvo EKONÓM, jún 2012

ISSN 1338-6743

OBSAH

Úvod	5
------	---

JAZYK, KULTÚRA, KOMUNIKÁCIA

<i>Prof. PhDr. Lívia Adamcová, PhD.</i> Hauptzüge und Merkmale des Studienganges „Fremdsprachen und interkulturelle Kommunikation“ aus linguistischer Sicht	7
<i>Mgr. Irina Dulebová, PhD.</i> Vývoj politickej lingvistiky v 20. storočí	17
<i>Mgr. Michaela Dziváková, PhD.</i> Snahy o revitalizáciu miestnych jazykov v európskej časti Ruskej federácie: prípad Republiky Tatarstan	24
<i>Prof. PhDr. Štefan Povchanič, PhD.</i> Kreslím si literatúru	32
<i>PaedDr. Gabriela Rehtoríková</i> Neologizmy v ruskom jazyku	43
<i>PhDr. Katarína Strelková, PhD.</i> Nová cudzojazyčná lexika v ruskom a slovenskom odbornom texte	52
<i>Doc. PhDr. Eva Szeherová, PhD.</i> Akademický jazyk v univerzitnom prostredí	59
<i>Doc. PhDr. Danuša Lišková, CSc.</i> Anglicizmy v hospodárskej nemčine	68
<i>PhDr. Tatiana Hrivíková, PhD.</i> Interkultúrna komunikácia z hľadiska kontextu – alternatívny prístup ku štúdiu interkultúrnej komunikácie	73
DIDAKTIKA A METODIKA VYUČOVACÍCH A CUDZÍCH JAZYKOV	
<i>PhDr. Zdenka Kanisová, CSc.</i> Úloha reálií vo výučbe nemeckého jazyka	81

RECENZIE

Prof. PhDr. Lívia Adamcová, PhD.

Bilá, M. – Džambová, A. – Kačmárová, A.: Fonetické, syntaktické a pragmatické aspekty hovoreného prejavu.

Sonda do diskurzu sitkomu v angličtine, v nemčine a v slovenčine. 89

SPRÁVY

PhDr. Zdenka Kanisová, PhD.

Odborný seminár pre učiteľov nemeckého odborného jazyka na Fakulte aplikovaných jazykov EU v Bratislave

92

PhDr. Katarína Strelková, PhD.

Medzinárodná vedecká konferencia Sociokultúrne paralely v globalizovanom svete

94

PhDr. Elena Melušová, CSc.

Konferencia v Paríži 13. januára 2012

95

Doc. PhDr. Eva Ondrčková, CSc.

Implementácia požiadaviek praxe do vyučovania nemeckého jazyka na FAJ (Kurzy PWD pre študentov i doktorandov Ekonomickej univerzity)

98

Slovo na úvod

Moderná veda a technika prispieva k neustálemu rozširovaniu jednotlivých odborov, čo má za následok neustály nárast poznatkov, vedomostí, terminológie i empirie. Vzhľadom na skutočnosť, že v posledných rokoch zaznamenávame neustále sa zvyšujúci dopyt po odborníkoch, pre ktorých je samozrejmosťou ovládanie cudzích jazykov, dostáva sa téma výučby cudzieho jazyka stále viac a viac do popredia záujmu. Táto problematika je v našich vzdelávacích inštitúciách neustále rozpracúvaná a diskutovaná. Vyžaduje si totiž špeciálnu prípravu, neustále štúdium a získavanie skúseností a zručností (predovšetkým komunikatívnych) v cudzích jazykoch. Riešenie problému prináša v súčasnosti aplikovaná jazykoveda (ale aj didaktika), ktorá je definovaná viacerými autormi z rôznych uhlov pohľadu. Spoločné pre všetky definície je prepojenie viacerých disciplín a orientovanie sa na prax. Rozlišuje sa tu aplikovaná teória komunikácie a aplikovaný jazyk. Do oblasti aplikovanej komunikácie patrí napr. teória a prax ústnej komunikácie, funkcia textu v rôznych komunikatívnych situáciách, teória a prax elektronického spracovania textu. Do oblasti aplikovaného cudzieho jazyka patrí teória a prax použitia jazyka v rôznych špecializáciách, teória a prax odborného a umeleckého prekladu, porovnávacia jazykoveda, lexikografia, didaktika a iné.

V súčasnosti teda evidujeme množstvo čiastkových problémov, ktoré musíme postupne riešiť v súlade s rozvojom vedeckých poznatkov vo svete. Najnovšie poznatky z jednotlivých vedných disciplín je potrebné uvážlivo prehodnocovať, predovšetkým z hľadiska možností ich adaptácie a aplikácie na podmienky výučby u nás v súčasnosti, a to nielen v oblasti teoretického skúmania, ale predovšetkým hľadať možnosti ich aktuálneho realizovania vo vyučovacej praxi. A práve o toto sa v novom časopise *Lingua et vita* budeme usilovať. Vo výskumnom zámere a pokrytí vedeckého časopisu sú zastúpené rôzne lingvisticky a interkultúrne orientované roviny a pozornosť sa venuje aj viacerým štylistickým aspektom cudzojazyčného textu, ale tiež aj aktuálnym sociálnokomunikačným okolnostiam fungovania a dynamiky interkultúrnej komunikácie, translatológie, literárnej vedy, reálií a didaktiky. Prezentované poznatky, východiskové empirické skúsenosti, ako aj výskumy a ich výsledky sú zamerané univerzálne a interdisciplinárne.

Prvoradou úlohou nového vedeckého časopisu bude zabezpečiť dostatočný priestor na výmenu názorov a praktických skúseností z oblasti výučby jazykov a interkultúrnej komunikácie.

Učenie sa cudzích jazykov je nesmierne zložitý proces a jeho skúmanie musí mať preto výrazne interdisciplinárny charakter. Aj z týchto dôvodov sa obraciame na autorov v tom zmysle, aby mali pri koncipovaní svojich príspevkov na zreteli tieto hlavné ciele vedeckého časopisu:

- napomáhať interkultúrny dialóg,

- podporovať interkultúrny dialóg nielen v rámci Európskej únie, ale i vo vzťahoch Európskej únie a ostatného sveta, a to najmä novými prístupmi výučby cudzích jazykov a interkultúrnej komunikácie,
- poukazovať na význam cudzích jazykov a interkultúrnych kompetencií,
- načrtávať kontúry interkultúrnej kompetencie a mediácie,
- osvetľovať proces osvojovania si cudzích jazykov v globálnom svete a pod.

Časopis *Lingua et vita*, ktorého 1. číslo vychádza na FAJ EU v Bratislave v roku 2012, má ambície stať sa vedeckým fórom všetkých prispievateľov zo Slovenska i zo zahraničia, ktorí sa venujú teoreticky i prakticky otázkam výučby cudzích jazykov. Chce ponúknuť priestor na publikovanie názorov, výmenu informácií a diskusií k aktuálnym otázkam súčasných moderných jazykov vyučovaných na Ekonomickej univerzite v Bratislave, a to v angličtine, nemčine, francúzštine, španielčine, taliančine, ruštine a v slovenčine. Zároveň chce vyplniť priestor v oblasti didaktiky cudzích jazykov – domnievame sa totiž, že vedecký časopis s takým širokým didakticko-lingvistickým záberom (orientovaným predovšetkým na odborné jazyky) v siedmich jazykoch na Slovensku v súčasnosti chýba.

Prof. PhDr. Lívia Adamcová, PhD.

JAZYK, KULTÚRA, KOMUNIKÁCIA

HAUPTZÜGE UND MERKMALE DES STUDIENGANGES „FREMSPRACHEN UND INTERKULTURELLE KOMMUNIKATION“ AUS LINGUISTISCHER SICHT

Lívia Adamcová

Abstrakt

Predložená štúdia skúma a popisuje hlavné zásady a charakteristické črty študijného programu FAJ EU v BA "Cudzie jazyky a interkultúrna komunikácia" z lingvistického hľadiska. Tento špecifický pohľad na problematiku vymedzuje jednotlivé fenomény, ktorým autorka vo svojej stati venuje pozornosť, napr. lingvistickej a komunikatívnej kompetencii, ktorá sa opiera o vybrané lingvisticky orientované predmety v h.u. študijnom programe. V centre pozornosti autorky stojí aj štúdium nových oblastí súčasného jazykovedného bádania – interkultúrnej lingvistiky (germanistiky), ktorej základné črty popisuje autorka z teoreticko-aplikačného hľadiska.

Kľúčové slová: interkultúrna komunikácia, lingvistická kompetencia, komunikatívna kompetencia, interkultúrna lingvistika

Abstract

Die vorliegende wissenschaftliche Studie versucht, die Hauptmerkmale des neuen Studienganges der Fakultät für angewandte Sprachen "Fremdsprachen und Interkulturelle Kommunikation" aus linguistischer Sicht zu beschreiben und zu analysieren. Es geht darum, das Hauptanliegen, die Orientierung, die Grundbegriffe dieses Studienganges genau zu charakterisieren. Unter anderem wird auf die Begriffe "linguistische und kommunikative Kompetenz, interkulturelle Linguistik/Germanistik" eingegangen. Sie bilden die Basis des Fremdsprachenstudiums in der Gegenwart.

Schlüsselwörter: angewandte Sprachen, Fremdsprachen, linguistische Kompetenz, kommunikative Kompetenz, interkulturelle Kommunikation

1. Einleitung

Der Studiengang „Fremdsprachen und interkulturelle Kommunikation“ wurde 2009 an der Wirtschaftsuniversität Bratislava als gesamtuniversitärer Studiengang eingeführt. Die Autoren des neuen Programms reagierten auf die sich verändernden Marktverhältnisse in der Slowakei und in Europa, indem sie ein originelles und in der Slowakei einzigartiges Studienprogramm entwarfen. Es ging um die Verbindung des fremdsprachenphilologischen Studiums mit den Wirtschaftswissenschaften. Es werden zahlreiche spezielle Fähigkeiten der Studierenden entwickelt, wie zum Beispiel translatologische, rhetorische,

fachsprachliche u.a. Nach Abschluss dieses Studienganges haben die Absolventen die Möglichkeit, sowohl auf dem slowakischen als auch auf dem europäischen Arbeitsmarkt erfolgreich zu sein.

Im Folgenden wird auf einige Aspekte des neuen Studienganges eingegangen und dabei immer die Grundfrage, wie relevant und interessant er für den fremdsprachlichen Lerner aus linguistischer Sicht ist, berücksichtigt.

2. Die linguistische Kompetenz als Voraussetzung für die kommunikative Kompetenz

Einen wichtigen Bestandteil des Studienganges „Fremdsprachen und interkulturelle Kommunikation“ bildet die germanistische Linguistik mit ihren fachsprachlichen Begriffen, Theorien, Methoden und Analysetechniken. Die Lehrenden der Lehrveranstaltung „Linguistische Charakteristik der deutschen Sprache“ setzen sich zum Ziel, den Studierenden das System und die Struktur des Deutschen auf wissenschaftlicher Ebene näherzubringen. Über die Vorlesungen hinaus werden die theoretischen Kenntnisse und Termini praktisch eingeübt, einschließlich der detaillierten grammatisch-lexikalischen und stilistisch-rhetorischen Kenntnisse und Fähigkeiten (in schriftlicher und mündlicher Form). Es werden folgende Themenbereiche der germanistischen Linguistik im Unterricht behandelt:

- Sprache und Sprechen als wissenschaftlicher Gegenstand
 - Geschichte der Linguistik
 - Das sprachliche Zeichen
 - Systematik der Linguistik
 - Sprache und Sprachen
 - Die deutsche Sprache und ihre Entwicklung
 - Charakteristik des Gegenwartsdeutschen
 - Orthographie und Graphematik
 - Existenzformen des Deutschen
 - Neuere linguistische Forschungsfelder
- (Tendenzen sprachwissenschaftlicher Forschung in der Gegenwart)

Den größten Teil der Linguistik bildet die regelmäßige Beschäftigung mit dem Gegenwartsdeutschen, vor allem mit den Formen des Deutschen (geschriebenes und gesprochenes Deutsch, Soziolekte, Standard und Nonstandard usw.). Der Gestorin der Lehrveranstaltung geht es vor allem darum, die Studierenden mit den wichtigsten Tendenzen, Veränderungen und Merkmalen des Deutschen bekanntzumachen, um sie zu befähigen, normgerecht, variabel und verständlich in der deutschen Sprache zu kommunizieren. Großer Wert wird auf die Regeln des Gegenwartsdeutschen gelegt, vor allem auf orthoepische, orthographische, sprechsprachliche und grammatische Normen.

Das Hauptanliegen der Lehrveranstaltung „Linguistische Charakteristik der deutschen Sprache“ ist es, die Studierenden auf ihren zukünftigen Beruf im fremdsprachigen Milieu am besten vorzubereiten. Ein

wichtiges Ziel ist die einwandfreie mündliche Kommunikation, sowohl in der Allgemein- als auch in der Fachsprache. Wir sind davon überzeugt, dass die Grundkenntnisse in der germanistischen Linguistik eine solide Basis für die Entwicklung der kommunikativen Kompetenz der Studierenden bilden. Die gesprochene Sprache wurde in den letzten Jahren ein zentraler und wichtiger Gegenstand der linguistischen Forschung und des Fremdsprachenunterrichts im In- und Ausland.

Das Fremdsprachenlernen steht in einem engen Zusammenhang mit der zwischenmenschlichen Kommunikation. Deshalb wird in diesem Studiengang großer Wert auf diesen Aspekt gelegt.

Zu den zentralen Aufgaben der Linguistik gehört es, im Bereich der Allgemeinsprache Kenntnisse und Fertigkeiten zu entwickeln, die die Grundlagen für die Kommunikation im Fachbereich bilden, z. B. Arbeit mit spezifischen Fachtexten, Gespräche und Diskussionen über gesellschaftspolitische und wirtschaftliche Themen, Übersetzung von Fachtexten, Erweiterung der Fachlexik, Sicherung sprachlicher Fertigkeiten im Leseverstehen und in mündlichen Äußerungen u. a. Großer Wert wird im Rahmen der Linguistikausbildung auf die Festigung des gesamten grammatischen Wissens gelegt – notwendig für die allseitige und sichere Beherrschung der Sprache mit Akzent auf typische Erscheinungen des Fachstils.

Wir vertreten die Ansicht, dass außer den guten theoretischen Kenntnissen auch Grundlagen für die kommunikative Kompetenz im Deutschen geschaffen werden müssen. Viele Fremdsprachenlernende wollen als erstes Redemittel der mündlichen Kommunikation erwerben, mit denen Kontakt geschaffen, erhalten und weiterentwickelt werden kann (was Lehrbücher nur mangelhaft leisten können). Grundsätzlich sind die monologischen und dialogischen Sprechfähigkeiten der Lernenden und Lehrenden eines der wichtigsten Ziele des Fremdsprachenunterrichts im mündlichen Bereich. Dazu gehören die Basisfähigkeiten: Gespräche führen; Reden, Referate und Vorträge halten; Textpräsentation im Plenum; Diskussionen und Interviews leiten; mündliche Prüfungen erfolgreich bestehen; Teilnahme an Konferenzen, Verhandlungen organisieren u. v. m.

Viele Lehrende wissen aber nicht, wie man die Gesprächs- und Redefähigkeit der Lernenden motivieren und fördern kann, weil sie selbst diese Fertigkeit mangelhaft beherrschen. Die Kommunikationsrealität prüft aber jeden einzelnen – ob Fremdsprachenlerner oder -lehrer –, wie gut er spricht, denn für einen Muttersprachler sind die abweichenden Formen im Sinn von – „klingt deutsch“ oder „klingt fremd“ immer erkennbar.

Es gibt eine Vielfalt von Sprachformen, die in unterschiedlichen kommunikativen Situationen richtig und sinnvoll sind. In diesem Zusammenhang steht für die Lehrenden die zentrale Frage:

- Wie macht man diese Formen brauchbar?
- Wie bringt man sie den Fremdsprachlern bei?
- Was soll vermittelt werden, welche Teilkompetenzen?
- Wovor soll man die Lernenden schützen?

Aus diesem Grunde sollte man didaktische Überlegungen anstellen, Schritte vorbereiten (z. B. Gespräche moderieren, Redetrainings anbieten), um den komplizierten Prozess – die Gesprächsfähigkeit und authentische Kommunikation - zu fördern. Forster (1997) spricht dabei über „Richtigkeitsbreite“ als zentralen Begriff der Sprechkunst, wobei man nicht nach „richtig“ und „falsch“ beurteilen, sondern die Möglichkeit zur Variation anbieten sollte.

Im Folgenden wird auf den zentralen Begriff des Fremdsprachenunterrichts kurz eingegangen, der eng mit der Vermittlung linguistischer Grundlagen im Zusammenhang steht – nämlich auf die kommunikative Kompetenz. Sie wurde zu einem wichtigen und populären Begriff der Linguodidaktik der letzten Jahre.

Wir sind überzeugt davon, dass man ohne solide linguistische (Sprach-) Kenntnisse in der jeweiligen Sprache keine kommunikative Kompetenz aufbauen kann. Allgemein wird unter **kommunikativer Kompetenz** der Austausch von Signalen, Informationen, Gedanken zwischen mindestens zwei Beteiligten verstanden. Jedes soziale Verhalten ist kommunikativ, weil jede kommunikative Situation aus einer zwischenmenschlichen Interaktion, aus Streben nach Intentionserfüllung besteht. Es geht dabei um Mitteilungen, Themen, Texte, die mit Hilfe von sprachlichen oder parasprachlichen bzw. verbalen / nonverbalen Mitteln vermittelt (übertragen) werden. Pragmalinguistisch gesehen ist jedes menschliche Verhalten eine Art Kommunikation, denn Menschen verkehren nur dann miteinander, wenn sie beabsichtigen, ihre Ziele zu erreichen. Kommunikation ist also immer partnerbezogen und zielgerichtet.

Menschliche Kommunikation ist ein Bereich, an dem wir alle tagtäglich teilhaben: Ohne Kommunikation, ohne Sprache kann keine menschliche Gesellschaft existieren - sie ist allgegenwärtig. Neue Kontakte werden mittels Sprache geknüpft und gepflegt, unser Leben dadurch geplant und perspektiviert. Die Art, sich zu verständigen, miteinander umzugehen, sich mit Hilfe der Sprache zu verhalten, all das bildet einen komplexen Sachverhalt, der mehrere Aspekte (Axiome, Ebenen, Phasen) hat. Zur Kommunikation gehören außer den Teilnehmern auch unterschiedliche Mittel: Körpersprache, Stimmlage, prosodische Merkmale usw. Eine nächste typische Eigenschaft der Kommunikation ist außer der sachlichen Information auch ihre emotionale Ebene. Sie spielt in den zwischenmenschlichen Beziehungen eine große Rolle und beeinflusst den Verlauf der Kommunikation. Mit all diesen Komponenten befasst sich auch die **Linguistik**, z.B. mit sprachlichen Zeichen und linguistischen Teildisziplinen, die den Kommunikationsprozess aus unterschiedlichen Blickwinkeln beobachten (zum Beispiel Rhetorik, Kommunikationswissenschaft, Phonetik, Pragmalinguistik, Diskursanalyse usw.).

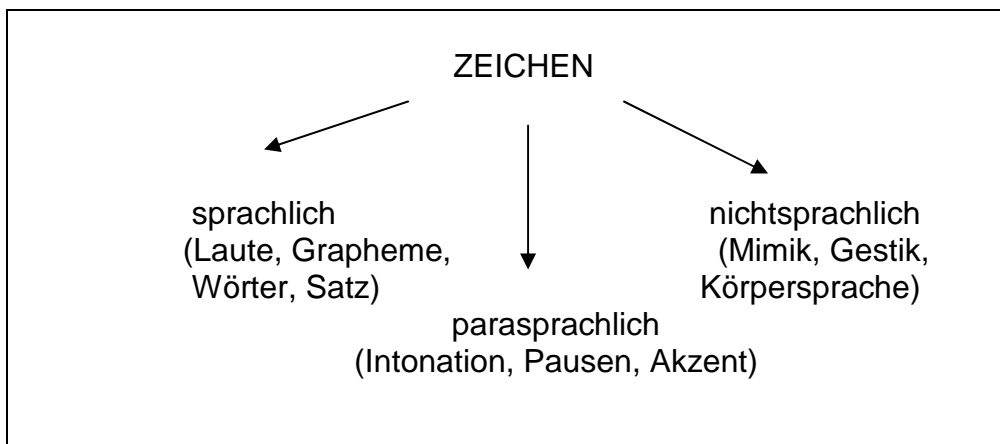

Abb.1: Sprachliche und nichtsprachliche Zeichen im Kommunikationsprozess

Die Themen „kommunikative Kompetenz“ und „kommunikativer Fremdsprachenunterricht“ gehören seit mehreren Jahren zu den zentralen Themen des Fremdspracherwerbs. Der Grund ist einfach und klar: Das Ziel des Fremdsprachenlernens ist die kommunikative Kompetenz der Lernenden und der Fremdsprachenunterricht sollte kommunikativ ausgerichtet sein.

Die kommunikative Kompetenz manifestiert sich in vier Dimensionen (Schmenk 2007:131):

- a) die grundlegende Dimension, die die Regularitäten und Gesetze einer Sprache betrifft,
- b) die physiologische Dimension, die Sprache richtig und konsequent (auch artikulatorisch) zu benutzen,
- c) soziolinguistische Fragestellungen betreffen die situative Angemessenheit der Äußerungen, die richtige Auswahl der Mittel in konkreten kommunikativen Situationen,
- d) der konkrete Sprachgebrauch, d.h. die Frage, ob eine Äußerung wirklich gemacht wird oder nicht.

Im Zuge der kommunikativen Wende entstanden im 20. Jh. eine Reihe sehr positiver Wandlungen auch im Fremdsprachenunterricht, ihr Einfluss auf den Fremdspracherwerb ist unbestritten. Diese positiven Veränderungen lassen sich u. a. damit erklären, dass ein Umdenken stattgefunden hat, das durch das Ideal der kommunikativen Kompetenz ausgelöst wurde. Die Wandlungen zielen in erster Linie darauf, den Fremdsprachenunterricht lebendiger, realitätsnäher, abwechslungsreicher, kreativer, lernerorientierter zu gestalten. Die Theorie der kommunikativen Kompetenz hat eindeutig viele neue Ideen für den Fremdsprachenunterricht hervorgebracht und diese Tendenz beeinflusst die linguistische und didaktische Forschung bis in die Gegenwart.

Die so genannte **kommunikative Wende in der Linguistik** Ende des 20. Jh. stellte das Sprechen und die Kommunikation in den Mittelpunkt. Ab der ersten Stunde wurden die Lernenden eingeladen (oder gezwungen), sich mündlich zu äußern, zu sagen, wie sie heißen, wo sie wohnen, was sie mögen usw. Dennoch blieb das Sprechen eher formelhaft und sehr stark geprägt von auswendig gelernten Phrasen, einzelnen Sätzen, die sich eher an Sprechakten als an ausgewählten Grammatikkapiteln orientierten.

Man versuchte in den letzten Jahren mehrere methodische Konzepte in dieser Hinsicht zu entwickeln und Lehrende wurden mit diesem Begriff immer wieder aus einer anderen Perspektive konfrontiert. Die Diskussionen um einen kommunikativ orientierten Fremdsprachenunterricht hörten nicht auf, wurden höchst engagiert geführt - der Begriff bekam eine ungeheure Popularität. Trotzdem fragen sich die Linguisten, ob der Begriff des „Kommunikativen“ auch heute noch zu gebrauchen ist. Man spricht von der heutigen Perspektive von einer „neokommunikativen“ oder „postkommunikativen“ Phase.

Auch in der Linguistikforschung kam es zu einer Wende, die als Neuorientierung sprachwissenschaftlicher Forschung bezeichnet wird (vgl. z.B. Helbig 2007). Die Gegenstandsbestimmung der Linguistik hat sich im Laufe der letzten Jahre mehrmals verändert und erweitert: Die soziologisch-pragmatische und psychologisch-kognitive Erforschung der Sprache wurden miteinbezogen, kontrastive Studien haben der angewandten Linguistik neue Dimensionen eröffnet und der (Fremd-)Sprachenerwerbsprozess wurde intensiver stimuliert. *„In den letzten Jahren mehren sich die Rufe nach einem ‘performative turn’ der Linguistik, einer ‘performativen Wende’ oder nach einer neuen ‘Linguistik der Performanz’. [...] Solche Rufe sind in erster Linie Versuche, die alte Streitfrage der Linguistik nach dem Verhältnis von Sprache und Sprechen erneut aufzugreifen. [...] Dabei wird das seit de Saussure (mit seiner Unterscheidung von Langue und Parole) und (wesentlich modifiziert) seit Chomsky (mit seiner Unterscheidung von Kompetenz und Performanz) in der Sprachwissenschaft vorherrschende ‘Zwei-Welten-Modell’ (mit einer dualistischen Trennung von Sprache und Sprechen) in Frage gestellt: Die Aufmerksamkeit der Linguisten soll sich eindeutig (und einseitig) auf die Performanz verlagern – eben deshalb wird von einer ‘Linguistik der Performanz’ bzw. von einer ‘performativen Wende’, manchmal sogar von einem neuen ‘Paradigma’ der Linguistik gesprochen“* (Helbig 2007:6). Diese und ähnliche Ausrichtungen der Linguistik haben Einfluss auf die Fremdsprachendidaktik, die sich in den letzten Jahrzehnten vermehrt wieder auf die Erforschung der „kommunikativen Kompetenz“ orientierte. Die neuen Wege in der Linguistik zeigen ihre Beziehung zu ihren **praktischen Anwendungsgebieten**, zur Bildung, zur Öffentlichkeit, zur Gesellschaft überhaupt. Begründet wird diese Notwendigkeit vor allem aus der sozialen Verpflichtung der Wissenschaft: Sie muss die Fragen beantworten, die die Menschen außerhalb der Wissenschaft bewegen. Einigkeit besteht in dem Bemühen, den Gegenstand der Sprachwissenschaft ständig zu

erweitern, weil Sprache vor allem als Kommunikationsmittel und als Handlungsinstrument verstanden wird.

Heute erweitert man in der Linguistik die kommunikative Kompetenz um „Medienkompetenz“ bzw. „interkulturelle Kompetenz“. Die primäre Aufgabe des Fremdsprachenunterrichts besteht heute in besonderem Maße darin, Lernende zur Teilnahme an gesellschaftlichen, politischen, kulturellen Dialogen zu befähigen. Der Begriff der kommunikativen Kompetenz wurde erweitert: Zu ihren wichtigen Bestandteilen gehören Kommunikation, einzelne Kommunikanten, kommunikative Akte, sozial konstruierte Wirklichkeiten, die mediale Verknüpfung von Kommunikation und ihre interkulturelle Einschätzung usw. Alle diese Komponenten versucht auch der Studiengang „Fremdsprachen und interkulturelle Kompetenz“ zu berücksichtigen und zu beleuchten.

3. Die Einbeziehung der interkulturellen Linguistik in das Germanistikstudium

Wie in den vorangehenden Kapiteln angedeutet wurde, widmet sich die moderne Linguistik in den letzten Jahren speziellen mehrdimensionalen – fachkulturellen Fragestellungen, die man oft unter dem Begriff „Interkulturelle Linguistik/Germanistik“ zusammenfasst. Es geht um ein neues Phänomen in der linguistischen Forschung, das durch vermehrte internationale Kontakte, Kooperation und Migration der Völker und deren Angehörigen gekennzeichnet werden kann. Immer mehr Menschen (in unserem Falle sind es Studenten) sehen sich vor die Herausforderung gestellt, mit Angehörigen anderer Länder, ihrer Kultur, Traditionen, Sprachen zu interagieren. Zunehmend werden Mehrsprachen- und Mehrkulturenkompetenz als Teil ihrer Grundbildung erwartet. In dieser neuen, komplexen Situation ist das Konzept interkultureller Linguistik entstanden, das folgende Ziele verfolgt:

- die Erweiterung landeskundlicher und kulturkomparatistischer Studien,
- die Neukonzipierung der Landeskunde-Komponente einer Kulturwissenschaft im Sinne ihrer Aufwertung,
- die Rolle und Funktion einer Fremdkulturgermanistik als Beitrag zur Theorie und Analyse der interkulturellen Kommunikation,
- Diskussion aller Teilgebiete und Begriffe wie Toleranz, Höflichkeit, Anerkennung, Akzeptanz usw.

In diesem Sinne kann man die interkulturelle Germanistik in der Gegenwart folgendermaßen thematisieren: Sie widmet sich:

- a) im transdisziplinären Dialog mit Linguisten, Ethnologen, Soziologen, Pädagogen, Psychologen etc. der Rolle der Sprache in interkulturellen Kontakten und Kontexten,
- b) der Verständigung mit oder zwischen Ausländern, der Fremdheitswahrnehmung und ihrer Untersuchung,
- c) den Missverständnissen und den Ursachen von Konflikten in interethnischer Kommunikation,
- d) den Problemen interkulturellen Lernens und Übersetzens,
- e) dem Verhältnis von Minderheitskulturen und Mehrheitskulturen,

- f) der Weiterbildung zur Vorbereitung auf Tätigkeiten im Ausland,
- g) der interkulturellen Kommunikation in Massenmedien,
- h) den Auswirkungen moderner Technologien auf die internationale Kommunikation u. v. a. m. (vgl. Wierlacher – Bogner 2003).

Zusammenfassend kann man sagen, dass die interkulturelle Linguistik zum Ziel hat, die Sprachwissenschaften verschiedener Kulturen als alternativen Zugang zur Sprache zu erkennen und in die aktuelle linguistische Forschung zu integrieren. Die Verschiedenheit von linguistischen Systemen verschiedener Kulturen ist auf einer tiefen Ebene begründet und diese Ebene herauszuarbeiten gehört zu den Aufgaben der Lehrveranstaltung „Linguistische Charakteristik der deutschen Sprache“ an der „Fakultät für angewandte Sprachen“, die sowohl in das Bachelor– als auch in das Masterstudium des Studienganges „Fremdsprachen und interkulturelle Kommunikation“ integriert wird.

Die Interkulturelle Germanistik basiert auf dem zentralen Begriff „interkulturelle Kompetenz“. Ihre Inhalte sind linguistisch –kommunikativ – landeskundlich – didaktisch definiert: Interkulturell kompetent ist jemand, der die Fähigkeit besitzt, kulturelle Verschiedenheit zu erkennen, sie zur eigenen Kultur in Beziehung zu setzen, andere Kulturen als gleichwertig zu akzeptieren und seine eigene kulturelle Geprägtheit zu reflektieren und u.U. zu verändern. Fundierte theoretische Konzepte und praktische Umsetzungsideen sind noch gefragt; die angemessene Realisierung des Lernziels „Interkulturelle Kompetenz“ im Deutschunterricht bleibt noch zu leisten. Zu den weiteren zentralen Begriffen der Interkulturellen Germanistik/ Linguistik gehören: Kommunikation, kommunikative und linguistische Kompetenz – sich in realen Sprachsituationen zu bewegen. Kommunikativer Unterricht ist auf pragmatisches Sprachhandeln orientiert; über das Sprachkönnen hinaus ist Wissen erforderlich, das die Einordnung des anderen erleichtert.

4. Schlussfolgerungen

Der Fremdspracheunterricht/ DaF-Unterricht wird ständig vor neue Aufgaben gestellt. Man soll ständig neue Themen, Materialien, Aufgaben entwickeln; lebendige, ansprechende Unterrichtsgespräche und interaktive Übungen gestalten; den Unterricht lebensnah, kreativ, modern gestalten, so dass er für die Lernenden spannend und motivierend ist. Die Lehrer sollen sich weiterhin intensiver mit dem Phänomen des „Kommunikativen“ beschäftigen und die kommunikative Kompetenz soll in unserer multilingualen und multimedialen Welt weiterhin eine zentrale Rolle spielen. Folgende Aspekte sollte man dabei beachten:

- Man sollte keine traditionellen Grenzen zwischen Sprache / Sprachwissenschaft – Literatur – Landeskunde ziehen. Alle drei Bereiche lassen sich unter dem Begriff „Kommunikation“ zusammenfassen und man sollte Zusammenhänge soziokulturell erkennen können.

- Dies wird nur dann möglich sein, wenn man bei Kommunikanten unterschiedliche kommunikative Akte, die kommunikative Kontextuierung fördert.
- Nicht nur die kommunikative Kompetenz, sondern auch die **linguistische Kompetenz** sollte gefördert werden: Hier können sich Lernende intensiv mit Sprache in kommunikativen Kontexten befassen, z.B. im Rahmen der Textarbeit, der akademischen Sprache, der Begriffserläuterungen usw. (vgl. Schmenk 2007).

Aus der angeführten linguistischen Charakteristik des Studienganges „Fremdsprachen und interkulturelle Kommunikation“ geht eindeutig hervor, dass die Lerninteressen der Studierenden an der „Fakultät für angewandte Sprachen“ auch linguistische Hintergründe haben. Im Lehrplan vereinen sich attraktive Fächer, die sowohl linguistisch als auch interkulturell ausgerichtet sind. *„Linguistische Zugänge zu interkultureller Kommunikation befassen sich einerseits mit den kommunikativen Voraussetzungen, die Teilnehmer in interkulturellen Kontaktsituationen einbringen, andererseits mit den tatsächlichen Auswirkungen dieser Voraussetzungen in konkreten Interaktionssituationen“* (Knapp 2004:411).

Literatur

1. Adamcová, L.(2010): Ausgewählte Forschungsschwerpunkte der germanistischen Linguistik in der Gegenwart. Bratislava: Sprint.
2. Adamcová, L. (2010): Einführung in das Studium der deutschen Sprache. München: Lincom.
3. Adamcová, L. (2008): Eine Sprache – viele Sprachen? Deutsch im Umgang mit Fachtexten. In: Deutsch als fachbezogene Fremdsprache in Grenzregionen. In: EKONÓM, Bratislava, 45.
4. Ernst, P. (2004): Germanistische Sprachwissenschaft. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels AG.
5. Fleischer, W. / Helbig, G. / Lerchner, G. (2001): Kleine Enzyklopädie. Deutsche Sprache. Frankfurt am Main: Peter Lang.
6. Forster, R. (1997): Mündliche Kommunikation in Deutsch als Fremdsprache: Gespräch und Rede. St. Ingbert : Röhrig Verlag.
7. Habermas, J. (1971): Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz. In: J. Habermas / N. Luhmann (Hg.), Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie. Was leistet die Systemforschung? Frankfurt a. M., 101-141.
8. Helbig, G. (1986): Geschichte der Sprachwissenschaft nach 1970. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
9. Helbig, G. (2007): Gibt es eine „performative Wende“ in der Linguistik? Anspruch, Möglichkeiten und Grenzen. In: DaF 1, 6-9.
10. Hymes, Dell (1972): On communicative competence. In: J. B. Pride / J. Holmes (Hg.), Sociolinguistics. Selected Readings, Harmondsworth, 269-293.

11. Knapp, K. et al (2004): Angewandte Linguistik. Tübingen und Basel: A. Francke.
12. Neuner, G. / Hunfeld, H. (1993): Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts. Eine Einführung. Berlin.
13. Pauels, W. (1980): Kommunikative Fremdsprachendidaktik. Kritik und Perspektiven. Frankfurt a.M.
14. Piepho, H.-E. (1974): Kommunikative Kompetenz als übergeordnetes Lernziel im Englischunterricht. Dornburg : Frickhofen.
15. Schmenk, B. (2007): Kommunikation ist alles. Oder? Wider die Trivialisierung des Kommunikativen im kommunikativen Fremdsprachenunterricht. In: DaF 3, 131-139.
16. Schmenk, B. (2007): Mode, Mythos, Möglichkeiten oder Ein Versuch, die Patina des Lernziels „kommunikative Kompetenz“ abzukratzen. In: Zeitschrift für Fremdsprachenforschung 1, 57-87.
17. Schwerdtfeger, I. C. (1996): Fremdsprachenunterrichtsmethodik und Macht. In: Info DaF, 24-28.
18. Welte, W. (1995): Sprache, Sprachwissen und Sprachwissenschaft: Eine Einführung. Frankfurt am Main: Peter Lang.
19. Wierlacher, A. – Bogner, A. (2003): Handbuch interkulturelle Germanistik. Stuttgart – Weimar : J. B. Metzler.

Kontakt:

*Prof. PhDr. Lívia Adamcová, PhD.
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Fakulta aplikovaných jazykov
 Katedra jazykovedy a translatológie
 Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
 E-mail: livia.adamcova@euba.sk*

VÝVOJ POLITICKEJ LINGVISTIKY V 20. STOROČÍ

Irina Dulebová

Abstrakt

Vo svojom článku sa venujeme vývoju politickej lingvistiky z historického aspektu 20. storočia v celosvetovom kontexte a konštatujeme, že už skoro storočie je aktívne sa rozvíjajúcim vedeckým smerom, ktorý sa zaoberá výskumom využívania jazykových zdrojov ako prostriedkom zápasu o politickú moc a manipuláciu spoločenským vedomím i analýzou rôznorodých vzťahov medzi jazykom, myslením a politickou komunikáciou, subjektmi politického života a politickým stavom spoločnosti.

Kľúčové slová: politická lingvistika, politická komunikácia, analýza politického diskurzu

Абстракт

В нашей статье мы рассматриваем развитие политической лингвистики в историческом аспекте XX столетия в общемировом масштабе и констатируем её активное развитие за последние сто лет в качестве научного направления, занимающегося исследованием использования языковых средств в борьбе за политическую власть, с целью манипуляции общественным сознанием и анализом взаимоотношений языка, мышления и политической коммуникации.

Ключевые слова: политическая лингвистика, политическая коммуникация, общественное сознание, анализ политической лингвистики

Politická lingvistika je dnes pomerne novým, aktívne sa rozvíjajúcim vedeckým smerom, ktorý sa zaoberá „výskumom využívania jazykových zdrojov ako prostriedkom zápasu o politickú moc a manipuláciu spoločenským vedomím a jej hlavným cieľom je výskum rôznorodých vzťahov medzi jazykom, myslením a politickou komunikáciou, subjektmi politického života a politickým stavom spoločnosti, a taký výskum má napomáhať vypracovávanie optimálnej stratégie a taktiky politickej činnosti.“ (Čudinov, 2006, s. 7) Citovaný autor A. P. Čudinov je dnes v RF nepochybne najväčšou autoritou v oblasti politickej lingvistiky, jej hlavným teoretikom, fundovaným a rozhladeným odborníkom na dianie v politickej lingvistike v celosvetovom kontexte. Možno konštatovať, že politická lingvistika je v súčasnosti jednou z najdynamickejšie sa rozvíjajúcich oblastí ruskej jazykovedy vôbec. Vychádzajú učebnice a monografie venované politickej lingvistike a metódam analýzy politického diskurzu, prebieha aktívna terminologická diskusia o predmete výskumu, na vysokých školách sa vyučujú špeciálne kurzy politickej lingvistiky. Vyšlo už 38 čísiel veľmi zaujímavého vedeckého časopisu pod názvom *Politická lingvistika* (<http://journals.uspu.ru/poling>), ktorý sa vo svojich štyroch avizovaných

tematických zameraniach (teória politickej lingvistiky/politická komunikácia/jazyk – politika – kultúra/klasika politickej lingvistiky) venuje výskumu politického diskurzu v rôznych rovinách a aspektoch a je určený lingvistom, politológom, sociológom a všetkým, ktorí sa zaujímajú o problematiku politickej komunikácie. Hlavným redaktorom je už spomínaný A. Čudinov, ktorý v predhovore časopisu zdôrazňuje, že „v slovnom spojení politická lingvistika sú pre nás rovnako významné obe časti. Aj keď my považujeme náš časopis za jazykovedný, aj naďalej budeme poskytovať priestor politológom, psychológom, sociológom a odborníkom v oblasti iných sociálnych a humanitných vied“ (Čudinov, 2010). Avšak jeho celkové (a všeobecne ruské) chápanie politickej lingvistiky ako samostatnej vedy sa nám zdá z rôznych hľadísk diskutabilné, aj keď hlavný argument zástancov daného názoru, že táto veda má svoj samostatný objekt výskumu – politický diskurz, je dnes už samozrejмый a ťažko spochybniteľný. Ale nášmu chápaniu je bližší názor slovenských, českých a viacerých západných odborníkov na politickú lingvistiku ako vedu, v podstate interdisciplinárnu, vznikajúcu na rozhraní rôznych humanitných a sociálnych vied, a to hlavne preto, že súčasné globálne procesy informačnej, vedeckej, technologickej a ekonomickej integrácie nemôžu obísť ani jednotlivé vedné odbory. Plne súhlasíme s názorom slovenskej lingvistky E. Molnárovej: „*Na rozhraní vedeckých disciplín vznikajú (staro)nové vedecké smery. Medzi ne zaraďujeme aj politickú lingvistiku, ktorá je hraničnou disciplínou medzi lingvistikou a politológiou, ale využíva aj poznatky z etnológie, sociálnej psychológie a sociológie. Okrem toho je úzko spojená aj s niektorými lingvistickými smermi ako napr. sociolingvistikou, funkčnou štylistikou, klasickou, ale aj súčasnou rétorikou, kognitívnou a textovou lingvistikou.*“ (Molnárová, 2010, s. 92)

V zahraničí sa aktívny výskum politickej komunikácii rozvíja už od 60. rokov 20. storočia a najznámejšie práce, ako sú napríklad *Analysing Political Discourse: Theory and Practice* [P. Chilton, 2004], *Metaphor and Political Discourse* [A. Musolff, 2004], *Language and Politics* [N. Chomsky, 1988], *Language and the Internet* [D. Crystal, 2001], *Language Death* [D. Crystal, 2000], *Political Communication: Rhetoric, Government, and Citizens* [D. Hahn, 1988], či populárnu učebnicu *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research* [N. Fairclough, 2003], možno hodnotiť ako výskumy v rámci politickej lingvistiky s interdisciplinárnym vymedzením.

Intenzívny vývoj politických technológií, rast významu masmédií, stále väčšia teatralizácia politickej činnosti sú príčinou rastu záujmu o teóriu a prax politickej komunikácie. Na celom svete rastie množstvo publikácií z oblasti politickej lingvistiky, najviac výskumov dnes „sa sústreďuje v troch makroregiónoch – Severnej Amerike, strednej a západnej Európe a v postsovietskom priestore.“ (Budajev, Čudinov, 2008, s. 69).

Názory na názov mladej vedy sa rôznia. „*Pod pojmom politická lingvistika v úzkom slova zmysle označujeme skúmanie jazyka politiky, ale v širšom kontexte aj lingvistické teórie ovplyvnené rôznymi politickými ideológiami, a preto niektorí autori uprednostňujú termín politologická lingvistika, ktorý je podľa nich jednoznačný. Iní nazývajú túto disciplínu*

lingvistickou politológiou (podľa vzoru lingvistickej filozofie, lingvistickej psychológie či lingvistickej estetiky), keďže pojmy a reálie, ktoré sú relevantné pre politológov, sa v nej skúmajú lingvistickými metódami. Napriek všetkým týmto skutočnostiam je v súčasnosti preferovaný názov politická lingvistika“ (Molnárová, 2010, s. 93).

Moderná politická lingvistika má začiatky už v antickej rétorike. Problémy politickej výrečnosti sa skúmali už v starovekom Grécku a Ríme, avšak vývinom dejín tato tradícia bola po stáročia prerušovaná. Formovanie politickej lingvistiky v jej súčasnej podobe sa začína približne v prvej polovici 20. storočia. Prvé výskumy politickej komunikácii sa robili v rámci tradičnej rétoriky a štylistiky. Vznik politickej lingvistiky je spojený s prvou svetovou vojnou, ktorá sústredila pozornosť lingvistov na výskum spôsobov formovania spoločenskej mienky, efektívnosť politickej agitácie a vojenskej propagandy. K najznámejším výskumníkom politickej komunikácie v danom období patrili americkí vedci Walter Lippman (poradca 12 prezidentov USA v oblasti propagandy a agitácie, významná je jeho práca z roku 1922 *Public Opinion*), Paul Lazarsfeld a Harold Lasswell, ktorých výskumy sa uskutočňovali ešte na rozmedzí sociológie, politológie a lingvistiky. V modernej politickej lingvistike sa doteraz využíva pojem Lippmana „agenda-setting process“, čo v praxi politickej komunikácie znamená dôraz na jednu tému a umlčanie inej. Lipmann ako prvý použil aj content analýzu pri výskume verejnej mienky o politickom obraze sveta, keď uverejnil výsledky výskumu korpusu textov novín "The New York Times". Druhým významným predchodcom modernej politickej lingvistiky bol Paul Lazarsfeld, čo v roku 1937 viedol výskumný projekt, ktorý sa zaoberal vplyvom informačných prenosov cez rádio na amerických poslucháčov. Ako prvý použil content analýzu pri výskume vplyvu predvolebnej agitácie v masmédiách na správanie voličov. Harold Lasswell s pomocou obsahovej analýzy poukázal na spojitosť medzi štýlom jazyka politiky a vládnuceho politickým poriadkom. V tom čase logicky rastie záujem o pochopenie úlohy jazyka politiky, spojeného s totalitnou praxou a novou ničivou svetovou vojnou. Politickí lingvisti preto v súvislosti s týmto obdobím okrem odborníkov na komunikáciu často zaraďujú medzi svojich predchodcov aj anglického spisovateľa Georga Orwella a nemeckého filológa Viktora Klemperera, ktorí sa venovali kritike totalitného diskurzu. „Prvý z nich napísal v roku 1948 antiutopický román 1984, v ktorom opisuje princíp „dvojzmyselnosti“ („doublethink“) a slovník „nového jazyka“ („newspeak“), t. j. na konkrétnych príkladoch sa pokúša charakterizovať spôsoby jazykovej manipulácie s ľudským myslením s cieľom získať a udržať moc v spoločnosti. Nemecký filológ Viktor Klemperer podáva podrobnú charakteristiku „nového jazyka“ na základe svojich konkrétnych skúseností a dvanásťročného výskumu v knihe *LTI – Notizbuch eines Philologen* (LTI – Denník jedného filológa) vydané v roku 1947“. (Molnárová, E., 2010, s. 93)

Výskum osobitostí politického diskurzu totalitnej spoločnosti pokračuje dodnes, aj keď za posledné dve desaťročia na celom svete nastal obrát k demokratizácii a trhovej ekonomike. „Odborníci za hlavné vlastnosti

totalitného diskurzu považujú centralizáciu propagácie, nároky na absolútnu pravdu, jednostrannú ideologizáciu spoločenských javov, heslovitosť prejavov, rituálnosť politickej komunikácie, prevahu monologických foriem prejavu lídrov nad dialogickou formou komunikácie, radikálne diferencovanie na SVOJICH a CUDZÍCH, propagáciu jednoduchých a rýchlych riešení každého problému“ (Budajev, Čudinov, 2008, s. 17). Keď si pozorne prečítame túto výstižnú charakteristiku, môžeme sa zamyslieť nad tým, či za dvadsať rokov života v strednej Európe v demokratickom svete vymizli všetky prvky totalitarizmu a autoritatívnosti z nášho politického života, alebo či naďalej pretrvávajú ako dočasný politický atavizmus, alebo budú v politickom živote ľudstva navždy. Táto charakteristika totalitného diskurzu je zvlášť vhodná pri úvahách o podstate politického diskurzu súčasného Ruska.

Pozornosť väčšiny odborníkov období 60. – 80. rokov 20. storočia bola sústredená hlavne na skúmanie komunikácie v spoločenskej a politickej sfére moderných západných demokratických štátov, ktoré poukázali na to, že aj v slobodných politických podmienkach sa stále využíva jazyková manipulácia vedomím, aj keď v skrytej, rafinovanejšej podobe.

Počas studenej vojny pozornosť lingvistov obzvlášť upútal militantný diskurz a podobne ako v orwellovskom „newspeaku“ sa v politickej lingvistike udomáčkuje pojem „nukespeak“ (Chilton, 1982), ktorý politici používajú na ospravedlnenie a opodstatnenie ozbrojovania a možného použitia jadrových zbraní.

Dôležité miesto v politickej lingvistike daného obdobia má francúzska škola diskurzívnej analýzy (M. Pecheux, M. Foucault, P. Seriot a iní), ktorej predmetom výskumu nie je už jednotlivý text, ale množstvo textov s ohľadom na ich historické a sociálne pozadie so zreteľom na súvislosti s inými textami a na intencie autora, teda nielen na to, čo je povedané, ale aj na to, čo vyslovené nebolo. Obsah textu sa porovnáva aj s intradiskurzom autora (inými jeho vyjadreniami k danej problematike) a s interdiskurzom (vyjadrením iných osôb k danej problematike).

Teda už v 60. – 80. rokoch 20. storočia sa skúmanie politickej lexiky, teórie a praxe politickej argumentácie, politických metafor a symbolov stáva veľmi rozšíreným. Výskum politickej komunikácie sa stáva relatívne samostatným smerom v lingvistike, začínajú sa vydávať učebnice politickej komunikácie a metód jej analýzy. Pozornosť lingvistov sa sústreďuje na osobitosti fungovania jazyka politiky z predvolebnej situácie, z debát v parlamente a straníckom diskurze. Zvlášť aktívny výskum politického diskurzu sa rozvíja koncom 20. a začiatkom 21. storočia. Čudinov a Budajev za hlavné príznaky súčasného vývinu politickej lingvistiky považujú globalizáciu, sústredenie pozornosti na problémy moderného mnohopolárneho sveta (diskurz terorizmu, diskurz „nového svetového usporiadania“, politická korektnosť, sociálna tolerancia, sociálna komunikácia v tradičnej spoločnosti, fundamentalistický diskurz a pod.) Dnes sa stáva zrejším, že politická lingvistika, ktorú predtým spájali predovšetkým s predmetom výskumu (politická komunikácia a jazyk moci) sa stáva samostatným vedeckým smerom

s vlastnými tradíciami a metodikami, vlastnými autoritami a vedeckými školami. Stáva sa rozšíreným, populárnym a získava aj uznanie – vedecký názov political linguistics, politolinguistik, политическая лингвистика. Organizujú sa vedecké konferencie venované danej problematike, rastie počet vedeckých zborníkov príslušného zamerania.

Samozrejme, že smery výskumu v súčasnej politickej lingvistiky sú rôznorodé. Je to v prvom rade výskum jazykových, textových alebo diskurzívnych fenoménov, pri ktorých sa pozornosť sústreďuje na jednotky rôznych jazykových úrovní. V druhom rade sú predmetom výskumu textové jednotky a pozornosť sa sústreďuje na žánrové osobitosti a kompozíciu politických textov. V treťom rade sú v centre pozornosti komunikačné stratégie, taktiky a úlohy. Populárny je aj výskum moderného jazyka politiky a výskum politického diskurzu z historického pohľadu. Rozšírené sú aj analýzy spoločných zákonitostí politickej komunikácie a skúmanie idiolektov rôznych politických lídrov, smerov a strán. V poslednom období sa rozvíja výskum inštitucionálneho, masmediálneho a iných druhov politického diskurzu. Komparatívny výskum osobitostí politickej komunikácie rôznych štátov a období dovoľuje presne diferencovať „svoje“ a „cudzie“, náhodné a zákonité a určiť špecifiká jednotlivých národných diskurzov.

Rétorický prístup v politickej lingvistiky rozvíja tradičný pohľad na skúmanie jazyka politiky. Jazykové jednotky sa vnímajú ako forma odovzdávania myšlienky, ako spôsob skrásliť ju, spraviť dostupnou a pragmaticky významnou. Pozornosť je sústredená na spôsob tvorenia a inscenovania politického textu. Spomedzi najvýznamnejších predstaviteľov daného smeru výskumu môžeme za všetkých spomenúť R. Ivie, R. D. Andersona, M. Osborna, W. Rickerta. K najvýznamnejším dielam spomínaných autorov patria napríklad *Cold War Motives and the Rhetorical Metaphor: A Framework of Criticism* (Ivie, R., 1997), *The Causal Power of Metaphor*, (Anderson, R. 2005) *The Evolution of the Theory of Metaphor in Rhetoric* (Osborn, 1967), *Winston Churchill's Archetypal Metaphors* (Rickert, 1977).

Kognitívny prístup skúma rečovú činnosť ako odraz/reflexiu obrazu sveta v existujúcom ľudskom vedomí ako materiál na výskum národnostnej, sociálnej a individuálnej mentality. Hlavná úloha vo formovaní daného smeru výskumu právom patrí Georgeovi Lakoffuovi a Markovi Johnsonovi a ich svetoznámej práci *Metaphors We Live by* (1980), v ktorej bola vypracovaná teória systematizujúca metaforické koncepty vnímania sveta ako kognitívny mechanizmus. Český preklad pod názvom *Metafory, kterými žijeme* vyšiel v roku 2002.

Kritická diskurzívna analýza politického diskurzu skúma spôsoby, pomocou ktorých sa realizuje sociálna moc v spoločnosti. Predstavitelia daného smeru majú aktívne sociálne postoje a materiálom pre analýzu sa stávajú prevažne texty vytvárané v situácii sociálneho rizika a reflektujúce nerovnosť komunikátov. Jedným z hlavných cieľov výskumu sa stáva utajené spojenie medzi jazykom, mocou a ideológiou.

V súčasnosti na celom svete vychádza množstvo časopisov venovaných danej problematike, medzi nimi aj renomované *Discourse and*

Society and Critical Discourse Studies. Odborníci daného smeru venujú pozornosť predovšetkým sociálnej, gendernej a etnickej nerovnosti. Príkladom podobných výskumov môžu byť výskumné programy realizované pod vedením Teuna A. van Dijk v Holandsku. Dnes môžeme hovoriť o troch hlavných školách diskurzívnej analýzy. V prvom rade ide o kognitívnu analýzu diskurzu holandského lingvistu Teuna A. van Dijk (s akcentom na modelovanie kognitívnych štruktúr v spoločenskom vedomí prostredníctvom analýzy diskurzu zameraného na legitimizáciu sociálnej nerovnosti). V internete má dnes tento vedec výborne organizovanú a veľmi obsažnú a prehľadnú vlastnú stránku <http://www.discourses.org/>, plne venovanú problematike diskurzu v spoločnosti, významným publikáciám v tejto oblasti, časopisom a medzinárodným vedeckým udalostiam v danej oblasti. V druhom rade treba spomenúť diskurzívnu analýzu anglického vedca L. N. Fairclougha (diskurzívnu analýzu spája s analýzou intertextuálnosti, zameriava sa na rozdiely vo vnímaní tej istej komunikatívnej udalosti rôznymi recipientmi a analyzuje sociálne následky (social effects) rôznych diskurzov globalizácie, „nového liberalizmu“ a pod.). Podrobnejšie v jeho knihách *Language and Globalization*, 2006., *Language and Power*, 1989., *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*, 2003.

A do tretice nemôžeme nespomenúť ani dynamicky sa vyvíjajúcu nemeckú školu kritickej diskurzívnej analýzy, v ktorej má osobitné postavenie sociolingvistická diskurzívna analýza Ruth Wodakovej a jej kolegov z viedenskej školy diskurzívnej analýzy. Analýza diskurzu antisemitizmu priviedla R. Wodakovú k vypracovaniu prístupu, ktorý definuje ako sociohistorickú metódu. Podľa Wodakovej diskurz je vždy historicky ovplyvnený a jazyk nielen odzrkadľuje sociálne procesy, ale ich aj konštruje. Blízke ku kritickej diskurzívnej analýze sú aj názory amerických lingvistov zo školy rhetorical criticism a antimilitaristické práce G. Lakoffa a A. N. Chomského.

Deskriptívna analýza diskurzu na rozdiel od kritickej analýzy prevažne popisuje a vysvetľuje, pričom sa snaží vyhnúť vlastnému ideologickému hodnoteniu, príčinou čoho je, samozrejme, nie absencia občianskeho postoja vedca, ale jeho predstavy o kritériách vedeckej objektivity výskumu. Významné miesto v deskriptívnej analýze politického diskurzu má metóda obsahovej analýzy (content analysis) textov (analýza dotazníkov, prepisu interview, protokolu z pozorovania a iné textové dokumenty) a používa sa v prácach H. Lasswella (*Propaganda Technique in the World War.*, 1927), N. Leitesa, (*Study of Bolshevism*, 1954), W. Lippmanna, S. Jakobsona a iných. Výskumníci sa pritom orientujú na kvantitatívne údaje, na základe ktorých sa analyzuje spojitosť medzi sociálnou a politickou situáciou v spoločnosti a používaním jazyka politiky. Na začiatku bolo zásadou podobných výskumov, že skúmaný korpus ma byť čo najväčší, dnes sa zdôrazňuje úloha správne vybraného, aj keď nie rozsiahleho korpusu politických textov. Často je to konkrétna politická udalosť, inštitucionálny diskurz a pod.

Veľké množstvo textov vzťahujúcich sa na volebné kampane v USA a iných štátoch spracoval významný americký odborník na komunikáciu, sociológ a lingvista W. L. Benoit (*Accounts, Excuses, Apologies: A Theory of Image Restoration Discourse*. 1995), ktorý spoločne s kolegami analyzuje komunikačné taktiky vychvaľovania, útoku a obrany, používané počas volieb.

Vo väčšine moderných výskumov jazyka politiky sa kognitívna, diskurzívna a rétorická analýza dopĺňajú metódami blízkych vedeckých disciplín: kulturológia (lingvokulturológia), psychológia (psycholingvistika), sociológia (sociolingvistika), politológia. Niektorí jazykovedci sa obracajú dokonca aj k metódam hlbinej psychológie v úsilí objaviť v politických metaforách prejavy archetypov kolektívneho podvedomia.

Každá z množstva používaných metód má svoje špecifiká, čím sa vytvárajú podmienky na mnohostranný výskum politického diskurzu z viacerých hľadísk a vo viacerých rovinách.

Historický pohľad na vývoj politickej lingvistiky ako vedy aj jej súčasný stav vo svete dáva možnosť konštatovať, že politická lingvistika je už skoro storočie aktívne sa rozvíjajúcim vedeckým smerom, ktorý sa zaoberá výskumom využívania jazykových zdrojov ako prostriedkom zápasu o politickú moc a manipuláciu spoločenským vedomím a jej hlavným cieľom je analýza rôznorodých vzťahov medzi jazykom, myslením a politickou komunikáciou, subjektmi politického života a politickým stavom spoločnosti.

Zoznam bibliografických odkazov

MOLNÁROVÁ, E.: *Politická lingvistika ako jedna z hraničných vedeckých disciplín 21. storočia*. In Acta Facultatis Humanisticae Universitatis Matthiae Belii Neosoliensis : humanitné vedy – lingvistika : zborník vedeckých štúdií učiteľov a doktorandov FHV UMB v Banskej Bystrici. Banská Bystrica : FHV UMB. 2010, s. 92-97. ISBN 978-80-557-0038-0.

BUDAJEV, E. – ČUDINOV, A.: *Зарубежная политическая лингвистика: Учебное пособие*. Москва : Флинта : Наука, 2008. ISBN 5-9765-0104-4

ČUDINOV, A.: *Предисловие к журналу Политическая лингвистика №4 (34)* 2010. Dostupný 11.01.2011 na stránke http://journals.uspu.ru/i/inst/ling/ling34/ling34_pred.pdf

ČUDINOV, A., *Политическая лингвистика*. Учебное пособие для студентов, аспирантов, преподавателей-филологов. Москва : Флинта : Наука, 2006. ISBN 978-5-89349-897-4

Kontakt

Mgr. Irina Dulebová, PhD.

Ekonomická univerzita v Bratislave

Fakulta aplikovaných jazykov

Katedra románskych a slovanských jazykov

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava

E-mail: duleba@chello.sk

SNAHY O REVITALIZÁCIU MIESTNYCH JAZYKOV V EURÓPSKEJ ČASTI RUSKEJ FEDERÁCIE: PRÍPAD REPUBLIKY TATARSTAN

Michaela Dziváková

Abstrakt

V príspevku sa píše o tom, aký postoj zaujali súčasné subjekty európskej časti Ruskej federácie k ruskému jazyku a k jazykom titulárnych národov po rozpade Sovietskeho zväzu a aké opatrenia podnikli v oblasti jazykovej politiky. Jazyková situácia je podrobnejšie analyzovaná na príklade jedného zo subjektov Ruskej federácie – Republiky Tatarstan.

Kľúčové slová: jazyková politika, tatársky jazyk, revitalizácia, ruský jazyk

Абстракт

В статье речь идет о том, как относились нынешние субъекты европейской части РФ к русскому языку и титульным языкам после распада Советского Союза и какие меры приняли в области языковой политики. Языковая ситуация подробнее описана на примере одного из субъектов Российской Федерации - Республики Татарстан.

Ключевые слова: языковая политика, русский язык, язык республики Татарстан

Úvod

Na sklonku existencie Sovietskeho zväzu sa považovalo za celkom prirodzené, že prakticky na celom území krajiny sa dá dohovoriť po rusky a teda, že celá populácia štátu ovláda na istej úrovni ruský jazyk. Ten sa bežne používal vo všetkých zväzových republikách a mal pozíciu štátneho jazyka. Po rozpade ZSSR však došlo k dramatickým zmenám v statuse jazykov národov, žijúcich na území niekdajšej veľmoci. S procesom ústupu ruštiny po r. 1990 sa úzko spájalo aj súčasné posilňovanie pozícií jazykov, ktoré používa neruské obyvateľstvo jednotlivých subjektov bývalej federácie, a to platí rovnako pre územie dnešného Ruska, ako aj pre ostatné republiky bývalého Sovietskeho zväzu. Situácia sa v rozličných kútoch sovietskeho impéria odvíjala podľa odlišných scenárov a nie všade viedla táto tendencia k rovnakým výsledkom v oblasti derusifikácie, resp. revitalizácie miestnych jazykov.

Jazyková situácia v súčasných republikách európskej časti Ruskej federácie

Podľa sčítania obyvateľstva z r. 2002 žilo na území Ruskej federácie cca 145 miliónov obyvateľov, z nich 79,8 % tvorili Rusi, 3,8 % Tatári, 2 % Ukrajinci, 1,2 % Baškirci, 1,1 % Čuvaši, 0,9 % Čečenci a 0,8 % Arméni a ďalších vyše 10 % zahŕňa množstvo menších etník.(1) Oficiálna štatistika

eviduje na území RF celkovo asi 160 národov a etnických formácií. Zložitost jazykových pomerov ilustruje fakt, že sú zastúpené viaceré jazykové rodiny – jazyky indoeurópske, altajské, uralské (ugrofínske), kaukazské a paleosibírske. Len sama kaukazská rodina, ktorá je čo do počtu jazykov najväčšia, zahŕňa asi 50 jazykov. (2, s. 160).

Zložitú etnickú a jazykovú skladbu do istej miery reflektuje administratívne usporiadanie Ruskej federácie, ktorá pozostáva z 84 subjektov, ktoré majú rozličný status a mieru politickej autonómnosti: 21 subjektov má v názve označenie republika, 47 sa označuje ako oblasť, 8 ako kraj, 1 ako autonómna oblasť a 6 ako autonómny okruh. Celkový počet subjektov dopĺňajú 2 federálne mestá. Najvyšší stupeň autonómie majú zo všetkých subjektov federácie republiky, kde žijú prevažne neruské národy. V ruskom jazyku je zaujímavé použitie slov "российский" a "русский", ktoré poukazujú na občiansku a národnú príslušnosť. Aj keď obidve tieto slová prekladáme do slovenčiny ako „ruský“, na pozadí zmien v jazykovej politike môžu oba pojmy nadobúdať iné sémantické zafarbenie. Slovom "российский" označujeme osobu, ktorá žije na území Ruskej federácie, no môže byť inej národnosti, pojem "русский" znamená jazykovú a národnostnú príslušnosť. „Слово "российский" все чаще используется как эффемизм слова "русский" – с целью нивелировать этническое содержание последнего и политкорректно обозначить всех тех, кто живет в России и говорит на русском языке.“ (3, s. 21).

V európskej časti Ruskej federácie je 16 republík: Adygejská, Baškirska, Čečenská, Čuvašská, Dagestanská, Ingušská, Kabardsko-Balkarská, Karelská, Komi, Kalmycká, Karačajsko-Čerkeská, Marijská, Mordvianska, Udmurtská, Severné Osetsko a Tatarstan. Pravda, národnostné zloženie obyvateľstva býva veľmi pestré a štátotvorný národ tvorí väčšinu populácie ani nie v polovici z týchto subjektov: v Čečensku, Čuvašsku, Dagestane, Ingušsku, Kabardsko-Balkarsku a v Severnom Osetsku.

Podľa čl.5 Ústavy Ruskej federácie majú republiky vlastnú ústavu, prezidenta, parlament, právo vydávať zákony a stanoviť úradný jazyk republiky (čl. 68, body 1, 2, 3 ústavy). Podobne zákon *O štátnom jazyku Ruskej federácie* deklaruje (4): „*V súlade s ústavou RF, štátnym jazykom RF na celom jej území je ruský jazyk.* (čl. 1) *Povinnosť používania štátneho jazyka sa nemôže interpretovať ako popieranie alebo znevažovanie práva na používanie štátnych jazykov republík, ktoré sa nachádzajú v rámci RF.* (čl. 7)“

V súčasných republikách RF sa prejavuje snaha o derusifikáciu a revitalizáciu miestnych jazykov, aplikácia rôznych krokov na podporu miestnych jazykov však vo viacerých prípadoch neprináša želaný účinok. Faktický stav v oblasti jazykovej politiky je dnes výsledkom aktivít v deväťdesiatych rokoch, keď takmer všetky republiky začali vo svojich Ústavách deklarovať 2 štátne jazyky (miestny a ruský). Sú však aj republiky, ktoré deklarujú viac štátnych jazykov, napr. v Karačajsko-Čerkeskej republike je to 5 jazykov alebo v republike Dagestan jazyk ruský

a jazyky národov Dagestanu (pozn. v Dagestane žije okolo 30 národov a ich jazyky patria do štyroch rôznych jazykových skupín). Tieto aktivity boli reakciou na preferovanie ruštiny v období existencie ZSSR, keď imigranti spravidla neovládali jazyk dominantnej národnosti toho či iného subjektu. Ruštinu pritom využívali nielen etnickí Rusi, ale aj príslušníci iných národností a neraz aj nositelia miestneho jazyka.

V subjektoch RF teda možno pozorovať istý variant derusifikácie, pravda, tento proces nedosiahol úroveň, akú bolo možno pozorovať napr. v pobaltských republikách. Podpora miestnych jazykov na báze zákonodarstva či realizácie rozličných programov podporujúcich jazyky v oblasti školstva a kultúry pretrváva dodnes, má však v rozličných republikách RF rozličnú intenzitu. Pre lepšie pochopenie jazykovej situácie na území Sovietskeho zväzu po jeho rozpade uvádzame zopár údajov o postoji vládnej špičky k riešeniu jazykovej otázky v predchádzajúcich obdobiach.

Národnostná a jazyková politika ruských bolševikov bola v prvých rokoch ústretová voči národnostným menšinám, Lenin zastával názor, že nie je správne preferovať ten či onen jazyk na úkor druhých a podporoval koncepciu národnej rovnosti, právo na sebaurčenie a vzdelávanie etnických skupín v rodnom jazyku. Bolševický program modernizácie mal byť *socialistický obsahom a národný formou* a jeho cieľom bolo „zakorenenie“ (*korenizacija*) socializmu. Realizácia tejto politiky sa v praxi stretávala s problémami, lebo mnohé jazyky nemali písmo, ani literárnu tradíciu. Tak museli byť najprv kodifikované nové spisovné jazyky a bolo potrebné zostaviť k nim aj písma. V rámci prevratných zmien si bolševici vytýčili za cieľ likvidovať negramotnosť a podľa štátneho programu boli povinní všetci občania vo veku od 8 do 50 rokov, ktorí nevedeli čítať alebo písať, vzdelávať sa v rodnom alebo ruskom jazyku (podľa želania). (5, s. 19).

Kým národné jazyky a kultúra v 20. rokoch prekvitali vďaka korenizácii, začiatkom 30. rokov dochádza k radikálnej zmene vládnej politiky voči národom a miestnym jazykom. Stalinská éra znamenala začiatok podporovania ruštiny ako komunikačného jazyka medzi etnikami v Sovietskom zväze. Význam ruského jazyka vzrástol najmä po vydaní dekrétu v roku 1938, ktorý zaviedol povinné štúdium ruského jazyka. Ruštine bola de facto priznaná dôležitejšia úloha ako ostatným jazykom.

Chruščovovská doba významné zmeny nepriniesla. Školská reforma z rokov 1958-1959 odstránila požiadavku, aby sa neruské deti učili ruštinu a ruské deti študovali miestne jazyky. Zákon zrušil dovtedy povinné vyučovanie v materinskom jazyku, výber vyučovacieho jazyka ponechal na slobodnom rozhodnutí rodičov. Aj keď mal podporovať neruských rodičov, aby posielali svoje deti do neruských škôl, pôsobil skôr opačne. Ak chceli rodičia zväčšiť šance svojich detí pri prijímaní na vysoké školy a pri uplatnení na trhu práce po skončení štúdia, posielali deti do ruských škôl. Ruský jazyk bol otázkou prestíže, pri budovaní kariéry bolo nevyhnutné hovoriť plynulou ruštinou. Ruský jazyk sa stal jazykom komunikácie medzi národmi ZSSR (jazyk meznacionalného obščenija). Na začiatku šesťdesiatych

rokov sa používanie ruského jazyka ešte rozšírilo. Začala sa propagovať téza, že ruský jazyk už neplní iba funkciu prostriedku komunikácie medzi národmi v rámci ZSSR, ale je ich druhým rodným jazykom, čo v roku 1961 potvrdil aj Chruščov na zjazde Komunistickej strany. Na zjazde sa hovorilo o tom, že etnické rozdiely medzi národmi nakoniec vymiznú a všetci príjmu jedinú „linguam francam“. (6, s. 72) Téza o ruskom jazyku ako druhom rodnom sa stala povinná v oficiálnej lingvistiky zväzových republík.

Snahy o revitalizáciu a derusifikáciu v Tatarstane

Tatarstan je mnohonárodnostná republika s cca 3,7 mil. obyvateľmi. Žije tu viac ako 115 národností, najpočetnejší sú Tatári 52,9% a Rusi 39,5% (7). Od ostatných regiónov Ruskej federácie sa Tatarstan odlišuje najmä pokojným spolunažívaním stúpencom islamu a kresťanstva a to aj napriek mnohopočetnosti a rozdielnosti jednotlivých národov.

Do prijatia jazykového zákona v roku 1992 prevládal v Tatarstane ruský jazyk, oblasť používania tatárskeho jazyka bola minimálna. Takáto situácia bola nepriaznivá pre ďalší rozvoj tatárskeho jazyka, a preto sa podnikli kroky na jeho revitalizáciu.

Právny rámec jazykovej politiky sa javí z hľadiska tatárskeho jazyka pomerne priaznivo. Idea revitalizácie jazyka na úrovni oficiálnej štátnej politiky prvýkrát zarezonovala v auguste roku 1990 pri prijatí *Deklarácie o štátnej suverenite*. V zákone *O jazykoch národov Republiky Tatarstan* (čl. 3) z roku 1992 sa uvádza:

„*Štátnymi jazykmi v Republike Tatarstan sú rovnoprávny tatársky a ruský jazyk.*“ (8). V roku 1994 bol rozpracovaný a prijatý *Štátny program Republiky Tatarstan v oblasti ochrany, osvojenia a rozvoja jazykov národov RT*. Jeho základnou úlohou je narušenie vedúcej pozície ruského jazyka a podpora používania tatárskeho a ostatných neruských jazykov Tatarstanu. Program má trinásť častí a zahŕňa opatrenia a nariadenia pre zabezpečenie fungovania a rozvoja štátnych jazykov a jazykov národov vo všetkých organizáciách a v administratíve. Vytýčili sa konkrétne úlohy na podporu tatárskeho jazyka: zakladanie predškolských a školských zariadení s tatárskym jazykom, zabezpečenie výučby v nich, zabezpečenie prípravy vedeckých a pedagogických pracovníkov, rozvoj literatúry a umenia, masovokomunikačných prostriedkov, vydávania kníh, slovníkov, učebníc v tatárskom jazyku a riešenie otázok, týkajúcich sa rozvoja tatárskeho jazyka. Základné princípy, ciele, úlohy a taktiež mechanizmy realizácie jazykovej politiky zverejnili v roku 1999 v projekte *Koncepcia jazykovej politiky RT*. V súčasnosti je činný *Štátny program Republiky Tatarstan v oblasti ochrany, osvojenia a rozvoja jazykov národov RT na roky 2004-2013*.

Po získaní štatútu tatárskeho jazyka ako oficiálneho je badateľná snaha o zmenu jeho postavenia, v prvom rade sa to dotklo oblasti školstva. V Tatarstane sú dva typy národných škôl: školy, kde žiaci študujú všetky predmety v tatárskom jazyku a rusko-tatárske školy, kde sú predmety vyučované v oboch jazykoch, ale vo vyučovaní prevažuje jazyk ruský. Zo štatistík je zrejmé, že rastie najmä počet zmiešaných škôl (napr. v školskom roku 1998/99 bol ich počet 421 a v roku 2001/02 už 449). No pozitívny je fakt, že v roku 2001/02 sa až 99,1% študentov učilo tatársky

jazyk. (9, s. 14-15), čo je dôležitý krok na ceste k menšej disproporcii oboch jazykov. Keďže Tatarstan je mnohonárodnostným štátom, vyučovanie prebieha ešte v ďalších šiestich jazykoch.

Úspechy dosiahla revitalizácia tatárskeho jazyka aj v masovokomunikačných prostriedkoch. Podľa oficiálnych stránok Tatarstanu je v republike zaregistrovaných 825 tlačенých masovokomunikačných prostriedkov, v tatárskom jazyku sa vydáva 110 novín a 28 časopisov. Na území Tatarstanu vysiela 86 rádii, 22 z nich vysiela v tatárskom a ruskom jazyku a 58 v ruskom. (10) Pokiaľ ide o vydavateľskú činnosť, na konci 80. rokov vo vydavateľstvách Tatarstanu zo všetkých vydaných kníh tvorili knihy v tatárskom jazyku ¼, po desiatich rokoch tvorí podiel kníh v tatárskom jazyku 75-80% (11, s. 16).

Po prijatí Zákona o jazykoch sa objavila nádej na zmenu jazykovej situácie v republike. Ľudia predpokladali, že tatársky jazyk sa stane rovnocenným s ruským. No realita je taká, že ruský jazyk je používanější ako tatársky a v určitých oblastiach má dominantné postavenie (napr. v legislatívnych prácach, oficiálnych dokumentoch, v administratíve...).

Jeden z aktuálnych problémov súčasnej jazykovej politiky v Tatarstane je rozvoj dvojazyčnosti a dvojazyčnej situácie, pričom ide o dva typy dvojazyčnosti: prevládajúca tatársko-ruská a po vyhlásení tatárskeho jazyka za oficiálny aj rusko-tatárska. Aj keď sociologické výskumy ukázali, že jazykový faktor hrá významnú úlohu pri etnickej uvedomelosti národa a veľmi vysoké percento Tatárov uvádza ako svoj rodný jazyk tatársky, v praxi to neznamená, že ho ovláda dokonale. Na otázku V akej miere ovládate ruský a tatársky jazyk? odpovedali respondenti nasledovne:

	Tatári	Rusi	Ostatné národnosti
plynule hovorím, čítam, píšem	70,2	2,9	5,1
plynule hovorím, no čítam a píšem s ťažkosťami	18,5	3,2	28,6
hovorím s ťažkosťami	5,6	8,7	11,2
rozumiem, no nehovorím	3,8	17,4	20,4
neovládám tento jazyk	1,9	67,8	34,7

Tabuľka 1: Úroveň ovládania tatárskeho jazyka obyvateľstvom Tatarstanu (12, s. 17)

Z tabuľky je zrejmé, že znalosť tatárčiny u Tatárov je vysoká, no nie vo všetkých jej formách, sú badateľné rozdiely v znalosti jazyka v ústnej a písomnej forme. Ruskí občania takmer vôbec neovládajú tatársky jazyk. Situácia u občanov ostatných národností je síce lepšia, ale tí ho ovládajú prevažne v hovorenej forme.

Pri rozširovaní sfér používania tatárskeho jazyka sa naráža na viaceré praktické problémy, uvedieme z nich niekoľko.

Rodinné prostredie, ktoré býva najprirodzenejším prostredím prenosu jazyka z generácie na generáciu, v Tatarstane dostatočne neplní túto funkciu. V rodine sa odrážajú rôzne typy rečového správania medzi predstaviteľmi rôznych pokolení. V komunikácii so starším pokolením sa používa tatársky jazyk, v komunikácii s deťmi ruský jazyk alebo obidva

jazyky. No vo všeobecnosti – v mestách ruský jazyk aktívne preniká do tatárskych rodín a zaujíma pomerne pevnú pozíciu.

Nedostatok návykov čítania v tatárskom jazyku spôsobuje, že z novín a časopisov v tatárčine nemôžu Tatári získať úplnú informáciu a tak uprednostňujú radšej ruskojazyčnú tlač, prípadne vydania v oboch jazykoch. Tento problém by mohla riešiť televízia a rozhlas, no vysielací čas týchto médií v tatárčine je ohraničený.

Veľakrát sa poukazuje na to, že ruský jazyk ešte stále dominuje v administratíve, v miestnej samospráve, v riadiacom aparáte. Väčšina zamestnancov však hovorí iba hovorovou tatárčinou a táto znalosť je nepostačujúca pre vydávanie oficiálnych dokumentov. Rusi zasa neovládajú tatársky jazyk vôbec. Je málo pravdepodobné, že napr. starší manažéri a manažéri v stredných rokoch budú investovať čas do učenia sa nového jazyka v období a politických zvrátov a ekonomickej neistoty (13, s. 166).

Azbuka alebo latinka?

Príkladom necitlivých rozhodnutí v oblasti jazykovej politiky počas Sovietskeho zväzu je niekoľko zmien písma v Tatarstane. Tradičné písmo, založené na arabskej grafike nahradila v 20. rokoch 20. storočia latinka. Nová abeceda s názvom Janalif sa však nepoužívala dlho, už v roku 1939 došlo k ďalšej zmene – latinku nahradila cyrilika.

V 90. rokoch 20. storočia sa v rámci všeobecnej tendencie medzi turkickými národmi bývalého ZSSR opätovne otvorila otázka zavedenia latinky. Aj v Tatarstane táto téma rozvírila búrlivé debaty. Zástancovia latinky argumentovali okrem iného tým, že prechod na latinku otvorí možnosť zblíženia s národmi s podobnou kultúrou, predovšetkým s Tureckom, zvýši sa prestíž tatárskeho jazyka a umožní používať počítačové systémy, pracujúce s latinkou. V neposlednom rade hral úlohu aj faktor ustanovenia novej identity, ktorá spájala v sebe snahu potvrdiť svoju odlišnosť od ruskej kultúry. Základnými argumentmi zástancov cyriliky bolo uvažovanie o tom, že žiaci, ktorí ukončili základné a stredné školy v latinke, budú s ťažkosťami študovať na ruskojazyčných VŠ a najmä fakt, že celý informačný priestor Ruska je založený na cyrilike.

V roku 1999 prijal parlament zákon *„О восстановлении татарского алфавита на основе латинской графики“* (O obnove tatárskej abecedy na základe latinskej grafiky), ktorý vstúpil do platnosti 1. septembra 2001. Ruská federácia sa však ostro postavila proti prechodu na latinku: v roku 2002 vyšiel dokonca dodatok k čl.3 Zákona RF *О языках народов Российской Федерации*, v ktorom sa píše: *"В Российской Федерации алфавиты государственного языка Российской Федерации и государственных языков республик строятся на графической основе кириллицы. Иные графические основы алфавитов государственного языка Российской Федерации и государственных языков республик могут устанавливаться федеральными законами."* (14)

Nariadením Ústavného súdu RF bol v roku 2004 zákon O obnove tatárskej abecedy na základe latinskej grafiky prerušený. Pokus o zmenu grafiky z cyriliky na latinku bol neúspešný.

Záver

Vyhlásenie tatárskeho a ruského jazyka za štátne jazyky nezmenilo disproporciu oboch jazykov v krajine, ruský jazyk je naďalej používanější ako tatársky. Možno však konštatovať, že od vyhlásenia samostatnosti sa podarilo rozšíriť sféry používania tatárskeho jazyka najmä v oblasti školstva, rýchlo rastie počet médií v tatárskom jazyku. V oficiálnej sfére (administratíva, parlament, štátne štruktúry, legislatíva, oblasť ekonomiky) stále dominuje ruský jazyk. Napriek tomu sa môžeme domnievať, že postavenie tatárskeho jazyka ako štátneho jazyka nie je iba formálne a nehrozí jeho postupný zánik (ako je tomu u mnohých iných jazykoch národov Ruskej federácie). Problém spočíva v jeho rozšírení do všetkých oblastí tatárskej spoločnosti a v dôslednejšom dodržiavaní zákonov a koncepcií, usmerňujúcich používanie jazykov.

Literatúra

1. Население по национальности и владению русским языком по субъектам Российской Федерации. Dostupné na: <<http://perepis2002.ru/index.html?id=17>>
2. KRUPA, V., GENZOR, L., DROZDÍK, J.: Jazyky sveta. Malá moderná encyklopédia. Bratislava: Obzor, 1983, s. 160.
3. DULEBOVÁ, I.: Politická korrektnosť i evfemija v jazyke politiky súčasnej Rusii i Slovákii. In Vedecké semináre 2007 : zborník prác z vedeckých seminárov 2.3. a 10.9.2007, Bratislava : EKONÓM, 2008, s.21.
4. Федеральный закон N 53-ФЗ о государственном языке Российской Федерации. Dostupné na: <http://www.medialaw.ru/laws/russian_laws/txt/46.htm>
5. МАСЕНКО, Л.: Мовна політика в УРСР: історія лінгвоциду. Українська мова у ХХ.столітті: історія лінгвоциду. Київ: Києво-Могилянська академія, 2005, s. 19.
6. KIRKWOOD, M.: 'Glasnost', the national question and soviet language policy. In: Soviet studies, Vol.43, 1991, Iss.1., s.72.
7. Всероссийская перепись населения 2002 года. Национальный состав населения по регионам России. Dostupné na: <http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus_nac_02.php?reg=46>
8. Закон Республики Татарстан "О языках народов Республики Татарстан" N 1560-XII от 8 июля 1992 года.
9. ИСХАКОВА, З.А.: Функциональное взаимодействие татарского и русского языков в современном Татарстане. In: Язык и этнос на рубеже

- веков: Этносоциологические очерки о языковой ситуации в Республике Татарстан. Казань: Магариф, 2002, с.14-15.
10. Средства массовой информации республики Татарстан. Dostupné na: <<http://tatmedia.com/rus/docs/32>>
 11. ИСХАКОВА, З.А. Ref. 8., s.16.
 12. ИСХАКОВА, З.А., Ref. 8., s. 17.
 13. GARIPOV, Y.Z., FALLER, H.M.: The Politics of Language Reform and Bilingualism in Tatarstan. In: Daftary, F.- Grin, F.: National-Building, ethnicity and language politics in transition countries. Budapest: Open Society Institute, 2003, s. 166.
 14. Закон РФ от 25 октября 1991 г. N 1807-1 „О языках народов Российской Федерации“ v zneni neskorších predpisov. Dostupné na: <<http://www.internet-law.ru/law/smi/iazyk.htm>>

Kontakt

*Mgr. Michaela Dziváková, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra románskych a slovanských jazykov
Dolnozemska 1, 852 35 Bratislava
E-mail: michaela.dzivakova@gmail.com*

KRESLÍM SI LITERATÚRU

Štefan Povchanič

Abstrakt

Štúdia chce ukázať možnosti grafického vyjadrenia literárneho fenoménu. Hoci tento postup so sebou prináša určité riziko zjednodušenia, jeho prednosťou je to, že postihuje hlbšiu podstatu literárneho javu. V pedagogickej praxi sa názorné (grafické) vyjadrenie ukazuje ako najschodnejší spôsob výkladu. Využil som ho aj v monografii *Dynamika literárnych systémov* (2011), v ktorej som takpovediac z „vtáčej perspektívy“ sledoval pohyb väčších entít (smerov, škôl a zoskupení) v literárnom priestore 19. storočia. Použité príklady sú z danej publikácie.

Kľúčové slová: grafické zobrazenie, literárny systém, substitúcia, model „dňa a noci“, model „rastliny“

Abrégé

L'article a l'ambition d'illustrer les possibilités de l'expression graphique du phénomène littéraire. Bien que ce procédé comporte le risque d'une certaine simplification, il nous propose, en revanche – et c'est là son avantage – l'essence même du phénomène en question. La pratique pédagogique n'a fait qu'affirmer, à plusieurs reprises, que c'est là la démarche la plus pertinente d'un exposé littéraire. Aussi y recourons-nous tout le long de notre monographie *Dynamika literárnych systémov* (*Dynamique des systèmes littéraires*, 2011), qui est, en même temps, la source de nos exemples.

Mots-clés: présentation graphique, système littéraire, substitution des systèmes, modèle « nuit et jour », modèle de « la plante »

Grafikon literárneho fenoménu

V mojej dlhoročnej pedagogickej praxi sa vyskytli momenty, v ktorých sa názorné (grafické) vyjadrenie javilo ako najschodnejšia cesta výkladu určitého literárneho javu: autorovej poetiky, jednotlivých zložiek literárnej štruktúry, literárneho smeru či školy, ba dokonca aj širšieho literárno-historického kontextu.

Určitým rizikom takéhoto postupu je zákonite nevyhnutnosť simplifikácie, tendencia k určitému zjednodušovaniu, ktorá je vlastná každému grafickému znázorneniu.

Grafické vyjadrenie som už čiastočne využil v súbore štúdií nazvanom **Literárne grafikony** (1996). Pravda, nepokrývalo celú plochu literárnovedného výkladu a bolo iba pregnantnejším vyjadrením výsledkov tradičnej, verbálne realizovanej analýzy literárnych javov.

V mojej najnovšej publikácii, **Dynamika literárnych systémov** (*Vývinové tendencie francúzskej literatúry v 19. storočí*, 2011), sa už schémy a grafy stávajú významným prostriedkom vyjadrenia hlbšej podstaty

literárneho fenoménu. Je to dané tým, že som prácu situoval do funkčného medzipriestoru, medzi postupy historickej poetiky a tradičnej literárnej histórie, s využitím niektorých štruktúrnych či dialektických postupov.

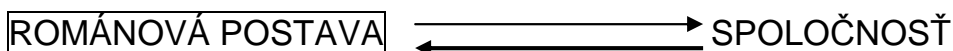
Keďže literárny vývin ponímam ako substitúciu jedného literárneho systému iným, zvyčajne opozitným systémom, v knihe už nevstupujem analyticky do diel jednotlivých autorov, ale usilujem sa postihnúť pohyby väčších celkov, literárnych systémov (smerov, škôl či zoskupení). Pozerám sa na literárny vývin z onej pomyselnej „napoleonskej vyvýšeniny“, sledujúc pohyb jednotlivých „bataliónov“, ich zrážky a pády, i víťazný postup vpred, bez toho aby som zreteľnejšie vnímal jednotlivých vojakov.

V tejto perspektíve sa grafické znázornenie stalo mojím vyjadrovacím prostriedkom *par excellence*.

Románová postava

Pri románovej postave je dôležité postihnúť determinujúce faktory jej konania. Ich určenie je dôležité tak v synchrónnom, ako aj diachronickom pohľade. V procese substitúcií jednotlivých literárnych systémov povaha determinantov má výpovednú hodnotu.

Ak napr. vyjadríme determinovanosť konania Balzacovej románovej postavy schémou

povieme tým, že konanie románovej postavy v realistickom románe balzacovského typu je určované spoločenskými vzťahmi danej doby, no naznačujeme tu aj skutočnosť, že ide o vzťah interakcie a jednotlivec pôsobí tiež, v rámci svojich možností, na spoločnosť.

Celostná charakteristika postavy sa tým prirodzene ochudobňuje (schéma napr. nezachytáva postupy umeleckej individualizácie postavy), no takto vyjadrený vzťah postavy a determinujúcich faktorov jej konania nám umožní pri výklade vývinových tendencií románu v 19. stor. ukázať kontrastným spôsobom charakter determinácie románovej postavy napr. v naturalistickom románe Émila Zolu, ktorý by sa v rovnakej grafickej optike dal vyjadriť asi takto:

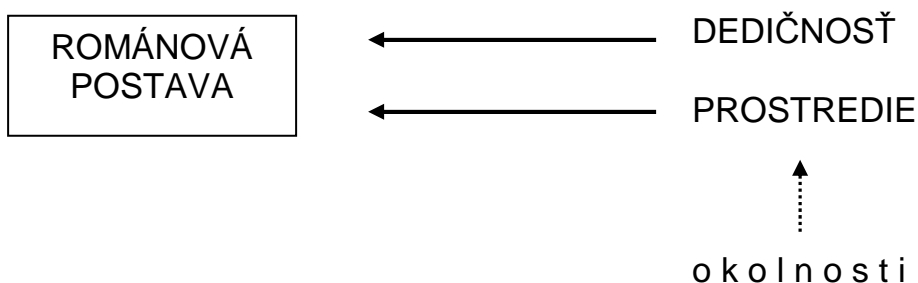

Schéma ukazuje, že v druhej polovici 19. storočia, v období pozitivismu a rozvoja prírodných vied, chce Emile Zola zaradiť naturalistický román do „scientického“ prúdu a výberom faktorov dedičnosti (fyziológie) a prostredia (sociológie) sa ho usiluje „zvedečiť“. No schéma vyjadruje aj jednosmernosť pôsobenia determinujúcich faktorov na románovú postavu, bez náznaku akejkoľvek interakcie. Románová postava sa v naturalizme stáva pasívnym objektom determinujúcich faktorov a jej závislosť nadobúda až podobu fatality.

„Paradox realizmu“ a objektivizácia románovej reality

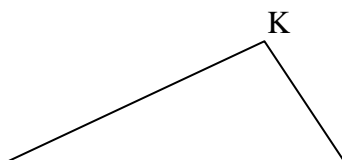
Oproti balzacovskému *hrdinovi*, ktorý vďaka procesu realistickej typizácie niesol na svojich pleciach ťarchu celej jednej historicko-spoločenskej tendencie, Flaubertova románová *postava* už nemá ambíciu byť reprezentantom nejakej spoločenskej vrstvy či profesionálnej skupiny. V tomto zmysle, v porovnaní s balzacovskými *typmi*, prináša menší stupeň poznania, no na druhej strane sa stáva ontologicky pravdepodobnejšou, viac sa „zhoduje“ s obrazom „obyčajného“ človeka. Nehrozí tu už tzv. *paradox realizmu*, t.j. taká nasýtenosť charakteristickými a typickými znakmi, ktoré robia z Balzacových hrdinov postavy až nepravdepodobné.

Počínajúc Flaubertom sa teda koeficient zhodnosti medzi románovou realitou a realitou vonkajšou zvyšuje. Románová postava sa približuje obyčajnému človeku.

Splošťovanie dejovej línie

Rovnako je to s výstavbou sujetovej línie. Život balzacovských *hrdinov* bol svojím spôsobom štylizovaný a aranžovaný. Ich osudy sa stretávali, krížili a zrážali v mocnom epickom toku (*durée*). Frekvencia týchto stretov a zrážok bola oveľa vyššia ako v bežnom ľudskom živote. Balzacovskí hrdinovia, prekračujúci hranicu obyčajných ľudí, hrajú dramatickejšiu úlohu než je úloha, ktorú život zvyčajne človeku prisúdi. Sujetová línia Balzacových románov sa teda dramatizuje a nadobúda podobu *nepravidelnej pyramídy*.

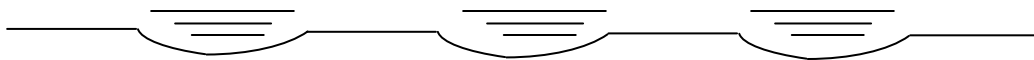
Gustave Flaubert realizuje svoje dielo v pozitivistickej epoche. V jeho románoch pozorovanie a dokumentácia začínajú nahrádzať románovú fabuláciu. Ide v podstate o exaktnú reprodukciu života a absenciu akýchkoľvek prvkov „románovosti“. Románopisec zobrazuje život zo dňa na deň, taký aký je, so svojim sledom drobných, všedných incidentov, ktoré sú tam preto, lebo ich prináša život a nie preto, aby sa z nich vybudovala zložitá dráma.

Tým, že prijíma len všedný beh ľudského života románopisec „zabíja“ zákonite „hrdinskú“ koncepciu postavy. Obyčajná postava môže žiť len obyčajný život. Výsledkom je sploštenie dejovej línie, ktorá vykazuje ešte mierne „zvlnenie“ v *Pani Bovaryovej*

pokým v *Citovej výchove* bude už celkom plochá,

resp. románový život Frédérica Moreaua sa nám bude javiť ako sled plytčín, vytvárajúcich aj smerom dole len minimálny relief. Balzacovskú *pyramídu* či bovaryovskú *sínusoidu* nahrádzajú „preliačiny“ života:

Tento graf nám potvrdzuje Flaubertov odklon od *konkávnej* (balzacovsko-stendhalovskej) podoby dejovej línie a jeho príklon k podobe *konvexnej*.

Model „dňa a noci“

Ak literárny systém prežíva pridlho, napriek meniacej sa demografickej stratifikácii jeho konzumentov, nevyhnutne vygeneruje reakciu, potrebu zmeny. Tá zmena má zvyčajne povahu zmeny opozitnej, zásadne meniacej dobový *kánon*. Naplňa sa model „dňa a noci“ (Todorov, 1970). Nejde o zmenu evolučnú, ale revolučnú.

Príkladom je nástup *sentimentalizmu* v druhej polovici 18. storočia. Literárne systémy 17. a 18. storočia vo Francúzsku stáli na rovnakom

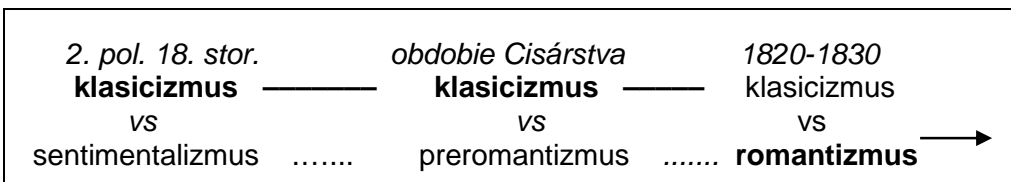
základe. Tým základom bolo *ratio*, rozum. Zodpovedal mu estetický systém *klasicizmu*.

Dve storočia vlády rozumu vyvolali opozitnú reakciu – renesanciu morálnej a estetickej hodnoty *citu*. Reakcia mala podobu celoeurópskej „krízy rozumu“ a jej nositeľom vo Francúzsku bol Jean-Jacques Rousseau.

Substitúcia jedného systému druhým sa tu realizuje totálnou výmenou stavebných prvkov tematicko-motivickej štruktúry. Zložky citovej povahy vytesňujú zložky racionálnej povahy do druhého plánu a získavajú v štruktúre dominantnú funkciu. Tým určujú jej výslednú podobu. Rodí sa *sentimentalizmus*, Naplňa sa model „dňa a noci“.

Vzorec substitúcie: ROZUM versus CIT

Pravda, *sentimentalizmus* bol iba prvou fázou anti - klasicistického pohybu vo francúzskej literatúre. Podobne ako *preromantizmus*, priniesol zásadnú zmenu len na pláne tematicko-motivickom. Až *romantické hnutie* v priebehu rokov 1820-1830, počas tzv. romantickkej bitky, doplní opozitný pohyb *sentimentalizmu* a *preromantizmu* aj o novú výrazovú sústavu a zavŕši tak boj s oficiálnou klasicistickou estetikou.

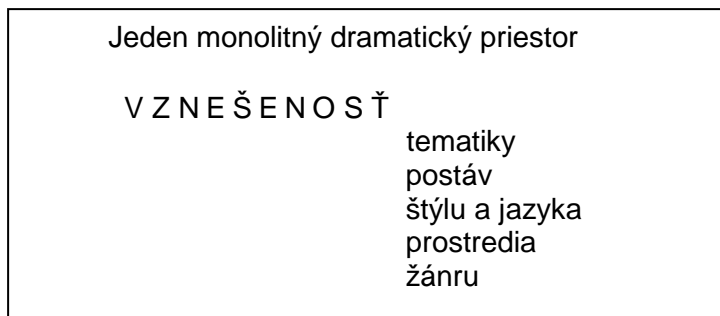
Klasicistická tragédia vs romantická dráma

Erbovým žánrom klasicizmu bola *tragédia*. Nečudo, že práve na poli divadla sa odohrala v rokoch 1820-1830 tzv. romantická bitka. Išlo o to, vytvoriť nový dramatický žánr a tým potvrdiť životaschopnosť nového literárneho systému – romantizmu. Navyše, práve v oblasti divadla sa francúzskym romantikom ponúkali príťažlivé vzory – Shakespeare, Schiller a i.

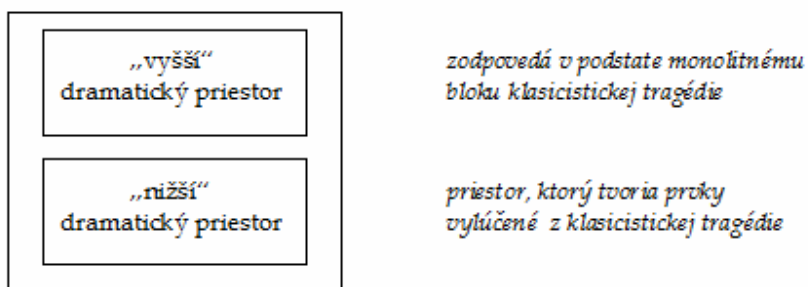
Revolučný krok urobil Victor Hugo vytvorením nového žánru – *romantickej drámy*. Nový model obsahoval napospol anti-klasicistické prvky (odmietal jednoty času a miesta, uvoľňoval verš, nahrádzal strohý „antický vestibul“ na scéne tzv. *couleur locale*, povoľoval miešanie komického a tragického, atď.) No revolučným prínosom bola Hugova koncepcia dramatického dvoj priestoru.

V *klasicistickej tragédii* všetky postavy patrili do jedného sveta, do jedného dramatického priestoru. Tento monolitný priestor charakterizuje *vznešenosť* postáv, prostredia, tematiky, jazyka a žánru.

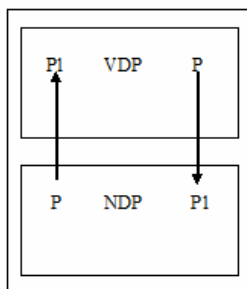
KLASICISTICKÁ TRAGÉDIA :

Hugova *romantická dráma* po roku 1830, v hrách *Kráľ sa zabáva* a *Ruy Blas* ponúka dva dramatické priestory.

Oproti monolitnému dramatickému bloku klasicistickej tragédie tvorí organickú súčasť Hugovej drámy aj blok „nižšieho“ sveta, ako rovnocenný dramatický priestor. Na pláne makroštruktúry hry sa tým monolitný dramatický blok klasicistickej tragédie, založený na princípe vznešenosti, stáva len jedným z dvoch rovnocenných dramatických priestorov. Revolučnosť Hugovej koncepcie dvoch dramatických priestorov nespočíva len v tom, že uviedol do hry prvky „nižšieho“ sveta. Spočíva v tom, že nie je statická, ale *dynamická*. Základom vnútorného pohybu Hugových hier je prechod prvkov z jedného dramatického priestoru do druhého.

Každý prvok Hugovej dramatiky (dej – činiteľ deja – miesto) patrí pôvodne do jedného či druhého dramatického priestoru, no vo väčšine prípadov prechádza z jedného do druhého, a to aj viackrát. Nepriepustnosť a uzavretosť klasicistického monolitného sveta je už teda jednoznačne narušená.

Model „rastliny“

Základná substitúcia systémov sa zvyčajne odohráva na hlavnej (oficiálnej) vývinovej línii a máva revolučnú či evolučnú podobu. V prípade tzv. romantickej bitky, ktorý proti sebe postavila zástancov *klasicizmu*, napospol starších akademikov, a generáciu mladých *romantikov*, sa naplnil model „dňa a noci“, model revolučnej zmeny. Tá máva napospol povahu generačnú: otcovia verzus synovia.

Keď je už nový systém na svete, má svoj vlastný život. Organicistický smer literárnej histórie ho vníma ako živý organizmus, ktorý sa v určitom okamihu zrodí, postupne mocnie a dozrieva do plného rozkvetu, no potom zákonite odumiera, vädne a napokon hynie.

V tejto perspektíve treba vidieť aj vývinový oblúk línie *sentimentalizmus – preromantizmus – romantizmus*, ktorý kulminuje v období Reštaurácie. Po revolúcii 1830 bude nasledovať jeho postupné ochabovanie, trieštenie a zánik.

Sledovaný oblúk napĺňa model „rastliny“, model evolučnej povahy.

System môže generovať vychýlenia

Model „rastliny“ nemá vždy ideálnu podobu. Keďže evolučný vývinový oblúk máva zvyčajne dlhšie časové rozpätie, kryštalizujúci sa systém môže miestami generovať menšie či väčšie vychýlenia, ktoré sú v danej fáze len akýmisi „vedľajšími ramenami“ dominujúcej tendencie, bez jej podstatného narušenia.

To je prípad tzv. *pitoresknej poézie*. Hlavným smerom romantickej poézie bola *intímna škola* (l'écologie intime), završujúca líniu etickej a estetickéj rehabilitácie citu, ktorú začal ešte v 18. storočí Jean-Jacques Rousseau. Nepokojný talent Victora Huga však v zbierke *Východné spevy*

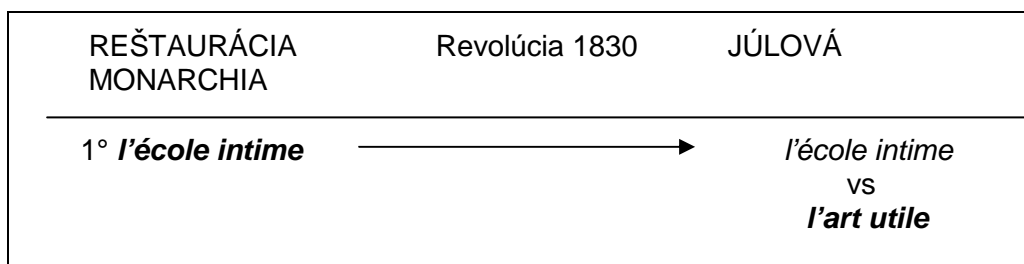
(1829) prišiel s novou podobou poézie, v ktorej citový záchvev stráca svoju prvotnosť a odovzdáva svoje miesto farbe, tvaru a zvuku. Rodí sa tzv. *pitoreskná poézia*, objavujúca krásy vonkajšieho sveta. No tento vedľajší „výhonok“ bol ojedinelý a v čase svojho vydania nevyvolal väčšiu pozornosť.

Samotný Hugo sa vrátil k pôvodným prameňom svojho lyrizmu a znovu sa napojil na líniu dominujúcej *intímnej poézie*.

„Dedičstvo môže prejsť aj zo strýka na synovca“

Okolo roku 1830 bola už romantická poézia vyhranená. Dominoval oficiálny prúd *intímnej lyriky* a Hugovo chvíľkové vybočenie (*pitoreskná poézia* zbierky *Východné spevy*) bolo už akoby zabudnuté.

Po Júlovej revolúcii 1830 sa pod vplyvom revolučných udalostí a dobových sociálnych utópií (Fourier, Saint-Simon) rodí spoločenský apel, ktorý vyzýva literátov, aby sa už nezaoberali len svojím „citovým vírom“, ale aj sociálnou realitou, ktorá ich obklopuje. Žiada sa od nich, aby vzdelávali národ, ukazovali cesty ľudského pokroku, prispievali k premene spoločnosti a mravov. Rodí sa *l'art utile*, utilitárne či angažované umenie. Spoločenská funkcia umenia sa dostáva do prvého plánu a vytláča *intímnu lyriku* na okraj oficiálneho prúdu. Treba povedať, že takmer všetci veľkí predstavitelia romantickej epochy zareagovali na spoločenský apel pozitívne.

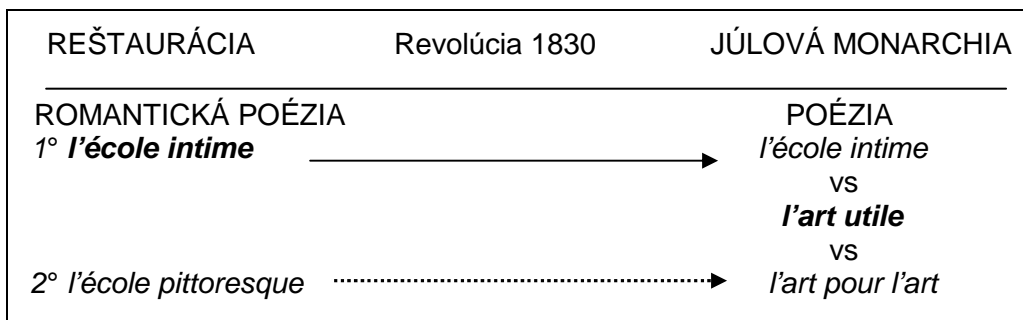

Negatívna reakcia na požiadavku „angažovaného“ umenia na seba nedala dlho čakať. Zoskupenie Mladé Francúzsko, ktoré tvorili básnici druhej romantickej vlny a spriaznení výtvarníci vytýčili proti oficiálne postulovanému *l'art utile* princípy novej poetiky, zdôrazňujúcej estetickú funkciu umenia – *l'art pour l'art* (umenie pre umenie). Podľa nich, poskytovať estetický pôžitok je jediným poslaním umenia. Nijaký iný cieľ nemá. Všetko, čo je užitočné, je škaredé.

Znova sa naplňa princíp „dňa a noci“, aj keď nepokrýva totalitu literárneho priestoru.

Zaujímavé je však vysledovať, kde táto generácia „synovcov“ našla svoj estetický model. Túto úlohu zohrala Hugova zbierka *pitoresknej poézie* *Východné spevy*, náhodné, sčasti už pozabudnuté vychýlenie z oficiálnej línie *intímnej poézie*. Očarenie svetom tu nahrádzalo citový záchvev či ideu, dokonalosť výrazu nadobúdala prvotnosť. To všetko zodpovedalo novej poetike „artistov“.

Vskutku, cesty literárneho vývinu nie sú vždy priamočiare. Slovom Viktora Šklovského, „dedičstvo niekedy prechádza zo strýka na synovca.“ Okrajový jav (*pitoreskná poézia*) sa v podobe *l'art pour l'art* stáva paralelou hlavnej vývinovej línie.

Paralelizmus dvoch systémov

Hugovo chvíľkové vybočenie z evolučného modelu „rastliny“, ktoré sa stalo zdrojom prenosu dedičstva „zo strýka na synovca“ (*pitoreskna škola* → *l'art pour l'art*), nebolo jedinou komplikáciou na štandardnej vývinovej línii otcovia vs synovia.

V 30-tych rokoch 19. storočia, keď romantické hnutie vrcholí a láme sa k zostupu, začína Honoré de Balzac vydávať prvé romány budúcej Ľudskej komédie. Na literárnej scéne sa objavuje nový hráč – *realizmus*.

Vzniká paralelizmus dvoch opozitných systémov, doznievajúceho *romantizmu* a nastupujúceho *realizmu*, medzi ktorými bude nevyhnutne dochádzať k estetickému *interferencii*.

Promócia „strýkovho dedičstva“

V prípade priaznivých podmienok sa literárny systém, ktorý spočiatku figuroval na vedľajšej línii, môže stať dominantnou tendenciou literárneho vývinu.

To bude prípad PARNASU, ktorý v intelektuálnej klíme pozitivizmu a scientizmu spojí princípy *l'art pour l'art* s vedeckou ambíciou, neosobnosťou a disciplínou a svojim kultom „chladnej krásy“ ovládne literárne pole na začiatku druhej polovice 19. storočia.

Sme svedkami povýšenia „strýkovho dedičstva“ na úroveň hlavnej línie vývoja.

Ako vidno, aj zložitú literárnohistorickú situáciu možno vyjadriť grafickými prostriedkami v jej komplexnosti. Ide o „pohľad zhora“, z pomyselnej „napoleonskej vyvýšeniny“, z ktorej síce neuvidíme jednotlivých vojakov, no jasne sa nám črtajú pohyby literárnych bataliónov (smerov, škôl, zoskupení), ich zrážky, prehry i víťazné postupy. Celé „bitevné pole“ literatúry.

Povzdych na záver

V neustálych zrážkach literárnych systémov sa vyjavuje aj prekvapujúca odolnosť jedného z nich. Vskutku, *klasicizmus*, silne vkorenený do francúzskeho kultúrneho prostredia, je v 19. storočí neustále prítomný, ako model či kontrastívne pozadie nových literárnych systémov.

KLASICIZMUS vs ROMANTIZMUS vs PARNASSE vs SYMBOLIZMUS
 (anti-klasicizmus) (neo-klasicizmus) (anti-klasicizmus)

Literatúra

- KOPAL, J.: *Dějiny francouzské literatury*. Praha, 1949
 POVCHANIČ, Š.: *Dynamika literárnych systémov*. Bratislava : Ekonóm, 2011. 198 s. ISBN 978-80-225-3210-5
 POVCHANIČ, Š.: *Literárne grafikony*. Bratislava : Stimul, 1996. 151 s.
 TODOROV, T.: *Histoire de la littérature*. Langue française, 7, 1970.
 ZOLA, É.: *La roman expérimental*. Paris, 1880.
 ZOLA, É.: *La romanciers naturalistes*. Paris, 1895.

Kontakt

*Prof. PhDr. Štefan Povchanič, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra románskych a slovanských jazykov
Dolnozemska 1, 852 35 Bratislava
Email: s.povchanic@gmail.com*

NEOLOGIZMY V RUSKOM JAZYKU

Gabriela Rechteríková

Abstrakt

Autorka sa zameriava na rozvoj slovnej zásoby u študentov vysokých škôl a vymedzuje miesto neologizmov, či už slov prevzatých z iných jazykov alebo vytvorených z domácich zdrojov (napr. skratkových slov). V tabuľke uvádza príklady z rôznych jazykov, z ktorých sa do ruskej lexiky dostali nové slová a upozorňuje aj na slová – internacionalizmy, ktoré môžu byť zdrojom negatívnej interferencie. Upozorňuje na potrebu viesť študentov k správnej výbere lexikálnych jednotiek z hľadiska jazykového štýlu, v ktorom majú byť použité.

Kľúčové slová: slovná zásoba, neologizmy, internacionalizmy, skratkové slová, interferencia

Abstract

Author concentrates on the university students' vocabulary development and specifies the role of neologistic expressions, both expressions taken over from other languages or those created from the domestic sources (e.g. abbreviated words). In the chart one can find examples from various languages, from which the expressions were taken over and the author also underlines the international expressions that might be the source of the negative interference. Author stresses the necessity to concentrate the students attention to the correct choice of the lexical means from the point of view of that language style in which they should be used.

Key words: vocabulary, neologistic expressions, international expressions, abbreviations, interference

Vyučovanie cudzích jazykov, a teda aj ruštiny, na vysokej škole sa do istej miery odlišuje od výučby na iných stupňoch vzdelávania. Vysokoškolský študent pristupuje totiž k osvojovaniu si cudzieho jazyka väčšinou z pohľadu človeka, ktorý ovláda svoj materinský jazyk na veľmi dobrej úrovni a ďalší cudzí jazyk aspoň na dobrej úrovni. Rozvíjanie komunikatívnych zručností sa teda uskutočňuje za aktívnej kooperácie pedagóg – študent. V tomto vzťahu je študent nielen prijímateľom hotových informácií, ale aj činiteľom vstupujúcim do výchovnovzdelávacieho procesu s istými predstavami o metódach a cieľoch, ktoré chce v priebehu štúdia dosiahnuť. Stretávame sa teda s otázkami, ktoré súvisia s preberanou látkou, ale presahujú rámec predpísaného učiva. Musíme sa pripraviť nielen na otázky typu: ako?, ale aj prečo? a pod. Nejde pritom len o vysvetľovanie gramatického učiva, resp. o reálie Ruska, ale aj o lexikálny aparát, jeho roviny a využitie, atď.

Slovná zásoba

Slovná zásoba je najdôležitejší zdroj výrazových prostriedkov, slúžiacich na pomenovanie predmetov, javov a činností, ktoré nás obklopujú, a s ktorými sa stretávame v každodennej realite. Slovná zásoba však nie je čosi raz navždy dané (vidíme to na slovníkoch – v starších nenájdeme nové slová (neologizmy) a, naopak, sú tam tie, ktoré už dnes prakticky nepoužívame (archaizmy). Proces formovania aktuálnej slovnej zásoby je permanentný, deje sa neustále a vo všetkých moderných jazykoch. Archaizmy z nej vypadávajú a obohacuje sa o neologizmy.

Neologizmy

Neologizmus je nové slovo alebo slovné spojenie, ktoré sa môže nachádzať v procese vstupu do bežného používania, ale zatiaľ nebolo prijaté do hlavného „prúdu“ jazyka. Termín neologizmus je doložený vo francúzštine (v podobe *néologisme*) už v roku 1734 a do angličtiny bol prevzatý v roku 1772. (1, 1989.).

Neologizmy prenikajú do iných jazykov spolu s pomenúvanou skutočnosťou – vtedy zvyčajne máme do činenia s internacionalizmami, alebo sa nový pojem pomenúva pomocou výrazových prostriedkov vlastných prijímateľovi. Niekedy dochádza k spojeniu dvoch rôznorodých prvkov do jedného pomenovania, napr. v ruštine: SMS сообщение, DVD плеер, USB флеш-накопитель a pod. Tento proces sa samozrejme deje s rôznou intenzitou závisiacou od intenzity vzťahov s jednotlivými krajinami. Dnes je toto prepojenie zjednodušené modernými komunikačnými prostriedkami, ale závisí aj od rýchlosti vývoja nových predmetov, ktoré treba pomenovať.

V jednom z najnovších výskumov anglo-ruských kontaktov sa uvádza počet anglicizmov, ktoré prenikli do ruštiny v jednotlivých obdobiach: v 16. až 17. stor. ide o 52 slov, v 18. stor. – 287 slov, v 19. stor. – 714 slov a v 20. storočí až 1314 slov. Proces preberania anglicizmov do jednotlivých jazykov akceleruje koncom 20. a začiatkom 21. storočia, najmä vplyvom rozvoja výpočtových technológií. (2)

Neologizmy často vznikajú fúziou existujúcich slov alebo tým, že sa dá už existujúcim slovám nový význam alebo nová a jedinečná prípona resp. predpona. Môžu byť tiež vytvorené zo skratiek alebo skratkových slov.

Prostredníctvom masovokomunikačných prostriedkov, internetu či ústnej komunikácie sa neologizmy môžu stať populárnymi, resp. bežnými. Niekedy však zostávajú istú dobu len na úrovni žargónu, no neskôr sa stávajú bežnou súčasťou spisovného jazyka. Inokedy sa však vytratia z aktívnej slovnej zásoby, a to z rôznych príčin, napr. v dôsledku vytesnenia inými slovami, alebo vypadnutia pomenúvaného predmetu či javu z každodennej reality, a môžu prejsť do kategórie archaizmov.

Neologizmy, ktoré majú formu preberania z iných jazykov, nazývame jazykovými „výpožičkami“. Keď slová alebo výrazy prejdú do aktívnej slovnej zásoby, zdomácnia sa a prestanú byť pociťované ako neologizmy. Novotvary môžu stať na okraji slovnej zásoby dlhodobo, nezávisle od spôsobu ich

vzniku – prevzatie, transformácia, preklad a pod. Dôležitejšia je frekvencia ich využívania v každodennej realite a jedinečnosť pomenovania novej reality. Keď je slovo začlenené do aktívnej slovnej zásoby, teda nie je používané len určitou malou skupinou ľudí, stáva sa bežným, prestáva byť považované za novotvar, stáva sa súčasťou slovnej zásoby príslušného jazyka, a teda pri jeho udomácnovaní dochádza k asimilácii, prispôbovaniu sa normám preberajúceho jazyka (transkripčia či transliterácia) a fonetické začlenenie sa do domáceho jazykového úzu.

<i>gréčtina 9.-11. stor.</i>
bežné slová: баня, блюдо, грамота, кедр, кипарис, котёл, хлеб (chlieb), лохань, крест, кровать, крокодил, огурец, палата, сахар, свёкла, тетрадь, фонарь
termíny, resp. cirkevné výrazy: архаизм, аналогия, анапест, анафема, ангел, архиепископ, демон, идея, идол, икона, история, клирос, комедия, лампада, логика, мантия, математика, митрополит, монастырь, патриарх, пономарь, протоиерей, стих, физика, хорей, грамматика, философ, философия
mená: Александр, Василий, Георгий, Дмитрий, Елена, Елизавета, София, Николай

<i>latinčina 16.-18. stor.</i>
bežné slová: аудитория, декан, диктант, директор, каникулы, канцелярия, школа, экзамен
termíny, politická lexika: диктатура, конституция, корпорация, лаборатория, максимум, меридиан, минимум, пролетариат, процесс, публика, революция, республика, эрудиция

<i>švédčina, nóřina</i>
bežné slová: кнут, крюк, ларь, плис, пуд, сельдь, мачта, ябеда, якорь
mená: Игорь, Олег, Ольга, Рюрик

<i>turkotatárske jazyky, najmä turečtina</i>
bežné slová: алтын, арбуз, аргамак, аркан, аршин, базар, бакалея, башмак, буланный, буран, бурый, гнедой, деньги, епанча, изюм, кавардак, казна, караван, караковый, каракуль, карандаш, караул, каурый, кистень,

кобура, коврига, колчан, курган, кушак, лапша, очаг, сундук, таз, тулуп, туман, утюг, халат, чалый, чулан, чулок, шаровары

poľština 17.-18. stor.

bežné slová:

байка (flanel), барвинок (rastlina), бекеша, булка, вензель, дратва, замша, карета, каштан, квартира, клянчить, козлы, кофта, кролик, малевать, миндаль, опека, пекарь, петрушка, повидло, рисовать, сбруя, скарб, тасовать, фрукт

termíny:

вахмистр, гусар, полковник, рекрут

ukrajinčina

bežné slová: борщ, брынза, бублик, гопак, детвора

europaizmy od 2. pol. 17. stor.

1. nemčina

bežné slová:

верстак, галстук, капельмейстер, картофель, курорт, ландшафт, мольберт, стамеска, фейерверк, фляжка, фугано, шлафрок, шпинат, штиблеты, штука

termíny:

архив, банк, бухгалтер, вахта, вексель, ефрейтор, залп, лагерь, контракт, нотариус, ордер, фрак, штаб, штемпель, штраф

2. francúzština

bežné slová:

багаж, билет, костюм

termíny:

армия, барьер, гарнизон, десант, команда, корпус

3. holandčina

bežné slová:

абрикос, апельсин, брюки, гавань, зонтик

termíny:

балласт, буер, ватерпас, верфь, вымпел, дрейф, катер, каюта, лоцман, матрос, рейд, руль флаг, флот, шлюпка, штурман

4. angličtina do 19. stor.

termíny:

баржа, бот, бриг, вельбот, катер, мичман, шхуна

2. pol. 18. a zač. 19. stor.

1. francúzština

bežné slová:

берет, боа, ботинок, будуар, бульон, бюро, веер, винегрет, витраж,

<p>вуаль, гардероб, желе, жилет, кастрюля, кашнэ, корсет, кушетка, лорнет, мармелад, махорка, пальто, панталоны, ридикюль, туалет, цилиндр</p> <p>termíny: актёр, антрепренёр, афиша, балет, батальон, буржуа, деклассированный, деморализация, департамент, гарнизон, жонглёр, пистолет, режиссёр, эскадра</p>
<p><i>2. taliančina a španielčina</i></p> <p>bežné slová: валюта, вермишель, вилла, карамель, сигара, томат, макароны</p> <p>termíny: аллегро, ария, браво, виолончель, гитара, кастаньеты, каравелла, мантилья, новелла, пианино, речитатив, серенада, тенор</p>

<p><i>20. storočie – západoeurópska lexika</i></p>
<p><i>1. angličtina</i></p> <p>bežné slová: бифштекс, кекс, макинтош, пудинг, троллейбус</p> <p>termíny: баскетбол, бойкот, гарант, гиперинфляция, дилер, конверсия, лидер, маркетинг, митинг, ноу-хау, презентация, рейтинг, рок-ансамбль, ротация, спорт, стагнация, тоннель, финиш, футбол, хит-парад, хоккей, шоу</p>
<p><i>2. angličtina od 90. rokov 20. stor.</i></p> <p>termíny: андеграунд, аудитор, аутотренинг, аэробика, байт, банкомат, баррель, бартер, бизнесмен, бикини, блейзер, бобслей, брифинг, брокер, ваучер, веб-сервер, визажист, гала-концерт, граффити, гринпис, демпинг, департамент, депортация, дефолт, джойстик, дилер, дискета, диск-жокей, дисплей, дистрибьютер, имидж, импичмент, инаугурация, Интернет, карате, кардиган, картридж, клип, компакт-диск, компьютер, кредит, кроссворд, ксерокс, курсор, легинсы, лизинг, лицензия, лобби, лоббист, маркетинг, менеджмент, менталитет, миллениум, модем, монитор, мониторинг, муниципалитет, мэр, номинал, ноутбук, о'кей, овертайм, паритет, пиар, пицца, плеер, плюрализм, портфолио, прайм-тайм, презентация, префектура, приватизация, принтер, продюсер, профи, ретро, римейк, рокер, сафари, секвестировать, секунд-хенд, спикер, спонсор, стагнация, тайм-аут, терминал, тинейджер, ток-шоу, топик, тостер, триллер, файл, файл-сервер, файтер, флэшка, хакер, чат, шопинг, электорат</p>

V tabuľkách sú uvedené jednotlivé jazyky, ktoré postupne obohacovali ruskú slovnú zásobu v priebehu stáročí, pritom neuvádzame všetky slová a ani

všetky jazyky, len tie, z ktorých do ruštiny prešlo väčšie množstvo slov, avšak mnohé slová sprostredkovane napr. z latinčiny cez staroslovienčinu alebo cez iné západoeurópske jazyky, napr. *kontrakt* z latinčiny cez nemčinu, a pod..

Veľmi veľa prevzatých slov pochádza z obdobia vlády Petra I. (koniec 17. a začiatok 18. storočia). Boli to najmä pojmy z oblasti vedy a techniky, námorníctva, umenia a administratívy. Tento príliv nových slov mal neskôr za následok reformu ruského spisovného jazyka. Sám sa však staval negatívne k nadbytočnému používaniu cudzích slov, napr. v oficiálnom liste vyslancovi Rudakovskému píše: «В реляциях твоих употребляешь ты zelo многие польские и другие иностранные слова и термины, за которыми самого дела выразуметь невозможно: того ради тебе впредь реляции свои к нам писать всё российским языком, не употребляя иностранных слов и терминов». (3, 1986, s. 159)

M. V. Lomonosov sa v svojej práci «Хрестоматия по истории русского языкознания» venoval štúdiu výpožičiek z cudzích jazykov a vytvoreniu istého terminologického systému. «...Избегая иноязычных заимствований, Ломоносов в то же время стремился содействовать сближению русской науки с западно-европейской, используя, с одной стороны, интернациональную научную терминологию, составленную преимущественно из греко-латинских корней, а с другой стороны, образуя новые русские термины или переосмысляя уже существующие слова». (4, 1938)

Interferencia

Keďže neologizmy predstavujú neoddeliteľnú súčasť modernej slovnej zásoby každého jazyka, je nevyhnutné venovať sa aj porovnávaniu internacionalizmov v jednotlivých jazykoch. Nie vždy totiž slová pochádzajúce z jedného základu pomenúvajú rovnakú realitu vo všetkých preberajúcich jazykoch, ako napr. *bankrotár* банкрот, *bankrot* банкротство. Môže tak dochádzať k interferencii, k nesprávnemu používaniu totožných alebo veľmi podobných (foneticky alebo graficky) slov, čo môže zapríčiniť veľa chybných výpovedí, a teda aj nedorozumení.

Na ukážku uvádzame odlišnosti slovenčiny a ruštiny na niekoľkých príkladoch internacionalizmov:

beletria – беллетристика, *budhistický* – буддистский, *budžet* – бюджет, *certifikát* – сертификат, *dekadencia* – декаданс, *demokracia* – демократия, *diagnóza* – диагноз, *diétny* – диетический, *diferencia* – дифференция, *dispenzarizácia* – диспансеризация, *eskorta* – эскорт, *fair play* – фэйр-плей, *faux pas* – фо па, *flirt* – флиртаника, *idealizovať* – идеализировать, *imobilizér* – имобилайзер, *implantát* – имплантат, *karanténa* – карантин, *komerčný* – коммерческий, *kretén* – кретин, *lesbička* – лесбиянка, *licencia* – лицензия, *manažment* – менеджмент, *metóda* – метод, *migréna* – мигрень, *mobil* – мобильник, мобилка; *penalta* – пеналти, *polystyrén* – полистироль, *románik* – роман,

šstandardizácia – стандартизация, *trailer* – траулер, *žaluzie* – жалюзи, a pod.

Úsilie nositeľov jazyka o úsporné vyjadrovanie, t. j. snaha za krátky čas povedať, resp. na malej ploche napísať čo najviac údajov, myšlienok, pocitov vedie k zostručňovaniu, a to sa prejavuje v rôznych jazykoch v rôznej intenzite. Je to však jav, ktorý je prirodzený, a nedá sa mu zabrániť, aj keď spisovná jazyková norma mu nie je naklonená.

Abreviácia

„Abreviácia ako určitá tendencia k jazykovej ekonómii síl, ako snaha pri minimálnom vynaložení nevyhnutných prostriedkov a energie odovzdať a prijať maximum informácií, sa rozšírila aj na syntaktické jednotky.“ (5, 1968, s. 289-290).

Už aj „dovidenia“ sa zdá byť dlhé a v hovorovom prejave z neho zostane len „dovi“. Takéto skracovanie je typické pre žargón, napr. v študentskom sa bežne používajú slová učka, slovina, matika, soška – SOŠ a pod.

Ruština sa vyznačuje ešte väčšou snahou o úspornosť vyjadrovania než slovenčina.

„...v jazyku máme tri kategórie abreviácie:

1. Skratky, ktoré patria iba písmu a vyjadrujú sa písmom. Tieto nepresahujú rámec úsporného využitia písomných prostriedkov, a preto ich nazývame grafickými skratkami.

2. Lexikalizácia grafických skratiek so všetkými dôsledkami, ktoré z toho vyplývajú, t. j. vznik skrátených lexikálnych jednotiek (slov). Tento proces sa nazýva lexikálnou abreviáciou.

3. Rozšírenie zákona jazykovej ekonómie síl na syntaktické veličiny a vznik nových skrátených syntaktických jazykových jednotiek – slovných spojení a viet. Tento proces nazývame syntaktickou abreviáciou“. (6, 1967, s. 19-22).

Skratky sa vytvárajú rôznym spôsobom. V dlhých slovných spojeniach dochádza k ich skracovaniu použitím len začiatkových písmen jednotlivých slov. Tie sa píšu buď malými písmenami – *выз*, alebo veľkými písmenami СССР, НТО, БОМЖ, ВАЗ, ГЭС, ГОЭЛРО, МГУ, МИД.

Niektoré skratky nie sú vytvorené skrátením ruských slov, ale sú prepisom do azbuky skratiek všeobecne používaných, t. j. medzinárodných ОПЕК, НАТО a pod. Existujú aj situácie, že si skratku z ruského výrazu urobia až cudzinci, napr. v slovenčine VOSR, takúto skratku by sme v ruštine nenašli – len Октябрьская революция.

Ďalšou možnosťou je skladanie slov z prvých slabík prvého slova a použitie celého druhého slova v príslušnej väzbe замдиректора, домохозяйка alebo prvých slabík jednotlivých slov – универмаг, завуч, общепит, хозрасчёт, зарплата, самиздат, журфак, профсоюз a iné.

Takto vytvorené slová majú rôznu frekvenciu použitia v súvislosti s úroveňou – štýlom komunikácie. V bežnej hovorovej reči je však veľmi vysoká (телек, велик, общага), čo môže cudzincovi komplikovať porozumenie.

Záver

Neologizmy sú v ruštine, podobne ako v iných jazykoch, neoddeliteľnou súčasťou budovania modernej slovnej zásoby, ktorá disponuje adekvátnymi lexikálnymi jednotkami umožňujúcimi presné vyjadrenie novej, dosiaľ nepomenovanej reality a sú teda obohatením, ktoré je vítané, hoci niekedy internacionalizmy nahrádzajú aj pojmy, ktoré v danom jazyku už existujú. Treba preto rozlišovať lexiku obohacujúcu, a tú, ktorá prekryva existujúci pojem domáceho pôvodu, aby výsledkom snahy o obohatenie slovnej zásoby neboli celkom cudzo až nezrozumiteľne znejúce výpovede typu: *Скачать тулбар (toolbar) для своего браузера (browser) для быстрого перевода (неплохая штука, кстати).*

Študentov treba viesť k tomu, aby dokázali z množstva výrazov zvoliť taký, ktorý je primeraný pre tú-ktorú komunikatívnu situáciu. Musia vedieť rozlíšiť vhodnosť lexikálnej jednotky pre písomný či ústny prejav, pre určité audítórium, a pod. Absolvent vysokej školy sa musí vedieť orientovať aj v rôznych druhoch slovníkov a vždy použiť taký výraz, ktorý je adekvátny a zrozumiteľný a súčasne najvhodnejší v danej situácii.

Zoznam bibliografických odkazov

1. The Oxford English Dictionary (OED), Oxford University Press, 1989. In: <http://www.oed.com>
2. http://ru.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%97%D0%B0%D0%B8%D0%BC%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%B2_%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BC_%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA%D0%B5&oldid=39850403 alebo <http://festival.1september.ru/articles/516484/>
3. Jakubinskij, L. P. Реформа литературного языка при Петре I. Избранные работы. Язык и его функционирование. — Москва, 1986, s. 159-162
4. Vinogradov, V. V. Очерки по истории русского литературного языка XVII—XIX вв. — Москва, 1938
5. Šanskij, N. M. Очерки по русскому словообразованию. Vyd. МГУ, Москва 1968, s. 289-290
6. Алексејев, D. I. Социальные корни русской аббревиатуры в советскую эпоху. Материалы научно-теоретической конференции профессорско-преподавательского состава Куйбишевского педагогического института. Куйбишев, 1967, s. 19-22

Zoznam použitej literatúry

- BLANÁR, V.: Otázky prevzatých slov v slovanských jazykoch. In: Československé přednášky pro VI. Mezinárodní sjezd slavistů. Praha : Academia, ČSAV, 1968
- DUCHKOVÁ, S.: Nové výrazy (28). In: Kultúra slova, 34, 2000, 6, s. 372. ISSN0023-5202
- HABOVŠTIAKOVÁ, K.: Slovná zásoba spisovnej slovenčiny z vývinového hľadiska. Nitra : Pedagogická fakulta v Nitre, 1987.
- KRÁL', Á. Preberanie cudzích slov a znelostná asimilácia. In: Kultúra slova, 1976, 6, s. 197-201.
- KRUPA, V. – Genzor, J. – Drozdík, L.: Jazyky sveta. Bratislava : Obzor, 1983. 120s.
- MAJTÁN, M.: Historický slovník slovenského jazyka I. Bratislava : Veda a SAV, 1991. 536 s. ISBN80 224-0228-1
- MISTRÍK, J.: Moderná slovenčina. Bratislava : SPN, 1995, s. 49-54. ISBN 80-08-01042-8
- MISTRÍK, J.: Frekvencia slov v slovenčine. Bratislava : SAV, 1976. 726 s.
- MISTRÍK, J.: Jazyk a reč. Bratislava : Mladé letá, 1999. ISBN 80-06-00924-4
- REFORMATSKIJ, A. A.: Введение в языкознание: Учебник для вузов. Москва : «Аспект Пресс», 2001.
- ROZEN, J. V.: Как появляются слова? История и современность. Москва : «МАРТ», 2000
- ŠANSKIJ, N. M. – Bobrovová, T. A.: Этимологический словарь русского языка. Москва , 1994.
- TREBICHALSKÝ, V.: Anglicizmy v slovenčine. [Diplomová práca.] Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1982, 63 s.

Kontakt

*PaedDr. Gabriela Rechteríková, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra románskych a slovanských jazykov
Dolnozemska 1, 852 35 Bratislava
E-mail: g.rechterikova@zoznam.sk*

NOVÁ CUDZOJAZYČNÁ LEXIKA V RUSKOM A SLOVENSKOM ODBORNOM TEXTE

Katarína Strelková

Abstrakt

Základnou príčinou preberania cudzojazyčnej lexiky je chýbanie príslušného pojmu v slovnej zásobe jazyka. Slovenčina i ruština preberá cudzie slová, ktoré potrebuje. Ako potrebné, zodpovedajúce komunikačným potrebám slovenčiny i ruštiny, sú cudzie pomenovania súvisiace s novou spoločenskou situáciou, s ekonomickou sférou (podnikanie, financie, bankovníctvo ap.), s oblasťou informačných systémov atď. Cudzie slovo je často výstižnejšie a úspornejšie.

Kľúčové slová: cudzojazyčná lexika, domáce ekvivalenty, príčiny preberania cudzích slov, adaptácia lexiky

Абстракт

Заимствования иностранных слов - один из способов развития современного русского и словацкого языков. Основной причиной заимствования слов является необходимость в наименовании новых вещей и понятий. В русском и словацком языках заимствованные слова чаще всего встречаются в сфере экономики, финансов, информационных систем. Иногда употреблять заимствованные слова удобнее, т. к. они короче и четче выражают смысл.

Ключевые слова: иностранная лексика, заимствование, иностранные слова, домашние эквиваленты, адаптация лексики

Úvod

Slovná zásoba každého živého jazyka sa môže rozširovať viacerými spôsobmi. Na označenie nových pojmov a predstáv sa môžu využívať staršie lexikálne jednotky, ktoré už v jazyku existujú, a to tak, že dostávajú nový význam (napríklad slovo *biznes*, ktoré sa pôvodne v ruštine používalo na označenie nekalých praktík) alebo cudzie výrazy, preberané z iných jazykov.

Cudzí výraz je slovo, pomenovanie (i viaceré) alebo syntaktická konštrukcia, ktoré sa na pozadí základného textu vnímajú ako výrazy patriace k inému jazyku, k inému jazykovému kódu (1, s. 289).

Za cudzie výrazy nepokladáme prevzaté slová, ktoré sú v danom jazyku už zdomácnené a za ktoré sa spravidla nepoužívajú aj domáce ekvivalenty. Skúmaním príčin preberania cudzích slov sa zaoberali mnohí jazykovedci, napríklad ruský jazykovedec K. P. Krysin (3. s.142), ktorý poukazuje na tieto príčiny preberania cudzích výrazov:

- potreba pomenovať novú vec, nový jav (komputer),
- potreba rozlíšiť významovo blízke pojmy (správa, informácia),

- potreba špecializovať pojmy v tej či onej sfére pre určité ciele (vývoz – export),
- tendencia, že jeden a ten istý objekt ako celok treba označovať termínom, ktorý ho označuje ako celok (šprintér – bežec na krátke vzdialenosti),
- existencia už vytvorenej terminológie v niektorej tematickej alebo profesionálnej oblasti, ktorá vznikla na báze anglického jazyka (terminológia výpočtovej techniky),
- vnímanie cudzieho slova ako prestížnejšieho (manažér).

V ruskom jazyku proces preberania cudzích slov prebiehal aj v minulosti z germánskych jazykov a latinčiny (praslovanské obdobie), z gréčtiny a neskôr staroslovienčiny (v období prijímania kresťanstva), z turkotatárskych jazykov (hlavne v XVI. – XVII. storočí pod vplyvom Osmanskej ríše), z poľského jazyka (XVI. – XVIII. st.), z holandčiny (XVIII. st.), z nemeckého a francúzskeho jazyka (XVIII. – XIX. st.).

Slovenčina bola vždy otvorená cudzím slovám. „Preberanie alebo požičiavanie slov z iných jazykov patrí odjakživa k bežným spôsobom obohacovania a rozširovania slovnej zásoby... (...) Slovenčina vlastní dnes prevzaté slová z vyše tridsiatich jazykov.“ (3, s. 48-49). Preberanie cudzích slov je teda pre slovenčinu prirodzený proces. Cudzie slová preberá náš jazyk už „od najstarších čias, keď sa u nás začali používať slová latinského pôvodu, s ktorými sem prichádzalo náboženstvo a latinská kultúra. Počet latinizmov sa najviac zvýšil, keď bol na našom území úradný jazyk latinčina. V 12. storočí, počas nemeckej kolonizácie, prenikajú do slovenčiny cudzie slová súvisiace s vtedajšími remeslami, výrobou a poľnohospodárstvom. V čase národného obrodzenia, a aj neskôr v čase vplyvu ZSSR, k slovenčine pribudlo niekoľko slov ruského pôvodu (chozraščot). Niektoré z nich sa dodnes používajú ako spisovné. Najviac slov prebrala slovenčina od našich západných susedov, z češtiny.“ (4, s. 1)

Pokiaľ ide o adaptáciu cudzích slov v systéme domáceho jazyka, je to proces nejednoznačný a zložitý. Závisí od frekvencie jej používania.

V tomto článku sa nebudeme zaoberať cudzojazyčnou lexikou, ktorá sa už v ruskom jazyku zakorenila dávnejšie, ako аффилированные лица, бизнес, бизнесмен, ваучер, вексель, инвестиции, инфляция, менеджер (бренд–менеджер, офис–менеджер, аккаунт–менеджер, сел-менеджер ар.), имидж, коммерсант, коммерциализация, массмедиа, прейскурант а і. Chceme obrátiť pozornosť na tie cudzie výrazy, ktoré obohatili ruský jazyk v posledných dvoch desaťročiach a porovnať, ako fungujú ich ekvivalenty v slovenskom jazyku.

Nová prevzatá lexika a jej ekvivalenty v slovenskom jazyku

Dnes sa v každodennej komunikácii, tak v ruskom, ako aj v slovenskom jazyku, vyskytuje čoraz viac anglických slov, takzvaných anglicizmov. Anglický jazyk nadobudol štatút lingua franca jazyka medzinárodnej komunikácie medzi ľuďmi, pre ktorých nie je materinským

jazykom. Príčinou toho sa stalo rozšírenie obchodných a hospodárskych vzťahov, vedúce miesto USA v svetovej politike a ekonomike, rozvoj turizmu, rozpracovanie moderných informačných a počítačových technológií, vznik globálnej siete a podobne.

V auguste 1997 v dôsledku rozsiahlej finančnej krízy sa v ruštine rozšíril ekonomický termín **дефолт** (z angl. default). Termín sa používa aj v slovenčine.

Porovnaj:

Призрак **дефолта** по гособлигациям США, невообразимый ещё несколько месяцев назад, с каждым днём становится всё отчетливее. (5)

Naozaj **default** Grécka alebo inej členskej krajiny spôsobí prudké oslabovanie eura? (6)

K novej prebratej lexike patrí slovo **брэнд/бренд** (z angl. brand). Slovo **брэнд/бренд** sa v ruštine používa aj v politickom diskurze. V slovenskej odbornej tlači i v slovenských médiách sa používa slovenský ekvivalent termín **obchodná značka**.

Porovnaj:

Понятие **брэнда** более широкое, поскольку в него ещё дополнительно входят: сам товар или услуга со всеми его характеристиками. (7)

Obchodné značky predstavujú dôležitý spôsob ako spoločnosť a jej výrobky urobiť známymi. (8)

Treba však dodať, že v ruskom jazyku obsah pojmu **брэнд** nie je jednoznačný, mnohí rozlišujú medzi pojmom **брэнд** a **торговая марка** (v slovenskej terminológii **obchodná značka**).

V ekonomickej sfére je rozšírené používanie cudzích výrazov **Дью-дїлїдженс** (z angl. **Due Diligence**) vo význame **previerka spoločnosti**, Private Equity – bez ruského analógu.

Porovnaj:

За более чем 10 лет своей налоговой практики специалисты КОНСЭКО участвовали в решении таких задач, как: (...) налоговое планирование и налоговый аудит в рамках **due diligence**. (9)

Po pozitívnom výsledku **due diligence**, povolení protimonopolnými orgánmi (...) bola akvizícia väčšinového podielu ukončená 12. augusta. (10)

Porovnaj:

Российский рынок **Private Equity**, который пока никак нельзя назвать зрелым, выходит на новый – третий уровень своего развития. (11)

Ak si nemôžete požičať v banke, máte ešte inú alternatívu ako získať potrebný dodatočný kapitál – vstup **private equity** investora. (12)

K novej lexike patria pomenovania podnikov, organizácií, napríklad: **консалтинг** (z angl. Consulting), **холдинг** (z angl. Holding). V tej istej podobe sa používajú aj v slovenskej odbornej tlači.

Stojí za zmienku používanie výrazu **Going concern** (z angl. Going concern) bez ruskej grafickej podoby vo význame prosperujúci podnik; v slovenčine **going concern**.

Porovnaj:

Допущение о непрерывности (...) деятельности объекта учета; в эксплуатации, или функционирующее предприятие (**going concern**). (13)

Správne zostavená účtovná závierka by mala odzrkadľovať fakt, či je naplnený predpoklad nepretržitého trvania spoločnosti (**going concern**). (14)

Do výrobnjej a podnikovej sféry v ruštine prenikli názvy povolání, napríklad:

- **СІО** (z angl. Chief information Officer), v slovenských médiách tiež **СІО, Chief Information Officer**;
- **девелопер** (z angl. develop – rozvíjať) – v slovenských médiách tiež **developer**;
- **дилер** (z angl. dealer), v slovenských médiách tlačí **dealer/díler/predajca**;
- **дистрибьютор** (z angl. distributor) v slovenských médiách **distribútor**;
- **мерчендайзер** (z angl. Merchandiser), v slovenských médiách **dokladač tovaru/merchandiser**;
- **клинер** (z angl. Cleaner) – rovnako aj v slovenských médiách **klíner – upratovač**;
- **копирайтер** (z angl. copywriter) – v slovenských médiách **copywriter/ odborník na reklamné texty**;
- **коучер** (z angl. coach) v slovenských médiách **kouč**;
- **логистик** (z angl. logistic) - v slovenských médiách **logistik**;
- **промоутер** (z angl. promoter)- v slovenských médiách **promoter**;
- **ритейлер** (z angl. retailer – maloobchod) – v slovenských médiách **retailer**, aj keď v slovenčine slovu zodpovedá **maloobchodník** (podnik, ktorého obrat pozostáva hlavne z maloobchodného predaja);
- **риэлтер** (z angl. realtor) – v slovenských médiách **realtor/realitný agent**;
- **сейлзмен** (z angl. – salesman) - v slovenských médiách **salesman**;
- **супервайзер** (z angl.- supervisor) - v slovenských médiách **supervisor**;
- **трейдер** (z angl. – trader) v slovenských médiách **trader**.

Do tejto skupiny patrí aj už porušené slovo **пиарщик** (z angl. PR – public relations), v slovenčine **PR manažér**. Slovo **Паблик рилейшн** (PR) je v ruských médiách veľmi frekventované (PR–образования, PR–программы, PR–сообщения, PR–специалист. Ruský analóg „связи с общественностью“ má menší výskyt.

Nemožno opomenúť v ruských médiách veľmi frekventované cudzie slovo **лид** (z angl. lead), ktoré sa v zahraničí používa na označenie potenciálneho kontraktu alebo klienta. Slovo **лид** nemá analóg v ruskom ani v slovenskom jazyku.

Porovnaj:

Проблематика экономической российской прессы не будет до конца понятна, принцип «перевернутой пирамиды», появляется «**лид**».

Partnermi projektu sú Nadácia Pontis ako **lead partner** a koordinátor, samotné médiá a najmä novinári venujúci sa oblasti podnikania.

V poslednom čase je veľmi frekventovaný termín **сmapman** (z angl. start up). slovenský analóg: **startup**, na označenie začínajúcich podnikov, alebo organizácií, ktoré sú práve v štádiu zakladania.

Porovnaj.

Говорить о том, что развитие **стартапов** в России находится на мировом уровне, пока не приходится. (17)

V rámci workshopu na tému "Ako prezentovať svoj **start-up**" absolvovali zúčastnení aj tréning na túto tému... (18)

Mnohé z týchto názvov povolání nie sú zrozumiteľné bežnému užívateľovi jazyka. Nejednen z nich by sa ľahko dal nahradiť domácim slovom, ale cudzí výraz sa pokladá za prestížnejší, por. *klíner* – upratovač; *dealer/díler/predajca*; *realtor/realitný agent/realitný maklér*; *salesman* – predavač a pod.

Z finančnej sféry ešte spomenieme pomenovanie európskej meny **euro**, ktoré na rozdiel slovenčiny (kde je stredného rodu), v ruštine je nesklonné a je mužského rodu (**один евро**).

Záver

Za posledných dvadsať rokov do ruštiny i slovenčiny preniklo veľké množstvo cudzích slov, prevzatých z anglického jazyka. Na jednej strane preberanie cudzích slov rozširuje slovnú zásobu slovenského i ruského jazyka, ale na druhej strane text býva odborníkovi neraz málo zrozumiteľný. Napriek tomu sa nazdávame, že preberanie cudzích slov netreba pokladať za negatívny jav, je to proces, ktorým prechádzajú aj iné jazyky. Slovenčina i ruština tak pružne reagujú na kontakty s okolitým svetom, na zmeny, ku ktorým dochádza v spoločenskom živote, v ekonomike, v oblasti informačných technológií ap. Niektoré cudzie výrazy sa používajú v grafickej podobe originálu, iné pomaly zdomácnievajú a prispôsobujú sa grafickej i fonetickej podobe jazyka, do ktorého sú preberané. Odborníci v tej-ktorej sfére dávajú prednosť cudzím výrazom, pretože sú spravidla výstižnejšie a kratšie.

Zoznam bibliografických odkazov

1. Horecký, J.: Cudzíe výrazy v slovenskom texte. Kultúra slova, ročník 26, 1992, číslo 10
2. Крысин П. П. Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни. //Русский язык конца XX столетия/М.: 1985-1995, 161 s.
3. MISTRÍK, J.: Moderná slovenčina. Bratislava: SPN, 256 s.
4. BUDAJ, J., ZACHAROVÁ, V., HIRJAKOVÁ, K., GAJEROVÁ, P.: Internacionalizácia slovenčiny. Dostupné na: http://www.1sg.sk/www/data/01/projekty/2008_2009/jets/problemy_euroy/jazyky5.html

5. Если завтра дефолт: что будет, когда США перестанут платить? Dostupné na: www.top.rbc.ru/economics/14/07/2011/605525.shtml
6. Ako by default Grécka posilnil euro. Dostupné na: www.quadrilio.com/2011/04/20/ako-by-default-grecka-posilnil-euro/
7. Что такое бренд? Dostupné na: marketsite.narod.ru/brand.html
8. Spoločnosť tetrapak. Dostupné na: www.tetrapak.com/sk/about_tetra_pak/press_room/trademarks/
9. Налоговое консультирование. Dostupné na: www.conseco.ru/rus/about/consult_tax.html
10. Skupina Droege prevzala kontrolný balík v spoločnosti Trenkwalder. Dostupné na: <http://www.trenkwalder.com/sk/Personalne-poradenstvo-tlac/Tlacove-spravy.html>
11. Почему надо инвестировать в российскую индустрию Private Equity сегодня? Dostupné na: www.mintcap.ru/index.php?item=73
12. Private equity prináša rozvoj. Dostupné na: <http://www.arcacapital.com/sk/pressroom/private-equity-prinasa-rozvoj>
13. Эволюция концептуального подхода к допущению непрерывности. Dostupné na: www.domovodstvo.ru/.../063B270587A4DA19
14. LESNÝ, M. – KUBÍK, P.: Konkurz vo finále. Dostupné na: <http://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-2010/cislo-16/konkurz-vo-finale.html>
15. Основные направления в проблематике российской прессы. Dostupné na: www.eartist.narod.ru/text19/062.htm
16. Zodpovedné malé a stredné podniky na Slovensku. Dostupné na: <http://www.nadsme.sk/sk/content/zodpovedne-male-stredne-podniky-na-slovensku>
17. Стартапы в России. Dostupné na: www.1obl.ru/news/economics/2011/06/.../startup
18. Videozáznam tréningu zo Startup Academy.SK. Dostupné na: <http://www.neulogy.com/o-nas/clanok/video-treningu-zo-startup-academysk>

Literatúra

- MISTRÍK, J.: Štylistika. Bratislava : SPN, 1985, 582 s.
- КОРЕНЬКОВА, Т. : Методическое пособие по курсу «Введение в специальность. Литература». Москва, 2000.
- NOVAK, J.: Hovoríme ešte po slovensky? Dostupné na: ozene.zoznam.sk/cl/11246/101912/Hovorime-este-po-slovensky
- СТРИГАНКОВА, В. В.: PR–специалисты и СМИ– тактики коммуникативного поведения. Социокультурные проблемы языка и коммуникации, сборник научных трудов. Саратов, 2006. ISBN 5-8180-0236-5.

СТРИГАНКОВА, Е. Ю.: Коммуникативный менеджмент в системе PR-образования. Социокультурные проблемы языка и коммуникации, сборник научных трудов. Саратов, 2006. ISBN 5-8180-0236-5.
STULAJTEROVÁ, A.: K problematike adaptácie nových anglicizmov v systéme slovenského jazyka. Dostupné na:
www2.fhv.umb.sk/Katedry/.../zbornik%203/089-106stulajterova.pdf
SÉMANTICKÉ A ŠTYLISTICKÉ PROCESY A TENDENCIE. Dostupné na:
www.juls.savba.sk/ediela/dynamika/pdf/dszss_3.pdf
Preberanie lexém z cudzích jazykov. Príčiny preberania, pojem východiskového a preberajúceho jazyka. Internacionalizácia. Dostupné na:
www.birdz.sk › Shelia › Blog

Kontakt

*PhDr. Katarína Strelková, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra románskych a slovanských jazykov
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
E-mail: katarina.strelkova@euba.sk*

AKADEMICKÝ JAZYK V UNIVERZITNOM PROSTREDÍ

Eva Szeherová

Abstrakt

Príspevok analyzuje stav výskumu vedeckého jazyka z aspektu spoločenských potrieb vysokoškolského prostredia na Slovensku, zdôvodňuje potrebu ovládania akademického jazyka v univerzitnom prostredí, ktorý má byť súčasťou mentálnej výbavy profilu absolventa a vedie k osvojeniu odbornej jazykovej a rétorickej komunikačnej kompetencie (nielen) v jazyku spoločenskovedných odborov. Predstavuje ciele, možnosti a úskalia sprostredkovania špecifického štýlu vedeckého jazyka v novátorskom predmete Odborný jazyk v akademickom prostredí na Fakulte aplikovaných jazykov EU.

Kľúčové slová: vedecký jazyk, akademický jazyk, odborný jazyk, profil absolventa, interdisciplinárny charakter vedeckého jazyka

Abstract

Zum Gegenstand der Untersuchung in dem vorliegenden Beitrag gehört die Auseinandersetzung mit der vernachlässigten Stellung und steigender Bedeutung und Rechtfertigung der Wissenschaftssprache im akademischen Bereich. Es wird auf kognitive Kernkompetenzen und Begriffsbestimmungen des an der Fakultät für Angewandte Sprachen eingeführten neuen Studienfaches als integralen Bestandteil der Schlüsselqualifikationen hingewiesen sowie Voraussetzungen und Probleme bei der Umsetzung der Zielstellungen vorgestellt.

Schlüsselworte: Wissenschaftssprache, neue Hochschularchitektur, fachübergreifende wissenschaftliche kommunikative Kompetenz, Kompetenzprofil der Absolventen, interdisziplinäres Erfordernis, Konventionen- Fügungen- Redewendungen- Stilmittel der Wissenschaftssprache

Nová vysokoškolská architektúra v súčasnej globalizovanej európskej realite kladie na všetkých členov academickej entity zvýšené nároky nielen vo vzťahu k výchove všestrannej osobnosti študentov, ale aj k náročným požiadavkám na formovanie komplexného profilu absolventa vysokoškolského štúdia a jeho odbornú kompetenciu. V zmysle vysokoškolských reforiem sa viac reflektuje požiadavka na vznik nových interdisciplinárnych programov, ktoré presahujú svojim obsahom študovaný odbor (fachübergreifende Studienprogramme). Odzrkadľuje sa v nich snaha o spájanie a symbiózu štúdia spoločenských vied s ekonomickými a technickými vedami a formovanie nového profilu absolventov- multiplikátorov, ktorých odborné kompetencie v rôznych odboroch a oblastiach umožňujú vytvárať nové profesijné zamerania. Programy ako Európske štúdie, Interkultúrne štúdie, Medzinárodný manažment a jazyky a pod. sú atraktívne študijné programy, ktorých obsahom je osvojenie si poznatkov z niekoľkých odborov zdanlivo nespojitelných.

Novovznikajúce študijné programy resp. fakulty sú aj reakciou na aktuálne potreby trhu, ktorý v súčasnosti uprednostňuje širšiu, komplexnejšiu a kvalitatívne vyššiu odbornú úroveň absolventov.

Aj Fakulta aplikovaných jazykov so študijným programom Cudzie jazyky a interkultúrna komunikácia predstavuje inovatívnu formu vysokoškolského vzdelávania. Študijný program pozostáva zo štyroch základných kompetencií, ktoré sa navzájom dopĺňajú. Na základe dokumentu k FAJ / 2011/ konštatujeme, že aj jej vznik bol podmienený reflektovaním potrieb vedomostnej a globalizovanej spoločnosti a zohľadňuje fenomén mnohojazyčnosti a multikultúrneho priestoru v ekonomických a interkultúrnych procesoch integrovanej Európy. Študijný program reaguje na deficit kvalifikovaných a lingvisticky zdatných odborníkov v ekonomických a humanitných disciplínach, na dynamickú realitu v ekonomickej sfére a na problémy integrácie.

Atraktivnosť študijného programu zaručujú štyri základné dimenzie štúdia:

1. štúdium dvoch cudzích jazykov z lingvistického a literárnovedného hľadiska, ktoré nie je len prostriedkom k príprave kvalitného odborníka – prekladateľa, ale aj cieľom, ktorý vedie ku komplexným odborným filologickým vedomostiam a je nevyhnutným predpokladom vysokokvalifikovaného prekladateľa a tlmočníka;
2. osvojovanie si komunikačných stratégií v spoločenských a ekonomických vedách v interkultúrnej komunikácii na pozadí poznania interkultúrnych rozdielov, ktoré vedú k úspešnému riešeniu problémov integrovanej Európy, k rozhodovaniu a riadeniu procesov na trhu práce v oblasti kultúry, manažmentu, marketingu, etiky v podnikaní a pod., nielen v národnom, ale aj v európskom a medzinárodnom priestore;
3. vzdelávanie kvalifikovaných prekladateľov a tlmočníkov so zreteľom na ekonomické, ale aj spoločenské vedy (právnické, sociologické, politické), ktoré reaguje na deficit prekladateľov a tlmočníkov v ekonomických a spoločenských disciplínach;
4. orientácia v základoch ekonomických vied, so zohľadnením oblastí marketingu, internacionálneho marketingu, manažmentu ale aj psychológie kultúrneho pracovníka, ako aj etiky podnikania.

K predpokladom úspešného štúdia ako aj inovatívneho pôsobenia v profesijnej sfére patrí kreatívny a sebavedomý prístup k cudziemu i materinskému jazyku. Novodefinovaná kompetencia umožňuje používať kreatívne a stylisticky vysoko erudované ústne a písomné texty s korektným ovládaním cudzieho jazyka, v ktorom sa odráža nevyhnutná podmienka úspešného pôsobenia študentov na vysokej škole. V tejto súvislosti je zaujímavá informácia, že aj potenciálni zamestnávateľia uprednostňujú pred odbornými vedomosťami jedného študijného odboru „Schlüsselqualifikationen“, t. j. široký záber kompetencií (interkultúrna, odborná, jazyková kompetencia), ktoré obsahom presahujú rámec študijného odboru a umožňujú adekvátne, odborne a kultivovane reagovať a jednať v interkultúrnom a medzinárodnom

priestore v cudzom jazyku. (Handlungskompetenz). Deklarované požiadavky trhovej ekonomiky na kvalitu vzdelávania, na korektné a kultúrne vyjadrovanie sa v cudzom jazyku, na vysokú úroveň cudzojazyčnej komunikácie prispievajú k faktoru úspešnosti štúdia a uplatnenia sa na trhu.

V súlade s vysokokvalifikovaným, univerzálnym profilom absolventa sme zaradili do študijného programu nový predmet, ktorý sprostredkuje vedecký resp. akademický jazyk v univerzitnom prostredí. FAJ je tak jedinou fakultou, ktorej sa podarilo včas prispôbiť trendom novej vysokoškolskej architektúry. Predmet Jazyk v akademickom prostredí umožňuje písomnú a ústnu komunikatívnu kompetenciu v študovanom odbore prostredníctvom akademického / vedeckého/ jazyka a zmysluplne ho využívať v celom procese štúdia pri štrukturovaní akademických druhov textov/ ako sú seminárne a bakalárske práce, prezentácia referátov, diskusie na seminároch, vysvetľovanie pojmov, definovanie, resumovanie, parafrázovanie a i./ Význam ovládania vedeckého jazyka potvrdzujú aj študijné pobyty v rámci programu ERASMUS, na ktorých táto kompetencia umožňuje študentom rozumieť prednáškam v cudzom jazyku a úspešne sa zapájať do akademických aktivít zahraničnej univerzity.

Súčasný stav výskumu

V slovenskej academickej entite reflektujeme veľký deficit diskusie o potrebe ovládania vedeckého resp. akademického jazyka na vysokých školách. Chýbajúce vedecké výskumy a učebné materiály sú výrazom nedocenenia a nepochopenia významu vedeckého jazyka pre študentov vysokých škôl. V Nemecku a Rakúsku existuje nespočetné množstvo príručiek, učebných materiálov, didaktizovaných učebníc ako aj teoretických vedeckých publikácií, ktorých cieľom je zvýšiť úroveň kultúry jazyka v odborných komunikačných situáciách v ústnej i písomnej forme. Didakticky spracované vedecké a populárno-vedecké texty od autorov Graafen 2010, Jahr 2011, Ehlich 2003, Erk 1975, Jasny 2001, Schäfer 2010, Sommer 2006, Moll 2010 v podobe vysokoškolských učebníc sú základnou podmienkou úspešnosti štúdia tohto predmetu.

Na základe nášho výskumu evidujeme na Slovensku učebnicu s dôrazom na komunikáciu v odbornom jazyku a s prvkami vedeckých konvencií (Kozmová, 2005). Na Katedre jazykov FF UK sa v rámci medzinárodného certifikátneho programu UNICERT vytvorila aj široká báza na inováciu učebných kurikúl, zameraných na osvojenie vedeckého jazyka v študovanom odbore humanitno-spoločenských vied, čím vznikol priestor pre vznik vysokohodnotných, didakticky najmodernejšie spracovaných učebníc so zámerom motivovať študentov nefilologických odborov k úspešnému ukončeniu štyroch semestrálnych kurzov odborného jazyka humanitných odborov medzinárodnou skúškou: certifikátom Unicert C1. Učebnice Deutsch für Humanwissenschaften I,II (2010) od autoriek Kanichová, Vlčková, Deutsch für Journalistikstudenten (v tlači) od autorky Szeherovej sú ojedinelým príkladom reakcie na inováciu štúdia začlenením vedeckého jazyka do odborného jazyka humanitných odborov.

Vedecký, akademický a odborný jazyk v interpretácii filológov

Kým v minulosti sa považovali podľa Ehlicha (1993) za vedecké práce dokumentácie a rešerše, v súčasnosti sa okrem vedeckosti materiálov hodnotí aj jeho sprostredkovacia schopnosť, čím sa do popredia dostávajú iné aspekty posudzovania vedeckého jazyka: kompetencia textovej lingvistiky, orientácia na adresáta, exaktnosť a precíznosť vyjadrovania. Vedecký jazyk je podľa tejto tézy lingvistická konštrukcia, v širšom poňatí odborný jazyk alebo „Subsprache“, ktorý slúži k odbornej komunikácii každého odboru, vo vedeckých a akademických procesoch prostredníctvom špecifických konvencií, ustálených zvrátov, spojení a idiom vedeckého jazyka. Na vysokej škole sa vedecký jazyk definuje cieľmi vysokých škôl a vzťahuje sa na aktivity v akademickej oblasti: štúdium, písomný a ústny prejav a práca s akademickými a vecnými textami. K nim patria úlohy na samoštúdium (konspekt, excerpt), seminárna práca, referát, zhrnutie, štruktúrovaná textová analýza, abstrakt, resumé, komentár, prednáška a procesy ako citovanie, parafrázovanie, opis, referovanie, definovanie, argumentovanie, komentovanie. Jazyk vedy je štandardizovaný. Štylistickým znakom je vedecká odborná lexika v odlišnej frekvencii použitia a s odlišným významom (na rozdiel od všeobecného jazyka). Vedecké texty pozostávajú podľa Jasny (2010) z heterogénneho lexikálneho materiálu, ktorý tvoria špecifické odborné slová konkrétnej disciplíny, slová z akademickej a vedeckej činnosti (výskumná a publicistická činnosť) a zo slov, ktoré patria do všeobecného jazyka a vo vedeckom jazyku a štýle nadobúdajú iný význam. Významný je špecifický štýl vo vedeckých textoch, ktorý sa vyznačuje vecnosťou, neutralitou, anonymitou, objektivitou, deskriptívnosťou, vyjadrovaním bez emocionálneho expresívneho faktora (Szeherová, 2008).

Erk (1975) popisuje ďalšie charakteristické znaky vedeckého jazyka:

- nahradenie obsahu viet slovnými zoskupeniami (nominálne a predložkové frázy);
- veľký výskyt nominatív s atribútmi, komplikovaných súvetí, konštrukcií pasíva, infinitívu sein+zu, príslovkových určení, slovesnomenných vzťahov, substantívnych vyjadrení a kondenzie.

Všeobecný vedecký jazyk je často používané alternatívne označenie vedeckého jazyka a podľa tvrdenia Graafen (1994) predstavuje útvary jazykových prostriedkov, ktorého jednotlivé zložky sa pripisujú filologickému a vedecko-metodickému mysleniu, alebo vychádzajú z korpusu hovorového jazyka, pričom mnohé metafory nadobúdajú vedecko-špecifický význam.

Vedecký jazyk je tak výsledkom a pracovným prostriedkom akademických procesov, výskumu a komunikácie v akademickej oblasti.

Výsledky akademickej činnosti na vysokých školách sa teda odzrkadľujú v kompetencii tvorby akademických textových útvarov (druhov) ako opis, správa, oznam, citovanie, parafrázovanie, argumentovanie, excerpt, Handout, komentár, hodnotenie, vyjadrenie postoja a tento proces sa završuje produktom vo forme seminárnej práce, bakalárskej a diplomovej

záverečnej práce. Druh textu je ešte akademický (vecný), ale jazyk, argumentácia a spôsob informácie je vedecký. Akademický jazyk sa definuje ako „predstupeň“ vedeckej práce a jej technik. Takéto označenie sme si osvojili aj v našej pedagogickej činnosti..

Úloha akademického jazyka spočíva v kritickej analýze vedeckej literatúry a v produkcii štruktúrovaných textov. Študenti sa majú v akademických textoch orientovať v konvenciách a štandardoch akademickej činnosti. Cieľom je získať kompetenciu vedeckého spôsobu myslenia a argumentácie, osvojiť si štýl, ktorý zodpovedá vedeckému úzusu (Sommer, 2006). Na základe vedeckého myslenia, argumentácie a komunikácie sa dosiahne v závere štúdia stupeň vedeckej úrovne pri produkcii diplomových prác. Styčné plochy akademického jazyka s odborným jazykom tvorí nielen špecifická stratégia používania konvencií t. j. terminologické výrazy jednotlivých odborov, ale najmä medzi odbornými výrazmi sa vyskytujúca významová diferenciacia, ktorá vzniká adaptáciou všeobecného jazyka na účely vedeckej komunikácie. Pre recepciu a produkciu vedeckých textov sú výrazy vedeckého jazyka rovnako relevantné ako odborné výrazy (Ehlich, 1999). Podľa Jasny (2001) sa odborná komunikácia uskutočňuje pomocou odborných výrazov, ale podlieha prísnyim vedeckým normám a pravidlám vedeckého štýlu a predpokladá aj teoretickú vedeckú kompetenciu. Kretzenbacher (2005) vyvracia všeobecný úzus o odbornom jazyku, ktorý sa často identifikuje s odbornými termínmi a argumentuje tvrdením, že prílišné zohľadňovanie odborných termínov bez použitia zodpovedajúcej vedeckej štruktúry vedie „k technokratizácii“ textu. Prepojenie vedeckého jazyka s odbornými vedomosťami sa prejavuje v procese, v ktorom vedecké texty demonštrujú odborné znalosti a používajú formálnu a funkčnú textovú odlišnosť a štruktúru ako aj modely logiky a myslenia v argumentačných vzoroch. Úlohou vedeckých textov je tak sprístupnenie výsledkov odbornej vedeckej práce a výskumov verejnosti.

Ako sme už v predchádzajúcich úvahách zdôraznili, štúdium na vysokej škole sa vyznačuje kompetenciou tvorby, prednesu, obhajoby (písomne alebo ústne) akademických (vedeckých) druhov textov. Vedecky myslieť, argumentovať, rozumieť a používať konvencie, idiomy, prostriedky štýlu vedeckého jazyka sú predpokladom úspešnosti v štúdiu a v profesii. Metódy a techniky vedeckej práce, schopnosť rozlišovania nepodstatného od dôležitého a ponímanie štúdia ako zaujímavého výskumu rôznych oblastí života umožňujú realizovať korektnú a kultivovanú ústnu a písomnú komunikáciu na akademickej pôde a v interkultúrnych komunikáciách.

Úlohy, ciele a problémy

Na základe hore uvedených faktov konštatujeme, že k úspešnej odbornej a vedeckej komunikatívnej kompetencii patrí osvojenie náročných komunikačných stratégií v spoločenských procesoch jednanja použitím kultivovanej rétorickej kompetencie v ústnom a písomnom prejave. Pri

dosahovaní týchto cieľov sa zohľadňujú podľa Sommera (2006) kompetencie, ktoré sú aj pre nás východiskovou bázou stratégií osvojovania akademického jazyka:

- textová kompetencia (poznatie špecifických pravidiel tvorby jednotlivých akademických resp. vedeckých druhov textov);
- štylistická kompetencia (schopnosť formulovať texty podľa vedeckých kritérií);
- rétorická kompetencia (logické štruktúrovanie, výstavba textu a argumentácia);
- interkultúrna kompetencia (identifikácia vzťahov medzi textami a ďalšími druhmi textov);
- čitateľská a receptívna kompetencia (kritické, analytické čítanie ako predpoklad pre kompetentné použitie sekundárnej literatúry).

V súlade so šiestimi rovinami kompetencie sme vytýčili aj naše ťažiskové ciele v osvojení konvencií idiomatických spojení a typických vyjadrovacích prostriedkov všeobecného vedeckého jazyka, v schopnosti analýzy pre štúdium relevantných tematických jednotiek a problémových oblastí a v istote používania gramatických fenoménov, typických pre vedecké texty pri produkcii akademických a vedeckých textov (poznámky, Mitttschrift, excerpt, konspekt, zhrnutie, analytická reprodukcia, referát, seminárna práca, komentár, recenzia, abstrakt). Vo výpočte písomných vedeckých druhov chýba zámerne druh textu „esej“, ktorá má tradíciu v angloamerickom univerzitnom prostredí ako akademický critical Essay a zodpovedá nemeckým druhom textu (úvahe). V súčasnosti sa aj v anglosaskej entite uplatňuje druh textu Project reports a upúšťa sa od tradičnej formy eseje. Analýza a argumentačná štruktúra takéhoto druhu eseje vykazuje spoločné znaky so seminárnou prácou.

Vo vysokoškolskom prostredí sa v súlade s kritériami Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky (2006) vzťahuje použitie vedeckého jazyka na texty (vecné, publicistické, vedecko-populárne žánrové druhy), ktoré sú charakteristické pre akademické prostredie a štúdium na vysokej škole.

Cieľom nášho predmetu je sprostredkovať a osvojiť si základy vedeckej komunikačnej kompetencie, ktorá vedie k plneniu náročných komunikačných úloh v autentických procesoch študentských, spoločenských a odborných situácií. Kultivovaná rétorická kompetencia sa dosahuje osvojením konvencií, kolokácií, typických výrazov vedeckého jazyka, ktoré zaručujú produkciu akademických/vedeckých textov.

Pri plnení cieľov predmetu Akademický jazyk na FAJ konštatujeme však niekoľko závažných problémov. Úsmevne pre nás vyznievajú sťažnosti našich kolegov z Nemecka (Graafen, 1999), ktorí s hrôzou poukazujú na nízku úroveň jazykových vedomostí u svojich študentov a na deficit ovládania prostriedkov a nástrojov vedeckého jazyka vo vyjadrovaní. Ide pri tom z nášho pohľadu iba o marginálne chyby, ktorých sa študenti dopúšťajú v seminárnych prácach („eingehend“ namiesto správneho „eingangs“, „einen

„Überblick schaffen“ namiesto „Überblick geben“, atď.), ktoré im možno len závidieť.

Vzhľadom na cieľovú skupinu študentov jazykovo veľmi heterogénnu s jazykovou úrovňou B1, B2 (C1), sa počas dvoch semestrov, ktoré máme k dispozícii môžeme zamerať len na základné formy vedeckej komunikácie, ktoré umožňujú kultivovanú, síce precíznu ale v žiadnom prípade nie komplexnú písomnú a ústnu komunikáciu a kompetencie. (Mnohí študenti majú totiž problémy s tvorbou jednoduchých viet, gramaticky správne vyjadrených vo všeobecnom jazyku). Na základe analyzovaných podmienok plnenia cieľov tvrdíme, že je veľmi náročné pre študentov, ktorí priemerne ovládajú všeobecný jazyk vo všeobecnej komunikácii a majú za sebou väčšinou maturitnú skúšku k všeobecným spoločenským témam ich motivovať ku učeniu sa synonymických výrazov z odborného jazyka spoločenských vied, keďže sú presvedčení, že sa „dohovoria“ a zdokonaľovanie jazyka im nepripadá dôležité. Najmä keď sa nároky na kultivovaný prednes, ako sa mylne domnievajú (a často oprávnené) vyžadujú len z predmetu akademický jazyk. Študenti si síce osvoja (s rôznou kvalitou) základné kritériá tvorby vecných a vedeckých textov, aj produkujú počas dvoch semestrov úlohy s vedeckými konvenciami, ktoré im umožňujú správne predniesť referát, vysvetliť definície, vyjadriť sa k citátu, téze, či výpovedi autorov a vlastný názor podporiť argumentmi, naučia sa tvoriť obsahovú a štruktúrovanú analýzu textu, zhrnutie, seminárnu prácu s abstraktom atď., väčšina však tieto vedomosti používa samoúčelne a bez motivácie. Ich skepticizmus je sčasti odôvodnený – v ďalších predmetoch sa od nich tieto zručnosti nevyžadujú. V odbornom jazyku ekonómie sa sústreďujú na ovládanie terminológie, v interkultúrnej komunikácii na reálie, v literárnovedných a lingvistických disciplínach na faktografiu, v obchodných rokovaniach na princípy obchodovania s partnermi cudzej kultúry, v prekladovom seminári na „najlepší“ preklad. Seminárne práce a referáty (ak sa od nich vyžadujú) sú len reprodukovaním (doslovným opakovaním) viet z internetových stránok alebo prekladom viet zo slovenských textov z perspektívy študenta, ktorý sa stotožnil s autorom. Aspekt interdisciplinarity sa využíva minimálne, hoci má byť neoddeliteľnou súčasťou vzdelávacieho procesu, ktorý má zohľadňovať vysokoškolský učiteľ v každom odbornom predmete.

V závere našej diskusie je dôležité zdôrazniť, že od budúceho pracovníka v oblasti zahraničných vzťahov sa v medzinárodnom priestore vyžaduje vysoká úroveň cudzojazyčnej kompetencie v jeho korektnom používaní v širokých spoločenských súvislostiach a v ovládaní komunikačných stratégií v akademickom, spoločenskom, ekonomickom a nadnárodnom prostredí. Korektný cudzojazyčný rétorický prejav vyžaduje poznanie a uplatnenie moderných metodických stratégií na získanie kompetencie tvorby komunikačných modelov, základov internacionálnej rétoriky a vedeckých komunikačných prostriedkov (Szeherová, 2008).
Formy a spôsoby výchovy nového typu absolventa vyžadujú od učiteľov vo vedomostnej spoločnosti nové výzvy a nové možnosti v návrhoch na

inovatívne metodické stratégie efektívnej jazykovej politiky v kontexte mnohojazyčnosti a v modeloch sprostredkovania odbornej komunikačnej kompetencie z aspektu využitia vedeckých konvencií v kultivovanej vedeckej rétorickej cudzojazyčnej kompetencii.

Literatúra

1. Akreditačný spis FAJ EU v Bratislave. Bratislava, 2011
2. EHLICH, K.: „Deutsch als fremde Wissenschaftssprache“, In: Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache 19, München 1993
3. EHLICH, K.: „Alltägliche Wissenschaftssprache“, In: Info DaF, 26, H.1/1999
4. EHLICH, K - STEETS, A.: Wissenschaftlich schreiben- lehren und lernen, B/n: de Gruyten 2003
5. ERK, H.: Zur Lexik wissenschaftlicher Fachtexte, München, 1975
6. FRANCK, N. - STARY, J.: Die Technik wissenschaftlichen Arbeitens. Eine praktische Anleitung, Paderborn: Schöningh 2006
7. GRAEFEN, G.: „Wissenschaftstexte im Vergleich. Deutsche Autoren auf Abwegen“, In: Brünner, G./Graefen, G. (Hg.): Texte und Diskurse. Opladen 1994
8. GRAEFEN, G.: Wie formuliert man wissenschaftlich? In: Materialien Deutsch als Fremdsprache, 52, Regensburg: FaDaF, 1999
9. GRAEFEN, G.: Der wissenschaftliche Artikel. Frankfurt/M.et.al.: Lang/Arbeiten zur Sprachanalyse 1997
10. JASNY, S.: Trennbare Verben in der gesprochenen Wissenschaftssprache In: Materialien DaF, 64, Regensburg 2001
11. Kanichová, R., Vlčková, V.: Deutsch für Humanwissenschaften, UNiCert III, Univerzita Komenského, Bratislava, 2009
12. Kozmová, R., Drinková, D.: Sprechen, argumentieren, diskutieren, Filozofická fakulta, Univerzita sv.Cyrila a Metoda v Trnave, 2005
13. KRETZENBACHER, H. L.: „Wie durchsichtig ist die Sprache der Wissenschaften?“, In: Linguistik der Wissenschaftssprache, Berlin 1995
14. MOLL, M.: Das wissenschaftliche Protokoll. München: Iudicium. Studien Deutsch 30, 2001
15. PABST-WEINSCHENK, M.: Reden im Studium, Cornelsen 1995
16. SCHÄFER, S. – HEINRICH, D.: Wissenschaftliches Arbeiten an deutschen Universitäten, Iudicium, München 2010
17. SOMMER, R.: Schreibkompetenzen. Erfolgreich wissenschaftlich schreiben, Stuttgart 2006
18. Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky, ŠPU, Bratislava 2006
19. STARY, J. - KRETSCHMER, H.: Umgang mit wissenschaftlicher Literatur. Frankfurt/M. 2000
20. STEETS, A.: Wie wichtig ist wissenschaftliches Schreiben in der Hochschule? In: Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache 27, München 2001
21. Szeherová, E.: Komunikačné stratégie ústneho prejavu. IN Philologica LXI, Lingua academica. Bratislava : UK, 2008

22. Szeherová, E.: Nový profil absolventa a učiteľa vo vedomostnej spoločnosti v kontexte viacjazyčnosti. IN Cudzie jazyky v premenách času: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Fakulty aplikovaných jazykov EU v Bratislave konanej 4. júna 2010 pri príležitosti 70. výročia založenia EU v Bratislave a 20. výročia založenia Ústavu jazykov EU v Bratislave, Z-F LINGUA, Bratislava, 2011

Kontakt

*Doc. PhDr. Eva Szeherová, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra jazykovedy a translatológie
Dolnozemska 1, 852 35 Bratislava
E-mail: eva.szeherova@euba.sk*

ANGLICIZMY V HOSPODÁRSKEJ NEMČINE

Danuša Lišková

Abstrakt

Angličtina ako lingua franca v globalizovanom svete. Dôvody používania anglicizmov v nemeckom jazyku. Anglicizmy v odbornom nemeckom jazyku. Anglicizmy v jazyku burzy. Príklady a dôvody ich použitia.

Kľúčové slová: Lingua franca, anglicizmy, nemecký jazyk, odborný text v nemeckom jazyku, anglicizmy v jazyku burzy

Abstract

Englisch als Lingua Franca in der globalisierten Welt. Die Gründe für den Gebrauch von Anglizismen in der deutschen Sprache. Anglizismen in der Sprache der Börse. Beispiele und die Begründung für ihren Gebrauch.

Schlüsselwörter: Lingua Franca, Anglizismen, deutsche Sprache, Fachtexte in der deutschen Sprache, Anglizismen in der Sprache der Börse.

Od konca druhej svetovej vojny sa angličtina postupne stávala medzinárodným dorozumievacím jazykom, tzv. „Verkehrssprache“. Lingua franca preniká prakticky do všetkých oblastí jazyka, najmä do odborného jazyka. Obrovský hospodársky, vedecký a politický vplyv USA v dvadsiatom a dvadsiatom prvom storočí je hlavnou príčinou každodenného kontaktu angličtiny s inými jazykmi. Predovšetkým po páde komunistických režimov v Európe, s rozvojom malého podnikania, novým spôsobom nakupovania v obchodných reťazcoch a komercializáciou života sa bežný slovník vo všetkých európskych krajinách veľmi zmenil. Ideme do *shopu* alebo na *party*, cítime sa *cool*, kupujeme si *baik*, *popcorn* atď., prakticky v každom jazyku. Tento trend sa veľmi výrazne odzrkadľuje v hospodárskej nemčine. Odborné texty sa permanentne obohacujú o anglicizmy. V tomto prípade ide najmä o „Sprachökonomie“, pod čím sa rozumie úsilie minimálnym plytvaním slovami dosiahnuť maximálnu jazykovú efektivitu. Výraz anglicizmus je strešný pojem pre výpožičky z anglického jazyka, predovšetkým z americkej angličtiny. Jazyk je živý organizmus, ktorý podlieha neustálym zmenám. Výpožičky z cudzieho jazyka, nielen z angličtiny, poslúžia mnohokrát na vyplnenie medzery v domácej slovnej zásobe. Tento jav môžeme na jednej strane klasifikovať ako obohatenie materinskej slovnej zásoby, na druhej strane ako negatívny fenomén. Často je užitočnejšie a ekonomickejšie prevziať cudzie slovo namiesto ťažkopádneho prekladu. Ďalším argumentom prenikania anglicizmov do iných jazykov je jednoznačnosť terminológie a krátkosť i výstižnosť pojmov. Tento vplyv môžeme pozorovať na každom kroku, ale najviac sa odráža v lexike burzy, najmä v nemčine.

Nemecký jazyk z oblasti burzovníctva je vhodným predmetom na analýzu a tomuto javu sa budeme venovať v našom príspevku.

Prečo práve jazyk burzy? Burza nadobudla v národnom hospodárstve na celom svete obrovský význam. Stala sa miestom investovania nielen profesionálov, ale aj bežného človeka. Burza citlivo reaguje aj na najmenšie pohyby v rozvoji hospodárstva, politiky, dejinných udalostí. Jazyk burzy je špecifický už od svojho vzniku. Dianie na burze bolo vždy hlučné, turbulentné a hektické. Obchodníci na burze sa dorozumievali skratkami, ktorým laik nerozumel (napr. *Siemens drei Brief* znamená: *Kupujem tri akcie firmy Siemens*). Dôvodom preberania anglických výrazov do nemeckého jazyka je už spomenutý dôraz na „Sprachökonomie“, čiže úspornosti. Tento jav má dva aspekty: krátkosť a precíznosť vo výbere slov. Krátkosť anglickej lexémy uľahčila jej prevzatie do nemeckého jazyka. Ďalším dôvodom preberania anglických slov je skutočnosť, že pomocou nového slova možno vyjadriť ďalšie sémantické nuansy v prípade, keď nie sú poruke nemecké slová, alebo v prípade, keby násilné použitie slova znelo zvláštne a neprirodzene. Napr. výraz *airbag* sa používa medzinárodne a nemecký ekvivalent *Luftkissen* alebo *Prallkissen* by pôsobil neobvykle. Nesmieme zabudnúť na ďalšiu skutočnosť prenikania anglickej terminológie nielen do nemčiny, ale i do iných jazykov, a tou je nevyhnutnosť pomenovania nových burzových produktov, ktoré prichádzajú väčšinou z Wall Street. Texty z oblasti burzovníctva obsahujú enormne veľa odborných termínov, ktoré umožňujú rýchlu a precíznu komunikáciu. Vplyv angličtiny je taký veľký, že sa bez jej znalostí nedajú dekodovať. Termíny z angličtiny sa prispôsobujú pravidlám nemeckej gramatiky, alebo sa jednoducho preberú. Veľa jazykovedcov sa zaoberá výpožičkami z angličtiny a pokúša sa ich podľa vlastných pravidiel zaradiť do rôznych kategórií a rozlíšiť na výpožičky, asimilované výpožičky, cudzie slová a pod. V našom príspevku sa nebudeme zaoberať kategorizáciou prevzatej lexiky, ale koncentrujeme sa na výrazy, ktoré sme excerpovali z dennej tlače, burzových časopisov, burzových správ a odbornej literatúry, predovšetkým z burzových lexikónov.

Posledná publikácia viedenskej burzy pre investorov s pripojeným výkladovým slovníkom je exemplárny príklad prenikania anglických odborných výrazov do nemeckého jazyka z oblasti burzovníctva. Slovníček obsahuje 457 hesiel, z toho 151 anglických. 457 hesiel obsahuje aj 41 skratiek, z toho 25 anglických, 7 nemeckých a 9 zmiešaných nemecko-anglických alebo opačne. Zaujímavá je skutočnosť, že aj v prípade existencie nemeckého ekvivalentu sa použil anglický výraz. V prípade 110 anglických výrazov malo 35 nemecký ekvivalent. Je to veľa, málo alebo primerane? Na základe tejto vzorky ťažko nájdeme odpoveď. Oveľa väčšiu výpovednú hodnotu majú excerpce z dennej tlače a odbornej literatúry.

V roku 2010 sa na nemeckom trhu objavila publikácia *Der Anglizismen-Index* (Index anglicizmov) so 7 200 heslami z nasledovných oblastí: všeobecný jazyk, spoločnosť, kultúra, politika, reklama, technika, informatika a hospodárstvo. Z úvodu tejto publikácie je zrejmé, že autori sa pokúšajú presvedčiť laickú i odbornú verejnosť, aby pre anglické výrazy

hľadali nemecké ekvivalenty. Ďalej sa zaoberajú problémom, ktorý je aktuálny aj v iných jazykoch, kedy sa cudzie slovo prestáva vnímať ako cudzie a integruje sa do daného jazyka. Niektorí autori pokladajú cudzie slovo za udomácnené, ak sa nachádza v slovníku daného jazyka, v našom prípade v slovníku nemeckého jazyka. Iní zase pokladajú výraz za plne integrovaný, ak zodpovedá pravidlám nemeckej gramatiky. Všeobecne sa jazykovedci zhodujú v tom, že cudzie slovo nemá opodstatnenie, ak v danom jazyku existuje domáci ekvivalent. Müller (2008, s. 5) uvádza: „*Begriffe und Redewendungen aus dem angloamerikanischen Kulturkreis sollten in der deutschen Alltagssprache nur dann benutzt werden, wenn sie mindestens zwei der folgenden drei Voraussetzungen genügen. Erstens, dass sich eine treffende, selbst etwas längere Übertragung in der deutschen Sprache weder bilden noch finden lässt, zweitens, dass es sich um einen Internationalismus handelt, drittens, dass sich das Wort oder die Redewendung ohne größere lautliche oder grammatische Veränderungen in deutschsprachigen Sätze und Wortfelder einbauen lässt.*“ (Pojmy a slovné zvraty z angloamerickej kultúrnej oblasti by sa mali v nemeckom bežne používanom jazyku vyskytovať len vtedy, ak spĺňajú nasledovné predpoklady: ak sa v nemeckom jazyku nedá vhodné slovo vytvoriť ani nájsť, ak ide o internacionalizmus, ak sa pojem alebo slovné spojenie bez väčších hláskových alebo gramatických zmien dá zakomponovať do nemeckých viet alebo sémantického poľa). Podľa našej mienky platí táto skutočnosť aj v odbornom jazyku. Anglicizmy nemajú opodstatnenie, ak môžeme ten istý výraz nahradiť výrazom z rodného jazyka, v našom prípade nemeckého. Často sa argumentuje tým, že sa anglické výrazy preberajú kvôli ich krátkosti. Ale ako ukážu naše príklady, nemecký jazyk disponuje, širokou škálou výrazov, ktoré sú krátke a výstižné:

Ask – Brief – kurz predaja, Bid – Geld – kurz nákupu, Bond – Anleihe – obligácia, Order – Auftrag – objednávka, Underlying – Basiswert – základná hodnota, Settlement – Abwicklung – realizácia, cash settlement – Barausgleich – vyrovnanie v hotovosti, Pyramiding – Zukauf – stále prikupovanie.

Niektoré anglicizmy sú opodstatnené, ak v nemčine nemáme adekvátny výraz, alebo ak je anglický výraz výstižnejší napr.: *Rating, Ranking, Trader, Outperformance.*

Nemčina má veľkú výhodu, že tvorí slová pomocou dvoch, troch poprípade i viacerých substantív, ktoré vytvárajú nové pojmy a výrazy:

Call – Kaufoption – opcia na kúpu, Put – Verkaufsoption – opcia na predaj, Cap – Höchstzinsatz – najvyššia úroková sadzba, cash market – Kassamarkt – promptný trh s cennými papiermi, cibermoney – Computergeld – elektronické hotové peniaze, Close – Schlusskurs – záverečný kurz, Convertible Bond – Wandelanleihe – vymeniteľná obligácia, Dual Currency Bond – Doppelwährungsanleihe – obligácia v dvoch menách, Excercisae Price – Ausübungspreis – nákupná/predajná cena, Expirations Day – Verfallstag – dátum splatnosti, Free-Floats-Factor – Streubesitzfaktor – faktor vlastníctva akcií drobných akcionárov, Future – Finanzterminkontrakt – finančný termínovaný kontrakt, Futures – Terminkontrakte –

termínované kontrakty, *Going Public* – Börsegang – vstup na burzu/emisia nových akcií, *High* – Höchstkurs – najvyšší kurz, *Junk* – Bonds – Schund-Anleihen – bezcenné obligácie, *Jobber* Wertpapierhändler obchodník s cennými papiermi, *Limit Order* – Limitierter Auftrag – limitovaná objednávka, *Orderbook* – Auftragsbuch – kniha objednávok, *Market Maker* – Marktteilnehmer – účastník trhu, *Put* – Verkaufsoption – opcia na predaj, *Warrant* – Optionsschein – opčný list, *Zero-Bond* – Nullkupon – Anleihe – obligácia s nulovým kupónom.

Napriek tejto veľmi produktívnej tvorbe nových slov sa v nemeckom odbornom texte jazyku burzy nachádzajú výrazy a pojmy, ktoré nemajú nemecký ekvivalent. Táto lexika sa jednoducho preberie a odborníkom nespôsobuje žiadne problémy. Na druhej strane im však laik vôbec nerozumie. Preto je potrebné v niektorých publikáciách ich vysvetliť, ako ukazujú nasledovné príklady:

Aktiensplit – Neuaufeilung des Grundkapitals einer Gesellschaft – nové rozdelenie základného kapitálu spoločnosti, *Blue-Chip* – Bezeichnung für Aktientitel mit höher Börsenkapitalisierung – označenie akcií s vyššou burzovou kapitalizáciou, *Book-Building* – Verfahren zur Preisbestimmung von neu an die Börse kommenden Aktien – proces tvorby ceny pre nové akcie na burze, *Chart* – grafische Darstellung der Kursentwicklung eines Wertpapiers, eines Fonds oder eines Indizes, *Fill-or-kill* – eine Wertpapierorder mit diesem Zusatz ist im Computerhandels-System Xetra möglich – cenný papier označený týmto dodatkom je obchodovateľný na elektronickej burze Xetra, *Floater* – festverzinsliche Wertpapiere mit variablem Zinssatz – pevne úročené cenné papiere s variabilnou úrokovou sadzbou, *Hedge-Fonds* – Fonds, die in Aktien und Derivate investieren und dabei auch geliehenes Geld verwenden – fondy, ktoré investujú do akcií a derivátov a používajú pritom aj požičaný kapitál, *Insider Knock Out* – bezeichnet das Verfallen und wertlos Werden von Wertpapieren – označuje prepád a znehodnotenie cenných papierov, *Spread* – Ausdruck für Differenz zwischen Geld- und Briefkurs eines Wertpapiers – rozdiel medzi nákupným a predajným kurzom cenného papiera, *Tranche* – Teilpaket einer Wertpapieremission – časť balíka emisie cenných papierov.

Veľmi často sa vyskytujú v jazyku burzy aj zmiešané formy. Časť slova alebo niekoľko častí sa používa v nemčine v spojení s angličtinou alebo naopak:

Long-Position, *Realtime-Preis*, *Short-Variante*, *Cap-Betrag*, *Glass-Sreagall-Gesetz*, *Double-Dip-Entwicklung*, *Intra-Day-Handel*, *Over-the-counter-Markt*, *Börsen-Order-Service-System*.

Ďalším fenoménom je verbalizácia už udomácnených substantív: *Trade* – tradern – obchodovať, *Performance* – performen – vyvíjať sa, *Allokation* – allokieren – alokovať, *Crash* – crashen – krachovať, *Boom* – boomen – prekvitať, *Rang* – rangieren – umiestniť sa, *Rente* – rentieren – oplatiť sa, *Budget* – budgetieren – rozpočtovať, *Computer* – computisieren – dať do elektronickej podoby, *Test* – testen – testovať, *Transfer* – transferieren – previesť, *Flop* – flopen – mať neúspech.

Mnoho jazykovedcov si kladie otázku: „Koľko cudzích slov znesie materinský jazyk?“ Odpoveď je veľmi ťažká. My by sme z pohľadu nášho

výskumu formulovali otázku: „Koľko cudzích slov znesie odborný jazyk?“ Nasledujúce vety sú bežné v dennej tlači nielen v nemeckej, ale aj v našej: *Wiener Titel sind vor dem Höhenflug*. Tituly na viedenskej burze sú pred vzostupom. *Auf dem Markt dominieren Bullen*. Na trhu dominujú býci. Laik bude azda prekvapený, ale pre človeka, ktorý bežne kupuje a predáva akcie na burze, tieto výrazy nie sú neznáme. Sme toho názoru, že pokiaľ jazyk nestratí schopnosť tvoriť nové výrazy nielen pomocou gramatických pravidiel, ale i pomocou fantázie, kreativity a obrazotvornosti, nemusíme sa obávať o čistotu jazyka. Ďalšie príklady dokumentujú skutočnosť, že obavy niektorých nemeckých jazykovedcov týkajúce sa prudkého nárastu anglicizmov sú neopodstatnené. Nasledovné príklady demonštrujú neologizmy, ktoré čerpajú z bohatstva nemeckého jazyka. Do slovenčiny sa dajú preložiť zväčša len opisom.

Hoffnungswerte – cenné papiere, ktoré budú možno stúpať, *Schergewichte* (ťažké váhy) – cenné papiere, ktoré prinášajú zisk, *Kreditklemme* – úverová tieseň, *Kursfeuerwerk* (ohňostroj kurzov) – prudké stúpanie kurzov, *Wackelkandidat* – neistý kandidát, *konjunktureller Spätzünder* – ten, kto zmešká konjunktúru, *in Lauerstellung sein* – vyčkávať, *brüllendes Aktienjahr* (mrmlajúci akciový rok) – rok, v ktorom klesajú akcie, *Platzhirsch auf dem Gebiet sein* – byť najsilnejším v oblasti, *die Konjunkturampeln stehen auf grün* – konjunktúra má zelenú, *die Anleger werden die Steuerkröte schlucken müssen* – investori budú musieť vydať posledné groše na dane.

Na záver konštatujeme, že v dnešnej dobe komunikačných technológií a globalizácie hospodárstva je nereálne rátať s ústupom výskytu anglicizmov, predovšetkým v odborných jazykoch. Či je tento jav pozitívny alebo negatívny, ukáza dejiny.

Literatúra

Junker, H.: Der Anglizismen-Index, IFB Verlag Deutsche Sprache, Bern:2010, ISBN: 978-3-931263-92-8

Müller, K.: Der Anglizismen-Index des Vereins Deutsche Sprache, GRIN Verlagsprogramm, 2008

Wiener Börse, AG, Einmaleins, Oberndorfer Druckerei, 2010 Sanford, G. Amerikanismen in der deutschen Sprache der Gegenwart

Yang, W.: Anglizismen im Deutschen, Niemayer, 1990

Kontakt

Doc. PhDr. Danuša Lišková, CSc.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra jazykovedy a translológie
Dolnozemska 1, 852 35 Bratislava
Email: danusa.liskova@euba.sk

INTERKULTÚRNA KOMUNIKÁCIA Z HĽADISKA KONTEXTU ALTERNATÍVNY PRÍSTUP KU ŠTÚDIU INTERKULTÚRNEJ KOMUNIKÁCIE

Tatiana Hrivíková

Abstrakt

Článok predstavuje alternatívny prístup ku skúmaniu interkultúrnej komunikácie z hľadiska kontextu a jeho jednotlivých rovín. Predkladá model postupného odhaľovania jednotlivých vrstiev kontextu. Od najvšeobecnejšieho kultúrneho kontextu postupuje ku mikrokultúrnemu, environmentálnemu, percepčnému až k najužšiemu socio-relačnému kontextu. Každá z úrovní umožňuje iný pohľad na komunikáciu medzi jednotlivcami z odlišných kultúrnych prostredí. Tento model poskytuje základnú štruktúru no zároveň aj dostatok priestoru pre vlastný, individuálny prístup k téme interkultúrnej komunikácie.

Kľúčové slová: kontext, interkultúrna komunikácia, kultúra, roviny kontextu

Abstract

The paper presents an alternative approach towards studying intercultural communication from the perspective of context and its various levels. It proposes a model of gradual exposal of individual layers of context. It advances from the most extensive cultural context to microcultural, environmental and perceptual ones until the most specific socio-relational context. Each of those levels renders a different view of the communication between two individuals from different cultural areas. The model offers a basic structure and simultaneously enough freedom of own, individual approach towards the topic of intercultural communication.

Key terms: context, intercultural communication, culture, context levels,

Úvod

Cieľom článku je predstaviť alternatívny prístup ku skúmaniu a štúdiu interkultúrnej komunikácie, ktorý je založený na posúdení významu rôznych zložiek kontextu a ich vplyvu na kvalitu komunikácie. Je to návrh metodologického postupu, ktorý nemôže v tejto forme podrobne obsiahnuť všetky vedecké teórie súvisiace s výskumom interkultúrnej komunikácie. Môže iba popísať a vysvetliť význam jednotlivých rovín kontextu a ilustračne naznačiť ich obsahovú náplň.

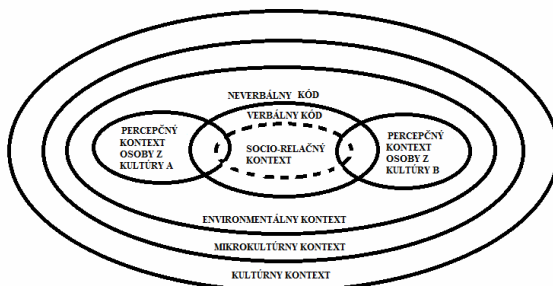
Kontextu sa väčšinou venuje pozornosť iba ako prekážke úspešnej komunikácie (hluk, ruch, bariéry atď.). My však tvrdíme, že aj za ideálnych podmienok (neprítomnosť rušivých elementov) je kontext významným faktorom, ktorého chápanie alebo ignorovanie môže podporiť alebo naopak prekaziť úspech komunikácie. Ak si zvolíme kontext ako východiskovú bázu a skúmame komunikáciu z hľadiska jeho jednotlivých rovín, môžeme tak vytvoriť užitočný metodologický postup, ktorý postupuje od najširšieho

kontextu kultúry cez jeho ďalšie roviny až po identitu jednotlivca a jeho komunikačné kompetentnosti.

Komunikácia je proces, do ktorého vstupuje množstvo rozličných faktorov. Zjednodušene ju možno charakterizovať ako výmenu informácií medzi dvomi či viacerými komunikantmi. No hoci základná schéma komunikácie zahŕňa iba tri prvky – vysielajúceho, správu a prijímajúceho – v skutočnosti ich nie je možné takto odizolovať od mnohých ďalších aspektov. Medzi ne možno zaradiť konkrétne osoby, teda komunikantov a ich identitu, špecifické miesto a čas komunikácie, rôzne vonkajšie a vnútorné zložky prostredia ako aj komunikačné kanály. Všetky tieto aspekty možno spoločne označiť ako kontext komunikácie. V prípade, že ide o komunikantov pochádzajúcich z rozličných kultúr, proces komunikácie nadobúda novú, ďalšiu dimenziu a stáva sa zložitejším, keďže doň zasahujú aj kultúry komunikantov.

Zložky kontextu

Kontext procesu komunikácie možno rozčleniť do niekoľkých rovín, ktoré spoločne vytvárajú špecifické prostredie. Možno ich znázorniť ako sústavu sústredných elíps, ktoré spolu súvisia, nadväzujú na seba, vzájomne sa prelínajú a vplývajú na seba navzájom. Aby komunikácia prebehla úspešne, je potrebné vziať do úvahy všetky tieto roviny.

Obr. č. 1 Model kontextových rovín interkultúrnej komunikácie (1)

Kultúrny kontext

Kultúra veľmi významne definuje a ovplyvňuje každú komunikáciu. Vytvára rámec, v ktorom sa ľudia učia usporiadať svoje myšlienky, pocity a správanie voči iným. Kultúra ovplyvňuje myslenie, učí, ako sa správať a ako komunikovať s inými. Rovnako poskytuje kľúč k interpretácii správania sa a komunikácie iných. Vlastný systém hodnôt a vzorov správania väčšinou považujeme za štandardný a všetky odchýlky vyhodnocujeme ako chyby.

Takýto postoj označovaný ako etnocentrizmus (1) býva často zdrojom nedorozumení. Problém nastáva, ak si komunikanti neuvedomujú rozdielnosť svojich kultúr a tým aj noriem a hodnôt alebo v prípade, že si rozdiel uvedomujú, no nemajú dostatok poznatkov, aby sa dokázali s rozdielmi vysporiadať a akceptovať ich (kultúrny analfabetizmus).

Téme rozdielov medzi kultúrami sa venovalo množstvo vedcov (Hofstede, Trompenaars, Hall, Gannon ...) a dospeli k poznaniu, že najvhodnejším spôsobom porovnania kultúr sú dimenzie, definované ako škály medzi dvomi krajnými vlastnosťami (2). Rozdiely v každej z týchto dimenzií prirodzene prinášajú problémy v komunikácii, ktorá v lepšom prípade končí nepochopením a v horších prípadoch konfliktom, ba až agresivitou. Medzi najčastejšie využívané kultúrne dimenzie, ktoré sa využívajú pre posúdenie podobnosti či rozdielnosti kultúr patria základné 4 dimenzie Geerta Hofstedeho:

- Individualizmus verzus kolektivismus
- Veľké verzus malé mocenské rozpätie
- Veľká verzus malá miera vyhýbania sa neistote
- Maskulinita verzus femininita

No môžeme skúmať a porovnávať kultúry aj prostredníctvom ďalších dimenzií Trompenaarsa a Hampden–Turnera, alebo kultúrnych metafor Gannona, hodnotových orientácií Kluckhohnovej a Strodtbecka a ich novšie verzie Condon a Yousefa, Leptrottovej kultúrnych typov či podľa kultúrnych faktorov Halla a ďalších.

Mikrokultúrny kontext

Každá kultúra pozostáva z celého radu mikrokultúr. V minulosti sa používal najmä termín subkultúra, no tento je zaťažený negatívnou konotáciou, keďže predložka sub- môže označovať niečo, čo je podriadené inému alebo niečo, čo nedosahuje patričnú úroveň (viď. subštandardný, subordinácia, subkomisia). Mikrokultúru definujeme ako skupinu ľudí, ktorí sa odlišujú niektorými zvykmi, tradíciami alebo spôsobom života od majoritnej kultúry. Každá takáto skupina zdieľa do istej miery hodnoty, históriu a jazyk väčšiny. Avšak mikrokultúra sa zároveň určitým spôsobom odlišuje od zväčša dominantnej, majoritnej kultúry. Väčšina mikrokultúr existuje ako komunita, ktorá sa iba minimálne odlišuje od zvyšku populácie a tieto rozdiely nie sú zdrojom konfliktov. Zároveň však existujú aj také spoločenstvá, ktoré sa vedome a cielene stavajú proti niektorým hodnotám a modelom správania dominantnej kultúry a často medzi nimi dochádza k nezhodám. Takáto mikrokultúra sa označuje ako protikultúra (anarchisti, neonacisti, góti). Jednotlivé mikrokultúry majú rôzne postavenie v spoločnosti, ktoré sa odráža aj v ich spôsobe komunikácie. Je zrejmé, že komunikácia medzi jednotlivcami z rôznych mikrokultúr môže narážať na problémy.

Medzi najviditeľnejšie znaky, ktorými sa mikrokultúra môže odlišovať od majoritnej kultúry je etnický pôvod alebo pohlavie. V mnohých kultúrach postavenie žien výrazne zaostáva za postavením mužov a to aj napriek skutočnosti, že tvoria viac než 50% populácie. Preto ich môžeme zaradiť medzi mikrokultúry. Ich postavenie sa odráža aj v spôsobe verbálnej aj neverbálnej komunikácie.

Ďalším významným znakom mikrokultúry je často nedobrovoľné členstvo. Väčšinou sa ľudia narodia ako príslušníci určitej mikrokultúry alebo pod vplyvom vonkajších okolností sú do nej zaradení (dôsledky migrácie, náboženstvo, kasta). Tretím znakom mikrokultúry je sklon k endogamii, tzn. vyhľadávanie partnera v rámci vlastnej komunity. Majoritná kultúra sa stavia často odmietavo k exogamii, pretože verí, že partnerstvo v rámci vlastnej kultúry upevňuje, podporuje a udržuje ich hodnoty a tradície.

Štvrtým znakom typickým pre mikrokultúru je jej vlastné vedomie podriadeného postavenia a vďaka tomu aj zvýšenej súdržnosti. Tá im poskytuje silu odolávať majoritnej kultúre a umožňuje takto kolektívne domáhať sa zlepšenia svojho postavenia (napr. politické strany menšín) (3). Posledným a najviac kritizovaným znakom mikrokultúry je často diskriminačný spôsob zaobchádzania s jej členmi. Všetky tieto znaky mikrokultúry majú významný dopad aj na spôsob komunikácie. Podriadené a neisté postavenie alebo malá frekvencia kontaktov s majoritnou kultúrou sa odráža vo verbálnej aj neverbálnej komunikácii (spôsob oslovenia, špecifická slovná zásoba, miera formálnosti) (4). Táto rovina vytvára priestor pre porovnávanie špecifických, typických znakov jednotlivých mikrokultúr a ich vplyvu na jazyk.

Environmentálny kontext

Tento kontext zahŕňa miesto a čas komunikačného aktu. Je zrejmé, že bezprostredné okolie komunikantov dokáže napomáhať alebo opačne brániť úspešnej komunikácii. No toto prostredie, aj keď je objektívne jednoznačné, teda obaja sa nachádzajú v rovnakom priestore a čase, môže mať rozličný vplyv na jednotlivých komunikantov. To, čo je príjemné, atraktívne a povzbudzujúce pre jedného, môže v druhom vyvolať neistotu, odpor alebo agresivitu (kostol, mešita, synagóga). Každé prostredie je nabité informáciami, ktoré jednotlivec vníma a spracúva svojím vlastným spôsobom, aj keď aj tu je nevedomky riadený konvenciami vlastnej kultúry. Vnemy, ktoré prijímame napríklad v obchodnom centre sa významne líšia od prostredia študovne v knižnici alebo prírodnej scenérie. Zároveň vzťah kultúr k prírode, priestoru a jeho využitiu sa významne odlišuje, čoho príkladom môže byť rôznorodá architektúra, záujem alebo nezáujem o ochranu prírody či význam a chápanie súkromia.

Súčasťou tejto roviny kontextu je aj časový rámec komunikácie a to nielen v zmysle konkrétneho časového údaj, kedy a ako dlho prebieha komunikácia, ale významnú úlohu zohráva aj vzťah k času (monochrónna alebo polychrónna kultúra) a ich orientácia na minulosť, prítomnosť alebo

budúcnosť. Variabilita v tomto aspekte sa v komunikácii prejaví v rôznom prístupe k dochvilnosti, rozvrhom, harmonogramom a dohodnutým termínom.

Percepčný kontext

Tento kontext je založený na schopnosti ľudí vnímať svet okolo seba. Jednotlivec zhromažďuje informácie pomocou svojich zmyslov (zrak, sluch, chuť, čuch a hmat). No každý jedinec má špecificky vyvinuté tieto zmysly, čo znamená, že vnímanie každého jednotlivca je iné, a teda nemôže byť objektívne. Niekedy sú rozdiely spôsobené priamo fyziologickými rozdielmi medzi ľuďmi. Čo jednému vonia, môže inému páchnuť alebo určitá hlasitosť hudby môže byť niekomu príjemná, kým iného rozčuľuje.

Zároveň do procesu vnímania a vyhodnocovania prijatých informácií vstupujú už spomenuté roviny kontextu a najmä kultúra, ktorá určuje čo je chutné alebo odporné, pekné alebo škaredé. Ako tvrdí Hofstede, kultúra je softvér (2), ktorý riadi našu myseľ. Pomocou nej hromadíme informácie, usporadúvame ich a podľa potreby ich vyberáme z pamäte. Bez tejto schopnosti by žiadna komunikácia nebola možná. Toto je spôsob, ako na základe predchádzajúcich skúseností vyhodnotiť situáciu, pochopiť správu komunikanta, porozumieť jej a adekvátne reagovať. Čo je adekvátne, určuje práve kultúra.

V priebehu komunikácie komunikanti vnímajú podnety, ktoré prichádzajú z kultúrnej, mikrokultúrnej aj environmentálnej roviny kontextu. Skôr, než si ich uložia do pamäte, vnemy prechádzajú fyziologickým, sociologickým a psychologickým filtrom. Fyziologický filter predstavuje stav našich zmyslov, kvalitu zraku, sluchu atď. Tieto sa v priebehu života prirodzeným starnutím alebo následkom chorôb či zranení menia a takto sa mení aj naše vnímanie. Pod sociologickým filtrom rozumieme súbor spoločenských identít, ktoré ovplyvňujú osobnosť komunikanta (rôzne skupiny, s ktorými sa identifikuje – rodisko, športový klub, profesia, spoločenská trieda, záujmová skupina atď.). Psychologický filter je súborom individuálnych predstáv, presvedčení prípadne predsudkov, ktoré ovplyvňujú vnímanie jednotlivca. Môžeme sem priradiť aj momentálnu náladu a aktuálne psychické rozpoloženie človeka, ktoré môže poznamenať schopnosť komunikanta správne prijímať podnety.

Kontext identity

Kontext identity alebo socio-relačný kontext vyjadruje súbor rôznych spoločenských identít, ktorých nositeľom je každý jednotlivec. Popisuje príslušnosť ľudí k rôznym skupinám s ktorými sa identifikuje a ktorých hodnoty, názory a spôsob komunikácie zdieľa. Významnou súčasťou modelu správania sa každého jednotlivca je rozlišovanie medzi členmi vlastnej skupiny (in-group) a ostatnými (out-group) (5). Tento rozdielny prístup sa prirodzene odráža aj v spôsobe komunikácie. Človek prijíma

rôzne úlohy (rodič, súrodeneц, sused) a správa sa a komunikuje tak, ako sa od tejto úlohy – identity očakáva.

Okrem prirodzených rozdielov v komunikácii, ktoré sú spôsobené zvyklosťami rôznych skupín tu vzniká aj problém spôsobený odlišnými očakávaniami kultúr vo vzťahu k jednotlivým skupinám. Napríklad, v každej kultúre existuje skupina študentov a učiteľov. Každá z nich má vlastný spôsob komunikácie a každý príslušník tejto kultúry vie presne, ako má vyzeráť komunikácia medzi učiteľom a študentom. Avšak tieto normy sa v jednotlivých kultúrach výrazne odlišujú, a tak, ak dôjde ku stretnutiu medzi učiteľom z jednej a študentom z inej kultúry každý pristupuje k druhému na základe skúsenosti z vlastnej kultúry. Toto môže spôsobiť problémy. Pokiaľ sa stretne študent z jednej kultúry s učiteľom z inej, môže dôjsť k nedorozumeniam práve kvôli ich rozdielnym očakávaniam.

Neverbálny a verbálny kód

Každý z uvedených kontextov procesu komunikácie úzko súvisí so správnou voľbou verbálneho a neverbálneho kódu. Zatiaľ čo verbálny kód používajú komunikanti kvôli zrozumiteľnosti zväčša striedavo s prestávkami, neverbálna komunikácia prebieha neustále a nie je možné ju zastaviť či prerušiť. Voľba správneho jazyka z hľadiska zrozumiteľnosti, ďalej výber primeraných jazykových prostriedkov, štýlu a modality je neustále priamo i nepriamo riadená spomínanými kontextami. Neverbálna komunikácia taktiež do istej miery podlieha vplyvu kontextov, no zároveň je do značnej miery riadená podvedomím, takže komunikanti ju zvyčajne nemajú plne pod kontrolou. Z tohto vyplýva častý rozpor medzi oboma kódmi, čo taktiež môže predstavovať prekážku v komunikácii.

Záver

Význam kontextu v procese komunikácie nemožno podceňovať. Každá z jeho rozličných rovín určitým spôsobom vymedzuje hranice obom komunikantom, určuje pravidlá a dopĺňa význam verbálneho a neverbálneho kódu. Uvedomenie si existencie a limitov prostredia, v ktorom komunikácia prebieha uľahčuje jej priebeh a umožňuje využívať predchádzajúce skúsenosti. Zmyslová, mentálna a intelektuálna pripravenosť spojená s primeranými znalosťami, kompetentnosťami, zručnosťami a postojmi vytvárajú ideálne podmienky pre úspešnú komunikáciu, ktorá sa stane motivačným podnetom pre vyhľadávanie ďalších príležitostí ku komunikácii s inými kultúrami.

Predstavený kontextový model prístupu k interkultúrnej komunikácii umožňuje logicky a systematicky skúmať všetky zložky tohto komplikovaného procesu. Systém jednotlivých rovín umožňuje variabilitu z hľadiska časového a aj pokiaľ ide o mieru detailného skúmania javov. Môže fungovať ako základná kostra alebo schéma, okolo ktorej možno rozvíjať jednotlivé témy.

Zoznam bibliografických odkazov

1. NEWLIEP, J. W. Intercultural Communication. London : SAGE Publications Ltd., 2009. 9781412967709.
2. HOFSTEDE, G. Cultures and Organisations. London : Profile Books Ltd., 2003. 978 1 86197 543 0.
3. BOCKOVÁ, V. a HRIVÍKOVÁ, T. British, American and Slovak Studies. Bratislava : Ekonóm, 2008. 978-80-225-2645-6.
4. HRIVÍKOVÁ, T. Jazyk a identita v európskom kontexte. Bratislava : EKONÓM, 2010. ISBN 9788022329976.
5. JOSEPH, J.E. Language and Identity. New York : PALGRAVE MACMILLAN, 2004. 0 333 99753 0.

Literatúra

- DELANTY, G. Models of European Identity: Reconciling Universalism and Particularism. Perspectives on European Politics and Society. 2002, Zv. 3, 3, s. 347 - 351.
- DURANTI, A. et al. Key Terms in Language and Culture. Malden : Blackwell Publishing Ltd., 2003. 0 631 22665 6.
- Euroactive. European values and identity. euroactive com. [Online] august 2011. [Dátum: 28. August 2011.]
<http://www.euractiv.com/en/culture/european-values-identity/article-154441>.
- GUMPERZ, J.J. (ed). Language and Social Identity. Cambridge : CUP, 1997. 0 521 28897 5.
- HALL, E. Beyond Culture. New York : Anchor books, 1977. 0385124740.
- HUNTINGTON, S.P. Střet civilizací. Praha : Rybka Publishers, 2001. 8086182495.
- INGELHART, R., WELZEL, C. Modernisation, Cultural change and Democracy. Cambridge : CUP, 2005. 9780521609715.
- LE VINE, R.A., CAMBELL, B.T. Ethnocentrism. New York : Wiley, 1972.
- LEWIS, R.D. When Cultures Collide; Leading across cultures. Boston : Nicholas Brealey Publishing, 2010. s. 8. 9781904838029.
- TROMPENAARS, F., HAMPDEN-TURNER, Ch. Riding the Waves of Culture. London : Nicholas Brealey Publishing, 2009. 9781857881769.
- GANNON, M. J. Cultural Metaphors. : Sage Publications, 2001. 9780761913368.
- LEAPTROTT, N. Rules of the game: Global Business Protocol. Cincinnati, Ohio : THOMSON EXECUTIVE PRESS, 1996. 0538854553.
- KLUCKHOHN, F. R., STRODTBECK, F. L. Variations in Value Orientations. Texas : Greenwood Press, 1973. 9780837167404.
- CONDON, J.C., YOUSEF, F. An Introduction to Intercultural Communication. Indianapolis : Bobbs-Merill, 1975.

Kontakt

PhDr. Tatiana Hrivíková, PhD.

Ekonomická univerzita v Bratislave

Fakulta aplikovaných jazykov

Katedra interkultúrnej komunikácie

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava

E-mail: tatiana.hrivikova@euba.sk

DIDAKTIKA A METODIKA VYUČOVACÍCH A CUDZÍCH JAZYKOV

ÚLOHA REÁLÍ VO VÝUČBE NEMECKÉHO JAZYKA

Zdenka Kanisová

Abstrakt

V procese výučby cudzích jazykov majú reálie nezastupiteľné miesto. Ich cieľom je sprostredkovať jazykové vedomosti, prehľbovať komunikatívne zručnosti, poskytovať poznatky o krajine a obyvateľoch krajín cieľového jazyka a porovnávať ich s dianím v oblasti spoločensko-politického, hospodárskeho a kultúrneho života vo vlastnej krajine. Takýto prístup vedie ku sprostredkovaniu jazykovej, komunikatívnej, kognitívnej a interkultúrnej kompetencie vo vyučovacom procese, s používaním kvalitných učebných materiálov a s aplikáciou tvorivých metód a postupov, v interaktívnom vzťahu medzi učiteľom a študentom.

Kľúčové slová: reálie v cudzojazyčnej výučbe, realizácia lingvistických, komunikatívnych, kognitívnych a interkultúrnych cieľov

Abstract

Im Fremdsprachenunterricht nimmt die Landeskunde einen sehr wichtigen Platz ein. In den Realien geht es um die Vermittlung der Sprachkenntnisse und der kommunikativen Kompetenzen, als auch um die Auseinandersetzung mit der fremden Kultur des Zielsprachenlandes und um den Vergleich mit dem gesellschaftlich-politischen, wirtschaftlichen und kulturellen Geschehen des eigenen Landes. Die Arbeit mit Realien führt zur Vermittlung der linguistischen, kommunikativen, kognitiven und interkulturellen Kompetenzen in dem interaktiven Unterrichtsprozess, unter Verwendung von gut vorbereiteten Lehrmaterialien und von passenden didaktischen Methoden und Schritten.

Schlüsselwörter: Landeskunde im Fremdsprachenunterricht, Realisierung von linguistischen, kommunikativen, kognitiven und interkulturellen Zielen

Úvod

V období globalizácie a integrácie, v rámci procesov medzinárodnej spolupráce v Európskej únii v oblasti spoločensko-politického, hospodárskeho a kultúrneho života sa stále viac zvyšuje požiadavka na získavanie, prehľbovanie a upevňovanie jazykových vedomostí a komunikatívnych zručností v oblasti cudzích jazykov. Na Ekonomickej univerzite v Bratislave zabezpečuje výučbu cudzích jazykov Fakulta aplikovaných jazykov a jej realizácia spočíva v prepojení všeobecného a odborného jazyka, ktorá vychádza

z požiadaviek, cieľov a princípov Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky.

Profilácia odborného štúdia na Ekonomickej univerzite, spoločensko-politické a ekonomicky orientované zameranie odborných predmetov štúdia vyžadujú aj od štúdia cudzích jazykov oboznamovať študentov v širšom kontexte s danými spoločenskými, politickými, ekonomickými, historickými, geografickými a kultúrnymi štruktúrami krajín s cieľovým jazykom štúdia, ale aj so spôsobmi myslenia a správania sa jej obyvateľov.

Takýto prístup vo výučbe cudzích jazykov umožňuje na základe sprostredkovaného poznania, hodnôt a postojov začleniť sa budúcim absolventom dôstojne do spoločenského a profesionálneho života v rámci Európskej únie i do procesov v globálne prepojenom svete.

1. Miesto a ciele reálií vo výučbe cudzích jazykov

Realizácia cieľov výučby cudzích jazykov predstavuje získanie a prehĺbenie lingvistických vedomostí a komunikatívnych zručností v oblasti všeobecného aj odborného jazyka. V tomto procese výučby predstavujú reálie – krajinoveda (náuka o krajine) neoddeliteľnú súčasť cudzojazyčnej výučby. Ich cieľom je poskytnúť poznatky, podať informácie a fakty o krajine a obyvateľoch cieľovej krajiny a cieľového jazyka a motivovať študentov ku štúdiu cudzieho jazyka.

Reálie dávajú možnosť získavať poznatky o krajinách danej jazykovej oblasti, o jej histórii, spoločenskom, politickom a hospodárskom živote, o kultúre a kultúrnych tradíciách. Reálie poskytujú priestor na porovnanie diania vo vlastnej krajine s krajinou cieľového jazyka, ktorý študenti študujú a plnia požiadavku reagovať aj na aktuálne spoločenské, hospodárske, politické a kultúrne procesy na začiatku 21. storočia.

Aké ciele má výučba reálií v procese výučby cudzích jazykov?

Výučba reálií poskytuje v procese výučby cudzích jazykov široký priestor na rozvoj celého komplexu kľúčových kompetencií (jazyková kompetencia, kognitívna kompetencia, komunikatívna kompetencia, sociolingvistická kompetencia, sociálna kompetencia, interkultúrna kompetencia).

Z celého komplexu kompetencií umožňujú reálie prirodzene rozvíjať jazykovú (lingvistickú) kompetenciu. Reálie poskytujú možnosť prijímať, osvojovať si a používať cudzí jazyk v rámci danej slovnej zásoby (lexika, slovné spojenia, frazeológia), poznávať, precvičovať a upevňovať gramatické javy a štruktúry (morfológia a syntax), vyjadrovať sa korektne, kultivovane a zmysluplne v rámci daných tematických okruhov, a viesť tak ku zvyšovaniu a rozvoju *jazykovej kompetencie*. Cieľom jazykovej kompetencie je prirodzený, správny a plynulý jazykový prejav, s dosiahnutím a zachovaním jazykovej presnosti v každodennom i odbornom jazykovom vyjadrovaní.

Porozumenie jazyku možno realizovať v interakcii jazykových poznatkov s poznaním širšieho tematického charakteru a kontextu, vo vzťahu ku krajine

s cieľovým jazykom. Reálie umožňujú sprostredkovať širšie poznanie, poskytujú vedomosti a informácie o geografii, histórii, politike, hospodárstve, kultúre a tradíciách, o spoločnosti a jej obyvateľoch – s cieľom sprostredkovať vecné poznatky, fakty a informácie a realizovať tak *kognitívnu kompetenciu*.

Sociolingvistická kompetencia dáva možnosť správne používať jazykové prostriedky v kontexte, vhodne reagovať v rôznych komunikatívnych situáciách, pracovať samostatne aj v kolektíve, zodpovedne plniť zverené úlohy, vytvárať dobré medziľudské vzťahy, dokázať riešiť problémy a predchádzať konfliktom.

Rozvoj a získavanie *sociálnej kompetencie* umožňuje poznať a uvedomovať si vlastnú národnú, kultúrnu a osobnostnú identitu, poznať a chápať históriu, tradície a hodnoty vlastného národa aj iných kultúr.

Rozvoj *komunikatívnej kompetencie* predstavuje v rámci výučby reálií rozvoj všetkých komunikatívnych zručností a schopností – receptívnych (čítanie a počúvanie s porozumením – Leseverstehen und Hörverstehen), ako aj produktívnych zručností (hovorenie, ústny prejav a písanie, písomný prejav – Sprechen und Schreiben), ktoré umožňujú plynulú a spontánnu komunikáciu.

Poznanie sprostredkované vo výučbe reálií umožňuje používať jazyk adekvátne ako komunikačný prostriedok, vo vzťahu ku iným kultúram, bez toho, aby sme niekomu ubližovali - myslením, slovom, činom, správaním sa. Takýto prístup vedie k porozumeniu a vytvára pozitívny a tolerantný postoj ku cieľovej krajine. Tým reálie presahujú rámec vlastnej komunikácie a prispievajú k rozvoju vzájomných vzťahov medzi jednotlivými krajinami, kultúrami, národmi a náboženstvami a vedú k rozvíjaniu *interkultúrnej kompetencia*.

2. Výučba reálií v nemeckom jazyku

Výučba reálií (Landeskunde) v nemeckom jazyku má sprostredkovať poznatky, informácie a vedomosti o krajinách cieľového jazyka, ktoré sú základom pre úspešnú komunikáciu, má podporovať motiváciu k osvojovaniu si cudzieho jazyka a slúžiť na rozvoj kľúčových kompetencií študenta.

Dôležitým faktorom vo výučbe reálií nemeckého jazyka je skutočnosť, že práca s krajinovednými poznatkami sa nemá vzťahovať len na Nemecko, ale na všetky krajiny s cieľovým nemeckým jazykom. Nie je jednoduché urobiť a sprostredkovať taký výber tém a obsahov, aby podali skutočný a komplexný obraz Nemecka, Rakúska a Švajčiarska. Vhodne sprostredkované krajinovedné obsahy možno v procese výučby nemeckého jazyka aplikovať v interaktívnych vzťahoch, použiť ich na prezentáciu analógií aj diferencií medzi nemecky hovoriacimi krajinami a materinskou krajinou. Tento prístup otvára priestor pre interkultúrne vnímanie a poznanie skutočností, s jej rozmanitými javmi a procesmi, pre lepšiu orientáciu v iných kultúrach, pre štúdium socio-kultúrneho rozvoja a charakteru cudzích kultúr.

Pri výučbe cudzích jazykov, v procese výučby reálií je potrebné položiť si nasledujúce otázky :

- Aké ciele a úlohy má výučba reálií v procese výučby cudzích jazykov?
- Ako sprostredkovať jazykovedné poznatky vo výučbe reálií zaujímavo, motivujúco a efektívne?
- Aké zvláštne javy prináša výučba reálií pre učiteľa aj pre študujúceho?
- Ako možno získať a rozvíjať jazykové poznatky a komunikatívne zručnosti vo výučbe reálií, ako rozvíjať prirodzeným spôsobom kľúčové kompetencie?
- Ako vplývať prostredníctvom reálií na osobnostný rozvoj študenta?
- Ako premietnuť stanovené ciele a princípy do tvorby učebných materiálov ?
- Aké didaktické metódy, techniky a postupy možno v procese výučby reálií použiť, ako ich premietnuť do vlastného procesu výučby cudzích jazykov?

3. Učebný materiál v procese výučby reálií

V oblasti výučby cudzích jazykov môžeme vnímať reálie z viacerých aspektov. Na jednej strane sú reálie integrálnou súčasťou cudzojazyčnej výučby vo všeobecnom aj odbornom jazyku, kde ich možno začleniť a aplikovať prirodzene takmer vo všetkých jazykových kurzoch a ponúkaných témach, ako kontakt s poznatkami a informáciami z cieľovej krajiny a s cieľovou kultúrou daného jazyka – v danom jazykovom a kultúrnom prostredí. Reálie možno vyučovať a sprostredkovať aj ako samostatný vyučovací predmet, so svojimi konkrétnymi obsahmi, cieľmi, úlohami, metodikou, technikami a stratégiami výučby.

Reálie predstavujú v rámci štúdia cudzích jazykov na Fakulte aplikovaných jazykov EU samostatný vyučovací predmet, v ktorom sa stretávajú v spolupôsobení rôzne vedné odbory (napr. história, geografia, literatúra, umenie, ekonómia), nemožno ich však chápať oddelene od štúdia cudzieho jazyka, len ako samostatné sprostredkovanie a osvojenie si faktov, informácii a poznatkov.

Základom každej úspešnej výučby, teda aj výučby reálií je kvalitný učebný materiál.

S cieľom a zámerom aplikovať mnohé z didaktických princíпов a postupov, charakteristických pre výučbu reálií, bol vypracovaný učebný materiál *Deutschsprachige Länder und Slowakei im Vergleich I., II.* (Bratislava : Ekonóm, 2011) od kolektívu autorov Heike Kuban, Boris Blahak, Clemens Piber, Ingrid Kunovská, Mária Mrázová. Učebný materiál je určený pre študentov na Fakulte aplikovaných jazykov EU v 1. a 2. stupni štúdia pre učebný predmet Reálie Slovenska a nemecky hovoriacich krajín a Reálie nemecky hovoriacich krajín a na Fakulte medzinárodných vzťahov, kde sa študuje nemčina ako prvý i druhý cudzí jazyk. Na oboch fakultách slúži

učebný materiál aj ako prípravná literatúra na štátne záverečné skúšky z jazyka nemeckého.

Cieľová skupina užívateľov učebného materiálu je určená úrovňou C1 – kompetentný užívateľ a predstavuje najvyššiu úroveň jazykovej kompetencie. Študujúci predmetu reálie by mal disponovať kvalitnými jazykovými vedomosťami a dobrými komunikatívnymi zručnosťami.

Koncepcne a obsahovo je učebný text rozdelený do 10 kapitol, v ktorých sa daná tematická problematika (1. Krajina a ľudia, 2. Historický prehľad, 3. Politický systém, 4. Hospodárstvo, 5. Školstvo, 6. Média, 7. Menšiny, 8. Pracovná a sociálna politika, 9. Správa a súdnictvo, 10. Kultúra) rozoberá a prezentuje postupne a v prepojení vo všetkých štyroch krajinách – Slovensko, Nemecko, Rakúsko a Švajčiarsko.

Učebný materiál poskytuje bohatý priestor na získavanie a prehľbovanie jazykových vedomostí a komunikatívnych zručností a na rozvíjanie kognitívnej a interkultúrnej kompetencie. Z lingvistického hľadiska poskytuje možnosť na získavanie a používanie nových lexikálnych prostriedkov, slovných spojení a frazeologizmov, ale aj jazykových štýlov – od spisovného štandardného jazyka cez hovorový jazyk až po dialekt v spojitosti s danou krajinovednou témou. Práve v tejto oblasti možno veľmi dobre poukázať na podobnosti aj na rozdiely medzi cudzím a materinským jazykom, prípadne použiť bilingvistický prístup na demonštráciu analógií a interferencií medzi dvomi cudzimi jazykmi (napr. nemecký a anglický jazyk). Práca s novou lexikou umožňuje na tejto úrovni výučby aj nácvik zručností pri používaní výkladových slovníkov, odborných lexikónov a encyklopédií.

Problémy s porozumením textu v oblasti reálií môžu vyplývať často z nedostatkov v oblasti morfológie a syntaxe. Na precvičovanie a získavanie gramatickej kompetencie je vhodné pristupovať v tejto fáze štúdia cudzieho jazyka metódou funkčného prístupu, gramatické javy treba precvičovať situačne, vždy v spojení s daným tematickým kontextom, s prípadným začlenením gramatického javu do systému jazyka.

Realizácia didaktických cieľov, metód a postupov vo výučbe reálií

Výber tematických okruhov, ich spracovanie a štruktúra učebného materiálu dávajú priestor pre rôzne kreatívne metódy a techniky a ich použitie v procese výučby reálií. Výučba reálií ako mnohostranný vyučovací proces má svoje špecifiká, kde je základným predpokladom úspešnosti a motivácie pre krajinovedné štúdium výber tém a ich spracovanie formou ponúkaných textov v učebných materiáloch.

Učebné texty reálií prezentujú krajinovedné obsahy, v ktorých sprostredkujú sociokultúrne poznatky a informácie a výberom vhodných lexikálnych jednotiek a frazeologických spojení, prezentáciou gramatických štruktúr prezentujú taktiež jazykové poznatky, ktoré vedú k rozvoju komunikatívnej a interkultúrnej kompetencie.

Základné, úvodné učebné texty každej kapitoly uvedeného učebného materiálu sú vzhľadom na svoju obsahovú bohatosť tematicky členené na podtémy - podkapitoly, a tak podávajú komplexný a logicky členený prehľad

z oblasti spoločenského, politického, hospodárskeho a kultúrneho života daných krajín cieľového jazyka, poskytujú bohaté poznatky, fakty, údaje a informácie, ukazujú na významné etapy diania, ako aj na aktuálne tendencie rozvoja v uvedených krajinách. Krajinovednú problematiku veľmi vhodne dopĺňujú krátke texty, ktoré majú často autentický charakter, ako aj novinové články, básne, piesne, obrázky, aforizmy a grafy. Tematicky bohatý materiál je didaktizovaný a doplnený pracovnými úlohami, z ktorých mnohé majú uvedené riešenie v záverečnej časti učebného textu.

Takto spracovaný učebný materiál možno vzhľadom na obsahovú bohatosť a didaktickú rozmanitosť využiť nielen vo vyučovacom procese v rámci ponúkaného učebného predmetu na uvedených fakultách, ale aj formou autonómneho, samostatného štúdia pre všetkých študujúcich, ktorí prichádzajú do kontaktu s nemeckým jazykom. Kontakt s krajinovednou problematikou pomáha získať, prípadne si rozšíriť a doplniť poznanie o nemecky hovoriacich krajinách, ale aj o Slovensku, a zároveň prispieva ku kultivácii nemeckého jazyka bohatosťou použitého jazyka prostredníctvom prezentovanej lexiky a slovných spojení.

Učebný text vo výučbe reálií slúži k získaniu a rozvoju poznania študujúcich a ponúka možnosť používať pri práci s učebným materiálom kontrastívny – porovnávací prístup, ktorý možno didakticky využiť nielen na sprostredkovanie poznania, na rozvoj a získavanie interkultúrnej kompetencie, ale aj na aplikáciu rôznych didaktických postupov, techník a metód v procese výučby.

Práca s textom vo výučbe reálií je prepojená s realizáciou komunikatívnych zručností ako je *čítanie s porozumením a počúvanie s porozumením*. Na základe sprostredkovania a zvládnutia techniky práce s textom, vlastnej analýzy textu a jeho pochopenia, možno prejsť ku používaniu rôznych metód a techník práce s textom, ako je štruktúrovanie textu, výber kľúčových slov, základných informácií a výpovedí, definícia pojmov a zhrnutie obsahu.

Rozvoj receptívnych foriem komunikácie podporuje rozvoj produktívnej formy komunikácie – *hovorenie*. Ide tu o nácvik a skvalitňovanie ústneho jazykového prejavu v tvorivej a uvoľnenej atmosfére, kde možno vyjadriť svoj názor a stanovisko ku obsahom formou rozhovoru, diskusie, polemiky a konfrontácie, a podporovať tak korektnosť a efektívnosť komunikácie v interaktívnom procese výučby medzi učiteľom a študentom a medzi študentmi navzájom.

K rozvoju *písomného jazykového prejavu* – k písomnej produkcii, ktorá predstavuje schopnosť prezentovať výpovede k témam z oblasti reálií, možno využívať rešeršovanie textov, zhrnutie obsahu, písomné vyjadrovanie a prezentáciu stanovísk a komentára k danej téme a problematike, ako aj písomné vypracovanie a spracovanie úloh a projektov.

Takýto prístup dáva priestor na využívanie tvorivých metód, techník a postupov vo výučbe reálií, kde je potrebné rozvíjať schopnosť vyjadrovať sa k daným tematickým okruhom na vysokej lingvistickej a štylistickej úrovni, s využitím širokého spektra jazykových prostriedkov. Vyučovacie metódy a postupy, ako sú výklad, individuálna práca, autonómne štúdium, ako aj

dialogické formy výučby – diskusia, skupinová práca, práca vo dvojiciach, problémová výučba s riešením problémov, vypracovanie projektov a ich prezentácia pred plénom umožňujú vyjadrovať a zdôvodniť svoj názor, svoje stanovisko, naučiť sa argumentovať, vypočúť si, hodnotiť a posúdiť názory iných.

Samotný *výklad* – *prednáška* je metóda, ktorá je veľmi často používaná vo výučbe reálií. Metóda výkladu poskytuje možnosť na prezentáciu javov, faktov a informácií, ponúka vysvetlenie, nenahrádza však interaktívnu komunikačnú prax. Výklad je potrebné prezentovať interaktívne, kde je vhodné vysvetlenie zo strany učiteľa prispôbené konkrétnej situácii v študijnej skupine a potrebám študentov. Výklad oboznamuje s novou učebnou problematikou, prináša nové informácie, možno ho však využívať aj na osobnú komunikáciu. Formou spätnej väzby medzi učiteľom a študentom možno zisťovať, či došlo k porozumeniu a zapamätaniu, a viesť tak študentov k interaktívnemu zapojeniu sa do procesuálnej stránky výkladu. Samotné *kladenie otázok* v určitých úsekoch práce s výkladom umožňuje aktívne zapojenie študentov do výkladu, vzbudzuje záujem o problematiku. Je to metóda zisťovania a kontroly, ktorá zároveň vedie k tvorivosti a ku lepšiemu porozumeniu obsahového kontextu.

Zaujímavé je zistenie odborníkov, na základe ktorého sa podľa ich výskumov dokáza vysokoškólači sústrediť na prednášku v časovom rozpätí 15 až 20 minút, preto by výklad – prednáška nemali pôsobiť nudne, mali by pôsobiť motivujúco a vzbudiť záujem o danú problematiku. Zo strany učiteľa je veľmi dôležitá zaujímavá prezentácia výkladu, prirodzený a neformálny štýl prejavu, kde možno účinnosť prejavu zvyšovať používaním sprievodných učebných pomôcok (tabuľa, spätný projektor, počítač, rôzne zvukové a vizuálne pomôcky).

Vlastná štruktúra výkladu ako celku má mať logické a zmysluplné členenie, s prepojením na predchádzajúce vedomosti. Po logických celkoch a úsekoch sa odporúča zopakovať zaujímavé body a dospieť kreatívnym spôsobom ku zhrnutiu problematiky. Okrem verbálnych aspektov, ako je rétorika a modulácia hlasu, má veľkú úlohu aj neverbálna komunikácia – vizuálny kontakt, mimika a gestikulácia v procese výkladu reálií.

Záver

Výučba reálií ponúka možnosti na využitie rozmanitých vyučovacích metód, techník a postupov, kde má dôležité miesto kvalitný učebný materiál a pedagogické majstrovstvo a tvorivosť učiteľa, ktorý realizuje výučbu v interaktívnom prepojení so študentmi. Takýto prístup vedie k získavaniu, prehĺbovaniu a upevňovaniu komunikatívnych zručností, jazykových vedomostí a kľúčových kompetencií, k systematickému sprostredkovaniu vecných informácií, faktov, údajov a poznatkov v oblasti spoločenského, politického, hospodárskeho a kultúrneho života vlastnej krajiny, ako aj krajín štúdia s cieľovým jazykom. Takto realizovaná výučba reálií poskytuje študentovi priestor k tvorivosti a k rozvoju jeho osobnostných a profesionálnych kvalít.

Literatúra

Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen für Sprachen. (2000, 2001). Langenscheidt (Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky, Globálna škála). Berlin- München- Wien- Zürich- New York. 244 s. ISBN 3-468-49469-6

CHODERA, R.: Didaktika cizích jazyku na přelomu století. Praha : Editpress, 2001. 196 s. ISBN 80-238-7482-9

KANISOVÁ, Z. – RICHTER, M. Sprache im Alltag. Ein Konversationsbuch für Fortgeschrittene. Bratislava : Remedium, 2005. 284 s. ISBN 80- 88993-99- 7

KUBAN, H. – BLAHAK, B. – PIBER, C. – KUNOVSKÁ, I. – MRÁZOVÁ, M : Deutschsprachige Länder und Slowakei im Vergleich I. II. Bratislava : Ekonóm, 2011. 338 s. ISBN 978-80-225-3231-0

PETTY, G. : Moderní vyučování. Stanley Thornes Publisher Ltd. 1993. 380 s. ISBN 978-80-7367- 427-4

VENDEL, Š. Pedagogická psychológia. Epos, 2007. 447 s. ISBN 978-80-8057-710-0

[www.hueber.de/ wiki-99.../ index.../](http://www.hueber.de/wiki-99.../index.../) Landeskunde

www.wikipedia-sk

www.zssukromna-human.sk

www.infovek.sk/predmety/nemcina

files.sgbsnina.meu.zoznam.sk

Kontakt:

PhDr. Zdenka Kanisová, CSc.

Ekonomická univerzita v Bratislave

Fakulta aplikovaných jazykov EU

Katedra nemeckého jazyka

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava

Email: zdenka.kanisova@gmail.com

RECENZIE

Lívia Adamcová

BILÁ, Magdaléna – DŽAMBOVÁ, Anna Džambová – KAČMÁROVÁ, Alena: Fonetické, syntaktické a pragmatické aspekty hovoreného prejavu. Sonda do diskurzu sitkomu v angličtine, v nemčine a v slovenčine.

Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2011. ISBN 978-80-555-0429-2.

Minulý rok vyšlo zaujímavé dielo autoriek M. Bilej, A. Džambovej a A. Kačmárovej, ktoré sa týka niektorých aktuálnych otázok nemeckej a anglickej jazykovedy. Komparatívne diela, a vôbec diela lingvisticky orientované, sú na našom trhu zriedkavosťou. Preto nás potešila uvedená monografia, ktorá iste obohatí málo preskúmané oblasti systémovej lingvistiky.

V súčasnom období intenzívneho záujmu o štúdium západných svetových jazykov, predovšetkým angličtiny a nemčiny, vystupuje do popredia celý rad výskumných i pragmatických otázok, (v lingvistike i didaktike), k akým patria napr. postup pri osvojovaní jazykových rovín cieľového jazyka, vzťah kognitívnej a komunikatívnej zložky jazyka, komparácia jazykových štruktúr a jednotlivých jazykových rovín, vzťah materinského a cudzieho jazyka, problematika jazykovej interferencie, motivácia a moderné didakticko-technické postupy pri vyučovaní cudzieho jazyka. Na niektoré z týchto otázok (s aplikáciou na didaktický proces pri rozbere vybraných javov v procese osvojovania cudzích jazykov) mieri aj monografia Bilej a kol.

Téma, ktorú si autorky vo svojej publikácii zvolili, je špecifická a netypická, no na druhej strane treba privítať záujem slovenskej anglistiky a germanistiky o problémy viacjazyčnej komparácie textov (anglických, nemeckých a slovenských) za účelom skúmania upevňovania vedomostí a zručností v cudzích jazykoch. Okrem toho možno konštatovať, že uvedené výskumy sú v súčasnej lingvodidaktike svojím spôsobom ťažiskové a aktuálne. Pravda, takáto téma skrýva v sebe aj mnohé úskalía, s ktorými sa autorky popasovali, no ktoré napriek tomu zostávajú ako otvorené, napr. na ktorom stupni štúdia možno aplikovať autentické dialógy, odborný jazyk a iné existenčné formy jazykov, analyzované v práci, resp. či sú texty podobného charakteru dobrým fundamentom pre zvládnutie tzv. štandardu (v nemčine veľmi dôležitého, pomocou ktorého sa dokážu dorozumievať všetci príslušníci nemecky hovoriacich krajín).

Je všeobecne známe, že každý jazyk má určité subsystemy, ktoré reprezentujú a zastupujú vybraný okruh užívateľov jazyka. V nemčine je to tzv. „Standarddeutsch“, ktorý možno považovať za jazyk preferovaný v každodennej komunikácii. Vo veľkej miere nesie znaky kodifikovaného

jazyka, fonoštylisticky zaradeného do skupiny „gehobene Sprache des Gesprächs“, teda nie „Hochdeutsch“ ani „Umgangssprache“, ale ani „Dialekt“. Táto otázka vyvoláva v nemeckej lingvistike, ale aj u zahraničných germanistov už niekoľko rokov živú diskusiu, ktorá trvá dodnes. Na otázku, ktorú nemčinu vyučovať v zahraničí – nemeckú, švajčiarsku, či rakúsku, neexistuje jednoznačná odpoveď, i keď sa na Slovensku vyučuje predovšetkým nemčina SRN. Nakoľko televízny príbeh, tzv. sitkom, predstavuje hovorový jazyk, chýba mi z tohto pohľadu v práci odpoveď na otázku, či je tento hovorový jazyk vhodným príkladom vo výučbe nemčiny, alebo či ide iba o doplnkové učivo.

Fundamentálnym hodnotiacim kritériom každej práce je jej poznávací hodnota, ktorá vyplýva z aplikácie primeranej teoreticko-metodologickej koncepcie a z výskumnej invencie bádateľa. Predložená publikácia má túto poznávaciu hodnotu, pretože prináša nové pohľady na lingvistickú charakteristiku angličtiny a nemčiny v porovnaní so slovenčinou. Práve komparatívne práce takéhoto druhu na Slovensku absentujú – pociťujeme ich nedostatok najmä v oblasti vysokoškolského vzdelávania. Chýbajú porovnávacie práce aj z iných jazykových rovín, napr. z gramatiky, štylistiky, fonetiky, písanej a hovorenej formy jazyka a iných. Jadro prínosu práce spočíva teda, podľa nášho názoru, v originalite témy, ako aj v prezentácii, vyhodnocovaní a dôkladnom štatistickom spracovaní výskumného materiálu na základe zvoleného sitkomu – obľúbenej televíznej relácie.

Treba konštatovať, že projektovanie práce je veľmi široké. Jednu časť práce tvorí skôr všeobecnejší teoretický základ skúmaného problému – tu sa autorky usilovali zachytiť podstatu fónickej, syntaktickej a pragmatickej roviny dvoch jazykov, najmä cez definície páuz, syntaktických celkov a výpovedí, predstaviť základné smery teoretického bádania v niektorých lingvistických rovinách (napr. v prácach Gricea, Hallydaya, Dolníka, Mistríka, Sabola a iných). V prípade stanovenia cieľa práce ide o náročnú úlohu. Autorky sa k tomu vyjadrujú nasledovne: „*Pre sitkom je vo všeobecnosti charakteristická výstižnosť a stručnosť vo vyjadrovaní. Za základnú výskumnú úlohu sme si preto stanovili skúmať, pomocou akých lingvistických prostriedkov sa tieto znaky dosahujú. Cieľom výskumu je zistiť, do akej miery v danom diskurze tri jazykové roviny (fonetická, syntaktická a pragmatická) kooperujú*“ (s. 10).

V súčasnej lingvistike je už dokázané, že pre proces úspešného osvojovania cudzích jazykov je nevyhnutná interdisciplinarita (ktorá je v práci zachovaná), a že napr. pragmatika úzko spolupracuje s prozódiami a syntaxou, čoho dôkazom je aj predložená práca. Jednotlivé jazykové roviny nemožno teda skúmať oddelene. Diskusným stimulom je otázka, či je potrebné v práci takéhoto charakteru detailnejšie osvetliť aj neverbálnu stránku rečových aktov, ktoré sú podľa nášho názoru pre komunikačný zámer hovoriacich relevantné. Bolo by preto prospešné skúmať aj paralingvistické javy jazyka, keďže vieme, že paralingvistické javy vhodne dopĺňajú jazykovú komunikáciu a sú u jednotlivých národov odlišné, resp.

interferujúce. Z tohto dôvodu často dochádza k nepochopeniu komunikačného zámeru hovoriaceho, resp. k nedorozumeniam v cudzom jazyku.

Druhú časť práce – podľa vytýčeného cieľa – tvoria skôr pragmatické a didaktické otázky, súvisiace s upevňovaním vedomostí a zručností v cudzích jazykoch aj pomocou mediálnych dialógov. Pre metodický postup autoriek je charakteristická systematická konfrontácia jazykových javov (z oblasti fonetiky, syntaxe a pragmatiky) na vybranom texte. Je treba zdôrazniť, že pri dabingu akéhokoľvek cudzojazyčného textu je potrebné dobré poznanie materinského jazyka ako základného východiska aj pri osvojení cudzích jazykov. Konfrontačná anglicko-nemecko-slovenská metóda privádza autorky k citlivej analýze vybraných jazykových prostriedkov i k zaujímavým výsledkom, napr. že pri dabingu nie je možné dodržiavať metódu absolútnej autentickosti. Klíbi sa tu kompetencia jazyková i rečová vo všetkých rovinách (gramatika, lexika, ortoepia a iné).

Celkovo možno konštatovať, že monografia *Fonetické, syntaktické a pragmatické aspekty hovoreného prejavu* (Sonda do diskurzu sitkomu v angličtine, v nemčine a v slovenčine) je vedeckým prínosom v oblasti cudzojazyčnej lingvistiky a didaktiky aj preto, že sa opiera o bohatú odbornú bibliografiu. Istotne nájde využitie najmä pri ďalšom vedeckom skúmaní cudzích jazykov, ako aj v pedagogickej praxi. Jej vecné aj metodické podnety ako aj výsledky výskumu môžu využiť aj ďalší bádatelia zaoberajúci sa veľmi potrebnou problematikou výučby cudzích jazykov v súčasnosti.

*Prof. PhDr. Lívia Adamcová, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra jazykovedy a translatológie
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
Email: livia.adamcova@euba.sk*

SPRÁVY

ODBORNÝ SEMINÁR PRE UČITEĽOV NEMECKÉHO ODBORNÉHO JAZYKA NA FAKULTE APLIKOVANÝCH JAZYKOV EU V BRATISLAVE

Zdenka Kanisová

Téma:	<i>Nemčina pre učiteľov cudzích jazykov – odborný nemecký jazyk v oblasti ekonomických vied</i>
Termín konania:	<i>21.- 23. november 2011</i>
Organizátor:	<i>Fakulta aplikovaných jazykov EU v Bratislave v spolupráci s DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst)</i>
Cieľ:	<i>Ďalšie vzdelávanie učiteľov</i>

V dňoch 21. až 23. novembra 2011 sa na Fakulte aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity v Bratislave v spolupráci s DAAD (Deutscher Akademischer Austauschdienst – German Academic Exchange Service) uskutočnil trojdňový odborný seminár na tému Nemčina pre učiteľov cudzích jazykov – odborný nemecký jazyk v oblasti ekonomických vied.

Podujatie sa konalo v rámci programu DAAD-Sur-Place- Programm. Na seminári sa zúčastnili okrem učiteľov nemeckého jazyka Fakulty aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity v Bratislave (ďalej len FAJ EU) aj pedagógovia z univerzitných pracovísk na UK v Bratislave, Prešove, Banskej Bystrici a v Nitre. Odborný seminár otvorila a všetkých účastníkov privítala prof. PhDr. Lívia Adamcová, PhD., dekanka FAJ EU.

Prvý deň seminára bol venovaný práci s prípadovými štúdiami v odbornom nemeckom jazyku (Fallstudien im Fremdsprachenunterricht) a viedla ho dr. Kathleen Klotchkov (Universität Potsdam, BRD).

Po predstavení histórie používania prípadových štúdií v oblasti štúdia práva a medicíny, v hospodárstve a vo výučbe cudzích jazykov, pokračoval priebeh seminára už počas prvého dňa v interaktívnej forme, kde sa do prezentácie, kladenia otázok, výmeny názorov a do diskusie k danej téme aktívne zapájali jednotliví účastníci seminára.

Druhý deň seminára bol orientovaný na praktické využitie a aplikáciu prípadových štúdií v cudzojazyčnej výučbe v rámci vyučovacieho procesu. V rámci realizačnej fázy seminára, v praktickej príprave a v konkrétnej práci na prípadových štúdiách v skupinách vytvorených z prítomných pedagógov sa potom uskutočnila prezentácia ich výstupov, diskusia a vyhodnotenie pred plénom.

Tretí deň seminára, ktorý viedol Mgr. Zoltán Bodnár (FAJ EU), bol v dopoludňajších hodinách venovaný práci s webovými audiozáznamami (podcast) v cudzojazyčnej výučbe (Audio- und Videodateien). Po úvodnej teoretickej časti nasledovala realizačná časť v špecializovanej učebni, kde sa učitelia cudzieho jazyka mohli prakticky oboznámiť s touto vyučovacou metódou a s jej aplikáciou v pedagogickom procese.

Popoludňajší program pokračoval prednáškami a plenárnou diskusiou za účasti zástupcu nemeckého veľvyslanca p. Reinharda Wiemera a p. Markusa Halta z Nemecko-slovenskej priemyselnej a obchodnej komory. Téma sa týkala požadovaných kompetencií na absolventa univerzitného ekonomického štúdia pre hospodársku prax, ako aj možnosti získania štipendijných študijných a pracovných pobytov v Nemecku.

Na záver seminára vystúpila s informáciami o možnostiach ďalšieho vzdelávania pre učiteľov nemeckého jazyka a pre širokú verejnosť Evelyn Regenfuss z Goetheho inštitútu v Bratislave. Dipl. sláv. Heike Kuban (DAAD), lektorka FAJ EU, celý seminár uzavrela a jeho vysokohodnotný priebeh na záver zhodnotila Mgr. Júlia Procíková, prodekanka pre vzdelávanie FAJ EU v Bratislave.

Odborný seminár, jeho organizačnú prípravu a celkový priebeh treba hodnotiť veľmi pozitívne. Všetci prednášajúci prezentovali tematiku zaujímavo a tvorivo, s akcentom na praktické využitie v cudzojazyčnej výučbe. Celý seminár mal interaktívny charakter, pôsobil motivujúco, vysoko treba oceniť aktívnu účasť a participáciu všetkých pedagógov, ktorí vytvorili tvorivú a priateľskú atmosféru. K aktívnej a tvorivej práci počas seminára prednášajúci poskytli vhodné pracovné podklady.

Seminár priniesol zúčastneným pedagógom bohaté teoretické a praktické poznatky, zručnosti a skúsenosti. Boli predstavené a prakticky aplikované tvorivé metodické postupy a techniky, ktoré budú môcť jednotliví účastníci seminára využiť vo svojej pedagogickej aj vedeckovýskumnej práci v oblasti výučby odborného ekonomického jazyka na FAJ, ako aj v ostatných vysokoškolských zariadeniach s výučbou odborného jazyka. Všetkým účastníkom bol udelený certifikát o absolvovaní odborného seminára.

Na základe získaných poznatkov a odborných skúseností, i na základe aktívnej participácie všetkých účastníkov navrhujeme zaradiť tento odborný seminár, ktorý sa konal v rámci ďalšieho vzdelávania pedagógov, na jeho akreditáciu pre vedeckovýskumnú činnosť s príslušným bodovým hodnotením pre vysokoškolských učiteľov na FAJ EU, prípadne aj na iných fakultách Ekonomickej univerzity v Bratislave.

*PhDr. Zdenka Kanisová, CSc.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov EU
Katedra nemeckého jazyka
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
Email: zdenka.kanisova@gmail.com*

MEDZINÁRODNÁ VEDECKÁ KONFERENCIA SOCIOKULTÚRNE PARALELY V GLOBALIZOVANOM SVETE

Katarína Strelková

Medzinárodná vedecká konferencia, ktorú zorganizovala Katedra románskych a slovanských jazykov FAJ, sa uskutočnila 25. apríla 2012 v priestoroch FAJ EU BA. Na konferencii sa zúčastnili členovia KRaSJ, hostia z Fakulty manažementu Univerzity Komenského v Bratislave a zahraniční hostia z Ruskej federácie a Bulharska.

Konferencia Sociokultúrne paralely v globalizovanom svete bola venovaná problémom interkultúrnej komunikácie, ako dôležitého fenoménu súčasnosti. Cudzojazyčná výučba je miestom aplikácie interkultúrnej komunikácie a jej uplatnenia v praxi. Zvýšený záujem o problémy interkultúrnej komunikácie spôsobilo otvorenie hraníc, rozšírenie obchodných kontaktov, otvorený pracovný trh, ale tiež zvýšený počet medzietnických konfliktov.

Konferencia na konkrétnych javoch súčasnosti z krajín, kde spolunažívajú rôzne etniká (Ruská federácia, Bulharsko, Slovenská republika) poskytla priestor na hľadanie riešení a východísk, poskytla priestor na konfrontáciu názorov a pokúšala sa formulovať perspektívy vývoja daného spolunažívania v globalizovanom svete.

Ďalším aspektom konferencie bola problematika miesta reálií vo výučbe cudzích jazykov, ich význam vo formovaní postojov a názorov pri chápaní dôležitosti tolerantnosti voči inej kultúre.

Konferencia sa venovala tiež problematike prekladu kultúrnych a politických reálií. Príspevky účastníkov budú publikované.

*PhDr. Katarína Strelková, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra románskych a slovanských jazykov
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
E-mail: katarina.strelkova@euba.sk*

KONFERENCIA V PARÍŽI 13. JANUÁRA 2012

Elena Melušová

Na svete pôsobí 23 lektorátov slovenského jazyka a aj keď vyslaný lektor zo Slovenska nemá v pracovnej náplni sprostredkovanie kontaktov medzi hosťujúcou a vysielajúcou krajinou, v prípade priaznivých podmienok môže byť tým najkompetentnejším emisárom, ktorý sprostredkúva tak potrebné kontakty medzi Slovenskom a zahraničím. Ak sa tak stane, tak medzinárodný rozmer šírenia vedeckých poznatkov sa stáva skutočnosťou a nielen ojedinelým kusom papiera v podobe zmluvy o spolupráci. Výsledkom snahy o konkrétnu spoluprácu na Sorbonne III je organizovanie medzinárodných konferencií s účasťou slovenských vysokoškolských učiteľov.

Medzinárodná konferencia s tradičným názvom *Brána jazykov k ľuďom otvorená IV* (lanua ad linguas hominusque reserata IV – *La porte des langues s'ouvre aux hommes IV*), ktorá sa konala na INALCO na Sorbonne III v Paríži dňa 13. 1. 2012, bola v poradí už 5. svojho druhu. Všetky konferencie uskutočňované na INALCO (Institut national des langues et civilisations orientales) a organizované pracovníkmi slovenských štúdií strednej Európy z iniciatívy lektorky slovenského jazyka a kultúry (autorka tohto článku) sa niesli v znamení pracovného stretnutia vysokoškolských pedagógov a vedeckých pracovníkov vysokých škôl v Čechách, Chorvátsku, vo Francúzsku, v Poľsku a na Slovensku, ktorí tu mali možnosť vymeniť si svoje skúsenosti, oboznámiť sa s výsledkami svojej práce z oblasti vyučovania cudzích jazykov a slovenčiny ako cudzieho jazyka a interkultúrnej komunikácie. Témou stretnutia bolo vyučovanie cudzích jazykov v kultúrnom, historickom a profesijnom pedagogickom kontexte každej zo zúčastnených krajín. Príspevky, ktoré boli publikované v zborníkoch, sú odbornovedeckého, ale aj výlučne informačného charakteru.

Vzhľadom na skutočnosť, že v Národnom inštitúte východných jazykov a kultúr (INALCO) Sorbonne 3 v Paríži sa okrem 93 jazykov vyučuje aj slovenčina, osobitná pozornosť sa venovala výučbe slovenského jazyka, kultúre, literatúre a koexistencii rozličných kultúr v multikultúrnom prostredí.

Slovenčina, ktorej špecifické znaky a atribúty začali byť v odborných lingvistických kruhoch viac analyzované najmä od roku 1993, sa stala jedným z úradných jazykov EU v máji 2004. Slovenský jazyk sa stal pre niektorých slavistov určitým druhom *slovanského esperanta a mostom*, ktorý spája navzájom slovanské národy, napriek ich jazykovej a kultúrnej rozdielnosti.

Vyučovanie a výskum v oblasti menej známych, t.j. zriedkavých slovanských jazykov, vyžaduje skúmanie komplexných informácií v rámci

interdisciplinárnych vzťahov, zohľadňujúc sociologické, etnologické, kognitívne a kultúrne aspekty v rámci procesu komunikácie.

Prispievatelia do zborníkov *lanua ad linguas hominesque reserata* sa venovali témam, ktoré v súčasnosti obohacujú obsah vyučovania cudzích jazykov. Ide napríklad o interkultúrne, sociolingvistické, literárne a historické javy, problematiku výskumu percepcie umenia a kultúry, ale aj sociálno-kognitívne a sémanticko-pragmalingvistické koncepcie interkultúrnej komunikácie, osvojovanie interkultúrnej komunikácie vo vyučovacom procese, otázky prekladu a jeho ekvivalencie, ktoré vychádzajú z vlastného empirického výskumu. V príspevkoch dominujú problémy významu a pojmoslovía v diachronickom kontexte z hľadiska lingvistického, funkčného a expresívneho. Ďalšou témou boli teoretické otázky kognície, tvorenia slov v odbornej terminológii, ale aj pohľad na nové pedagogické postupy pri výučbe jazykov, ako napr. didaktické využitie komixových príbehov s ich edukačnou a motivačnou funkciou. Z informatívnych príspevkov to bol príspevok o vysokých školách a lektorátoch slovenského jazyka vo svete alebo príspevok predsedníčky Spolku francúzsko-slovenského priateľstva pôsobiaceho v Paríži, ktorý informoval o svojich aktivitách.

Prezentovanie didaktického materiálu, ktorý sa zaoberá učením a osvojovaním si cudzích jazykov, ich kultúr, históriou a mentalitou komunikantov, možno považovať za symbolickú bránu, ktorou sa národy navzájom kultúrne obohacujú, a tak prispievajú k vzájomnému porozumeniu a upevňovaniu priateľských vzťahov medzi národmi.

Témou poslednej konferencie v Paríži (z januára 2012) boli didaktické jazykové otázky vyučovania francúzštiny a slovenčiny ako cudzieho jazyka, jazyk diplomacie v súvislosti s najfrekvencovanejšími situáciami v slovensko-francúzskej verzii, slovenské neologizmy, vytváranie a prijímanie nových slov, ale aj slovenská kultúra, Slovensko a jeho minulé i súčasné politické problémy, slovensko-české vzťahy za prvej republiky, problematika národnostných menšín, slovenské osobnosti vnímané cudzincami (téma prezentovaná prostredníctvom ukážky z chorvátskej tlače a z chorvátskych internetových stránok), paralely a inšpirácie medzi francúzskou a slovenskou poéziou literárnej moderny, prezentácia slovenského divadla a opery s ukážkami, inšpirované historickou osobnosťou M. R. Štefánika v odidealizovanej variácii, osobnosti slovenskej diplomacie v literárnej podobe, ako aj vnímanie umeleckých diel samotnými Slovákmi a cudzincami.

Konferencia bola pre všetkých miestom obohatenia sa o nové poznatky z výsledkov vedeckých a praktických skúseností v oblasti vyučovania cudzích jazykov, jazykovedy, histórie, kultúry a interkultúry. Paríž je miesto, ktoré účastníkom poskytuje nové podnety a ďalšie inšpirácie. Atmosféra hlavného mesta kultúry, kde sa po stáročia stretávali najväčšie postavy vzdelanosti, poskytuje viacero dôvodov na zamyslenie sa a zdrojov na poznávanie. Každý z účastníkov medzinárodných konferencií na INALCO bol konfrontovaný s myšlienkou na svoju vlasť v spojitosti s Parížom a Francúzskom. Veď za posledné desaťročia práve na

tomto mieste paralelne pôsobili slovenské, české, poľské a chorvátske osobnosti z oblasti kultúry a lingvistiky. Toto miesto je historicky predurčené na medzinárodné stretnutia za okrúhlym stolom.

*PhDr. Elena Melušová, CSc.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra románskych a slovanských jazykov
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
Email: elena.melusova@euba.sk*

IMPLEMENTÁCIA POŽIADAVIEK PRAXE DO VYUČOVANIA
NEMECKÉHO JAZYKA NA FAJ
(KURZY PWD PRE ŠTUDENTOV I DOKTORANDOV
EKONOMICKEJ UNIVERZITY)

Eva Ondrčková

Hospodárska prax kladie na prípravu študentov Ekonomickej univerzity i aplikáciu ich vedomostí čoraz náročnejšie požiadavky. Naši študenti sú ihneď po absolvovaní štúdia, niektorí aj počas praxe, nútení komunikovať so svojimi zahraničnými partnermi rôznymi formami. Na svojich nových pôsobiskách sa stretávajú s partnermi osobne, telefonujú s nimi, vymieňajú si maily. Preto prípravu študentov na čoraz intenzívnejšie požiadavky firiem i v oblasti cudzích jazykov považuje FAJ za svoju prvoradú úlohu.

Fakulta aplikovaných jazykov, nadväzujúc na viac ako desaťročnú tradíciu Ústavu jazykov, realizuje každoročne v úzkej spolupráci s Goetheho inštitútom v Bratislave dvojsemestrálne kurzy praktického hospodárskeho jazyka pre pokročilých – PWD (Prüfung Wirtschaftsdeutsch).

Študenti i doktorandi EU, ale aj záujemcovia z hospodárskej praxe, ktorí ovládajú základy hospodárskeho jazyka, majú skvelú možnosť v rámci nadstavbového kurzu naučiť sa za 100 hodín praktickú komunikáciu vo firme.

Kurzy, ktoré prebiehajú cez semester dvakrát týždenne vo večerných hodinách, vyučuje sčasti nemecká lektorka, sčasti docentka FAJ. Vyučovanie sa začína vždy v letnom semestri, pretože skúšky prebiehajú na celom svete v rovnakom čase: v novembri, písomná časť väčšinou v druhom, ústna časť vo štvrtom týždni. Poslucháči si rozširujú znalosti v oblastiach čítanie s porozumením, počúvanie s porozumením a obchodná korešpondencia.

Obsahovo ide o všetky oblasti hospodárskej terminológie od makro- a mikroekonómie, cez bankovníctvo, obchodné rokovania po účtovníctvo. Základom je však svet firmy a všetky udalosti, s ktorými sa pracovník stretáva dennodenne v podniku a pri stretnutí s nemecky hovoriacim partnerom.

Kurz prebieha pod záštitou a v úzkej spolupráci s Goetheho inštitútom. Záverečné pohovory prezentujú absolventi v Goetheho inštitúte v Bratislave pred komisiou, v ktorej skúšajú okrem učiteľov GI i nemeckí top manažéri, ktorí riadia nemecko-slovenské firmy. Učebnú literatúru si poslucháči nemusia kupovať, lebo aktuálne texty im učiteľ poskytuje podľa požiadaviek GI.

Predmetom písomnej skúšky sú texty z rôznych oblastí ekonomiky, kde majú absolventi preukázať schopnosť, že textu rozumejú a vedia s ním

pracovať. Ďalšou časťou je počúvanie s porozumením, kde poslucháči musia reagovať na vypočutý text. V oblasti korešpondencie majú zostaviť obchodný list prípadne mail podľa dispozícií. V ústnej časti ide o prezentáciu svojej osoby, v druhej časti prezentuje poslucháč svoju firmu podľa zadania, pričom ju má prirodzene popísať ako výhodného partnera. Ide nielen o jednoduchý popis súčasnej situácie, ale tiež popis rôznych grafov, ktoré znázorňujú niektoré faktory, ako vývoj odbytu, obratu a pod. Podkladom je list, ktorý má študent k dispozícii. V tretej časti ústneho pohovoru sa má poslucháč preukázať ako schopný manažér. Musí totiž riešiť konkrétnu úlohu. Zväčša ide o rozhodnutie na základe informácií, ktoré má k dispozícii, výber niektorej z alternatív, napr. ktorý partner by sa mohol postarať o odbyt tovaru v zahraničí, ktorú z dvoch možností stravovania svojich zamestnancov by vybral a pod. Poslucháč pritom diskutuje s nemeckým skúšajúcim, prípadne s ním polemizuje, usiluje sa obhájiť svoje stanovisko. Musí sa adekvátne vyjadrovať, použiť jazykové prostriedky, ktoré zodpovedajú príslušnej situácii. Pri hodnotení odpovedí sa prihliada k všetkým zložkám jazykového prejavu. S riaditeľmi nemecko-slovenských firiem po pohovoroch často diskutujeme o tom, ako sa naši študenti uplatňujú v praxi. Nie raz sa stalo, že študent, ktorý absolvoval pohovor PWD, sa nemeckému manažérovi tak zapáčil, že ho hneď angažoval vo svojej firme.

Certifikáty, ktoré našim študentom slávnostne odovzdáva pán veľvyslanec Nemeckej spolkovej republiky priamo na vyslanectve SRN, sú platné vo všetkých firmách nielen v Nemecku, ale i v celej Európskej únii a sú časovo neobmedzené.

Kurzy sú výberové, hlási sa čoraz viac študentov z rôznych fakúlt EU, frekventantmi sú i doktorandi EU.

Rada konštatujem, že naši študenti dosahujú na PWD príprave i pohovoroch vynikajúce výsledky, za celé obdobie, v ktorom tieto kurzy organizujeme, na pohovore neuspel len jeden poslucháč.

*Doc. PhDr. Eva Ondrčková, CSc.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra nemeckého jazyka
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
Email: eva.ondrckova@euba.sk*